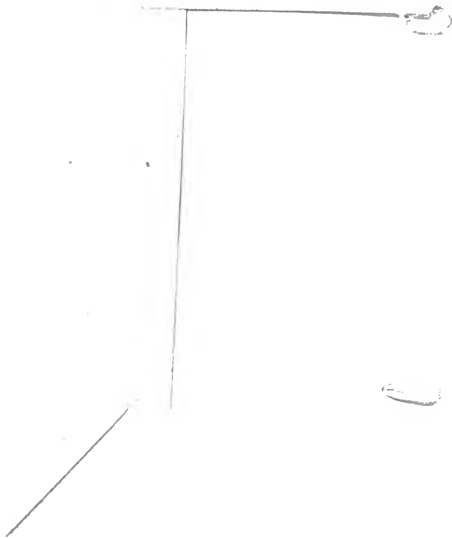

D E

PATENA ARGENTEA

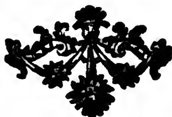
FOROCORNELIENSI

Eruditissimo Viro Lanzio
Auctor in devinctissimi
animi signum.

DE PATENA ARGENTEA FOROCORNELIENSI, *OLIM (UT FERTUR)* S. PETRI CHRYSOLOGI, *DISSERTATIO.*

Cujus occaſione nonnulla diſſeruntur de SS. Euchariſtia ; de Vaſis ad ipſam ſpectantibus, præcipuè de Calicibus; & de Imagine Boni Paſtoris in eis inſculpi ſolita ; item de Monogrammate Chriſti, Chriſtianorum Sepulchris appoſito, contra Jacobum ac Samuelem Baſnagios.

NEAPOLI . MDCCXLV.

Superiorum Permiſſu.

APOLOGIA AUCTORIS

EX DN. JOAN. CADINALI BONA
PRÆFAT. DE DIVINA PSALMODIA.

TEXUNT PLERIQUE LIBROS,
SICUT SERTA EX VARIIS FLORIBUS,
MIRANTURQUE
NOVAS FRONDES,
ET *NON SUA POMA*.
PAUCI POSSUNT
CUM MANILIO DICERE:
NOSTRA LOQUOR
NULLI VATUM DEBEBIMUS ORSA;
NEC FURTUM, SED OPUS VENIET.
VIX ENIM FIERI POTEST,
UT QUIS ERUDITUM ALIQUOD
ARGUMENTUM
PERTRACTET,
QUIN VEL INVITUS
E VETERUM MONUMENTIS
PLURA TRANSCRIBAT.

EMINENTISSIMO PRINCIPI

JO. BAPTISTÆ SPINULA

S.R.E. AMPLISSIMO CARDINALI

SEBASTIANUS PAULI

Congreg. Matris Dei.

Um Homiliarum S. Petri Chrysologi Archiepiscopi Ravennatis edi-

 tionem

tionem adornarem ; & in id quantus sum, totus essem, ut cum accuratioribus vel impressis, vel manuscriptis Codicibus recensita, notis item aucta, emendatior, & elegantior prodiret, Dissertatio haec, jam ad umbilicum perducta, haerebat in spongiam. Urgebant interim Amicorum nonnulli, ut eam in lucem emitterem, veluti totius operis vadem. Humanissimis eorum votis nolens annui: eâ potissimum ratione, ut inde occasionem arriperem, literatos admonendi viros; ut si quae in eorum Bi-

bliothe-

bliothecarum pluteis, D Chryſologum ſpectantia, deliteſcerent, ea mecum pro ſua unuſquiſque benignitate communicarent, ut ejuſmodi S. Patris opus, Amicorum collatis ſimbolis, illuſtrius evaderet. En igitur edendae Diſſertationis cauſa: quam, qualiſcumque ea tandem fuerit, Tibi EMINENTISSIME PRINCEPS, *ſiſtere, & nuncupare in animum ſtatim induxi: ut ea multa, quae tuae benignitati, & propenſae in me voluntati debere, in Amicorum auribus profiteor; ea tandem aliquan-*

do,

do , iis omnibus ; quibus nostra haec legere libuerit, publico testimonio praedicarem. Pronum nunc esset in Tuas laudes excurrere ; ac potissimùm maximarum rerum usum ; proindeque toties administratam rempublicam ; sacras leges sartas tectasque servatas ; res domi , forisque optime gestas ; obita pro Christi Ecclesia munera , susceptosque labores, recensere ; ita tamen , ut jam longe omnibus pateat, amplissimam dignitatem , non spontè oblatam , sed per omnes meritorum accessiones strenue quaesi-

tam,

tam, Tibi obvenisse. Quas nec cunctis obvias, eximiasque dotes benigna morum suavitas, ac facilis illa, mitisque comitas, quâ omnibus satisfacere videris, supra modum cumulant, adornantque. Sed id pro dignitate praestare, nec mea tenuitas posset, nec Tua pateretur modestia: cui sanè amarissimum poculum Tuis laudibus propinarem. Et sicuti, quamvis plura dè Te loquerer, semper aliquid justo minus dixisse redarguerer, id tamen licet minus, aversis oculis inspiceres. Satius ergo duxi ab iis abstinere,

vere,

nere, animo fidens hâc saltem ratione, opusculum hoc, ipso ineunte anno, quem Tibi auspicatissimum opto, loco strenarum EMINENTIAE TUAE *exhibitum gratius, acceptiusque fore. Haec me spes una solatur. Deus interim O. M. Ecclesiae suae bono diu Te sospitem servet, diuturnamque Tibi vitam largiatur.*

Dabam è nostro Collegio Neapolitano S. Brigittæ Kal. Jan. MDCCXLV.

QUIN-

QUINTINUS RONCAGLIA

Congregationis Mater Dei

Rector Generalis.

CUm Opus cui Titulus *De Patena Argentea Forocorneliensi, &c.* a Sebastiano Pauli Nostræ Congregationis Sacerdote, & Neapolitanæ Domus Sanctæ Brigittæ Rectore conscriptum, duo è Nostris Patribus, quibus id commisimus, examinaverint, & in lucem edi posse censuerint: Nos ad id facultatem concedimus: Si ita iis, ad quos spectat, videbitur. Et in fidem, &c.

Datum in Nostra Domo Sanctæ Brigittæ die 20. Decembris 1744.

QUINTINUS RONCAGLIA R. G.

Joannes Philippus Marchio Secretarius.

S.R.M.

S. R. M.

MAndatis Vestræ S. M. humiliter obtemperans, legi Librum, cui Titulus: *De Patena Argentea, &c.* Opusque suo sat celebris Auctoris nomine commendatum, publicis Typis edi posse censeo. In eo enim, ab omni labe lesæ Regiæ Jurisdictionis immune, admirari quis poterit uberrimam dicendi copiam, penitioris Ecclesiasticæ eruditionis peritiam, hæreses quandoque non leniter vellicatas, plurimis Auctoribus lumen additum, aliaque multa, quæ eum luce dignissimum faciunt: dummodo S. R. Majestatis Vestræ accedat assensus. Dabam Neapoli die 10. Januarii 1745.

S. R. M.

Addictiss. Obsequentiss. Humillimusque Famulus
Marcellus Papinianus Cusanus
Primarius Antecessor.

EMI-

EMINENTISS. PRINCEPS.

TUis obtemperans jussis Librum Clarissimi, ac Eruditissimi Viri P. Sebastiani Pauli, qui inscribitur *De Patena Argentea Forocorneliensi, &c.* accurate admodum evolvi, & diligentius perquisivi: nec ullam in tot erutis Ecclesiasticis monumentis labem offendi, quæ aut fidei dogmata, aut morum nitorem inficere possit, vel labefactare; imo maximam sum admiratus insignis Auctoris dexteritatem, qui arrepta occasione argumenti, quod tractat pro asserenda reali Jesu Christi præsentia in Augustissimo Eucharistiæ Sacramento, ac propugnando Sacrarum Imaginum Cultu, tam solide, atque egregie heterodoxorum eludit somnia, ac discutit captiones, ut ad hæc convellenda, vel etiam infirmanda nullus jam iis relictus sit dubitandi locus. Ea propter committendum quamprimum Typis literarum, si idem quoque Eminentiæ

Tuæ

Tuæ probet auctoritas ; publico bono censebam . Neapoli Kalendis Februarii MDCCXLV.

EM. TUÆ

Addictiss. Obsequentiss. Famulus
Cyrus de Alteriis

X Sacris Cimeliis, quæ Forocorneliensi Ecclesiæ dono dedisse fertur S. *Petrus Chrysologus*, ejusdem Urbis Civis, & Ravennatûm Antistes, una tantum argentea *Patena*, temporum injurias, Barbarorum depopulationes, & latronum manus emensa, superest adhuc. Fidelium ad eam festinantium pietate celebris, & copiâ miraculorum illustris; cum aqua per eam demissa, pièque hausta, rabidi canis morsus sanet, pestilentesque febres, postquam, medicorum artem eluserint, mirabiliter arceat. De ea nunc dissertationem instituo: quam, ne in dicendis aliqua confusio suboriatur, sed sermo potius congruo divisus ordine clarior procedat, per sequentia capita partiendam duxi.

I. Unde nomen Patenæ Veteres deduxerint, inquiremus.

II. Inde earum formam,

III. Usum,

IV. Ac materiam:

V. Picturas, quibus ipsas insignire consueverunt.

VI. Inscriptiones item,

VII. Benedictiones pro eis initiandis ab Ecclesia institutas:

VIII. Quidve in Sacris Mysteriis mystice designent.

IX. Postremum reverentiam primis, & sequioribus Sæculis ab Fidelibus Patenis exhibitam.

Quibus perspectis, nil aliud oportere crediderim, ut nostrum hoc Ecclesiasticæ antiquitatis monumentum cujus èctypum duplo minus suo originali damus *in Tabula* 1. pleniorem lucem accipiat. Hæc autem præstituro, quædam ab aliis jam dicta repetere opus erit: ipsâ cogente narrandarum rerum naturâ, quæ nisi optimorum hominum auctoritate fulciantur, ægrè admodum fidem obtinent. Quandòque tamen aliam, non tritam ab aliis, conabor inire viam; ne videar prosequi non posse, nisi quò eundum sit aliena vestigia demonstrent.

Antequam vero manum operi admoveam, pauca quædam in antecessum

TVNC CARA CRVCIS

ſum præfari liceat. Jam in iis abſolvendis ſecundis curis incubueram, cum ab Clariſſimo Bacchinio in editione *Agnelli*, *Vitæ Pontificum Ravennatum* edoctus, Abbatem Paſtritium Dalmatam, & in Romano Collegio de Propaganda Fide Theologiæ Polemicæ Lectorem, hunc eundem laborem ſuſcepiſſe, poſtridie Romanis Typis edendum; nullum non lapidem movi, ut eum ſub oculis haberem. Romæ igitur primùm, Bononiæ, Ravennæ, & Forocornelii degentes Amicos per literas compellavi; ut librum apud Bibliopolas ſedulò inquirerent, meque meorum votorum compotem facerent. At cum fruſtrà ſemper eorum labor ceſſiſſet, meque cura hæc diù maceraſſet, quievi tandem; ac ſuſpicari cœpi hujuſmodi opus, unum ex numero eorum eſſe, quæ erudito illi libro *de operibus promiſſis, & non editis* ſymbolam addere poſſunt. At mea me fefellit opinio. Unde certior factus Paſtritii diſſertationem proſtaſſe quondàm, animo deſpondi, fœtumque, jam obſtretices manus expectantem, ſuffocandum ſtatui; ne alienam

telam prætexens, actum agere viderer, ægre fortasse, vel secundas vices, occupaturus. At postquam beneficio Clarissimi Viri, mihique nunquam sine laudis præfatione nominandi A. R. P. D. Annibalis Marchesii Oratorii Neapolitani S. Philippi Nerii Sacerdotis, id assequutus essem, quod jamdudum in votis erat, redditæ sunt mihi vires, & Diatribæ huic è tenebris eductæ, lucem iterum publicam spopondi. Animadverti etenim, me aliam, quam Pastritius, iniisse viam; nec unquam futurum fore, Nos per diversas migrantes, ad invicem obviam fieri.

Hoc tantum moneo, Quæstionem, scilicet acriter agitatam, an *Patena* hæc *Chrysologi* fuerit, nec ne, quod olim, & nunc Forocornelienses Populi confidentissime asserunt, penitùs a me intactam relinqui: nec alicui velle diem dicere, vel eam antiquissimam velint, vel ad inferiora sæcula revocandam. Ævo Chrysologi conflatam, velis remisque contendit Pastritius. At quam felicibus avibus talia exorsus sit, quoque eventu absolverit,

alii

alii videant. Mihi ſatiùs eſt neminem laceſſere, nec intempeſtivis auſis vulgi pietatem traducere: meique ſuſcepti laboris eſt de *Patena* Forocornelienſi diſſerere, cujuſque ea tandem fuerit. Tantummodo addam ſententiam eorum, qui antiquorum operum ætatem ab verſibus Leoninis deducunt, eruditis viris non probari. Nec Ciampinio *Veterum monumen. tom.* 1. *pag.* 28. debetur fides: putat enim, Theodolum Presbyterum, qui initio v. Sæculi vixit, eumdem eſſe cum alio recentiori incertæque ætatis Theodulo, qui Eclogas Leonino Metro ſcripſit. In quod ſaxum impegit etiam Paſtritius: cujus exempla in medium adlata laſcivientis potius Poëſis luſus, quàm firma ſcribendi regula videri poſſunt. Addam ulterius, quod ſi aliquando ab propoſito meo viſus ſum diſceſſiſſe, & ab inſtituta ſemita longiuſculo itinere divagaſſe, conſultò id egiſſe; ne ſponte oblatam diſſerendi de iis, quæ Sacros Ritus ſpectant, occaſionem deſpicerem; & ut ſterilitati argumenti variarum rerum copiâ quodammodo occurrerem. Modo ad rem accedamus.

I.

INter Sacra Vasa, quæ ad Sanctissimæ Eucharistiæ usum à primis usque temporibus addicta fuere, nullus dubitat recensendas esse *Patenas*; apud Gentiles etiam *Vasis* genus, & boni ominis nota, si Plinio credimus *lib.* 34. *cap.* 81. Nullum verùm ex Sacris Scripturis eruitur testimonium, hujusmodi vase in ultima Cæna usum fuisse Salvatorem nostrum. At cum ex Patrum traditione, & nostri ævi scriptoribus, certum sit, & olim, & hodienum etiam consuevisse Hæbreos Mensis pelvim, & lances apponere cum placentis, quas inter Paschales Convivas partiebantur, ut habetur ex Buxtorfio (1): olimque Mensa Propositionis suas habuerit *Scutellas*, quas Aquila, is qui Mosem in Chaldaicum sermonem convertit, *Magisin*, seu *Ma-*
gidas

(1) *Syntagma capit.* 18. At Placentæ non in pelvibus, sed super mantili, seu mappa ab illis apponi observat Scaliger. Vide autem Buxtorfium in dissert. contra eundem.

gidas vocat (2) , quibus ſingulis panes imponerentur , pronum eſt credere : & in Cæna Eucharistica Dominum noſtrum Diſcum , vel Vas aliquod adhibuiſſe .

Nos interim , antiquiorum temporum nomen ſervantes , Vas illud , ad recipiendum in oblationibus Sacroſanctum Chriſti Corpus *Patenam* dicimus . Fuerant enim olim in Eccleſia Patenæ *Chriſmales* : in quibus Chriſma deponebatur, paratum ad Ordinationes, ſeù Baptiſmum . De his Anaſtaſius in Sylveſtro *Patenam Chriſmalem argenteam auro cruſam* , ſcilicet *incluſam* aurea Theca , cuſtodiæ cauſa , ſicuti fuerunt & *Calices Baptiſmi* ex libro Pontificali in Innocentio I. in quibus ſcilicet lac , & mel ſervabatur recens baptizatis propinandum : ut recte opinatur Franciſcus Berlendi Clericus Regularis in ſua erudiriſſima diſſertatione *de Oblationibus* . Hujus verò vocis, ut ſuperius innuimus , non ignotæ

 Gen-

(2) Hanc vocem Paulus Fagius reddit *Scutellas* : & *Magidas* Veteres appellabant *Lances* .

Gentilibus, inquirit etymon Columella *lib.* 2. *cap.* 43. a quo *Patena* definitur *Vas latum*: Straboque subdit, *Patenam* à patendo dictam (3), quod *Patula* sit: cui succenturiatur Joannes de Garlandia *in Synonymis*.

A Pateo *dicas* Patenas: *conjunge*
Patellas,
Vas dico *Patenam*: Calicis tectura
Patena

Germano Patriarchæ in Theoria δισκοκάλυμμα, & Nicetæ, & Auctori S. Sophiæ apud Du-Cangium δισκοποτήριον, Patena dicitur: Etymo deducto ab *disco* Græcorum; cui, ut infra observandum, similis est. Advertendum tamen, quandoque δισκοκάλυμμα apud Græcos, non *Lancem*, sed *lancis operculum* significare: Quâ etiam ratione Patenæ Sacræ convenire potest; quandòque enim operiendo Calici adhibebatur. Apud Athanasium *Homil. in descriptionem B. Virginis* -- *Pater*, *Disci*, *vel Lancis operculum* memoratur.

I I.

---

(3) *Walafridus Strabo : de rebus Ecclesiasticis capit.* 24. An fortasse a πατάνη, ut Suidæ visum?

II.

FOrmam Patenarum concavam, rotundamque fuiſſe, haud dubium; id enim, cùm ipſa Patenæ nomenclatura pandit, tùm ipſa neceſſitas exigebat: ut ſcilicet aptiori, & commodiori formâ caperet oblatas, quas rotundas fuiſſe demonſtrat Bona *Rer. Liturg. lib.* 3. *cap.* 23. Nam licet primis Eccleſiæ temporibus integri, ac ſolidi Panes, cujuſcumque figuræ, vel formæ forent, ab Fidelibus offerrentur; redditâ tamen Eccleſiæ pace, ſervatam figuram rotundam, ſeu orbicularem notant Patres Græci, ac Latini: & præcipue Epiphanius *in Ancorato num.* 57. (4) & Patres Concilii XVI. Toletani ann. 693. *cap. VI. pag.* 62.

---

(4) At apud Epiphanium *Ancorat. num.* 57. *pag.* 60 *edition. Colon.* panis ϛρογγυλοειδὴς non denotat Panem planum circularis rotunditatis, ut Card. Bona opinatur; ſed panem teretem, hoc eſt inſtar cilindri: ut obſervat Calvorius *lib.* II. *Liturg. ſect.* II. *capit. LIV. pag.* 591. contendi a Voſſio *diſp. de ſacra Cœna ſect.* III.

pag. 62. Hinc in conſtituto Zephirini PP. Sacer Panis corona conſecrata vocatur : *ex ea conſecratione de manu Epiſcopi* coronam conſecratam *accipit Presbyter tradendam Populo* . Qui locus ſi conferatur cum conſtituto Melchiadis , in quo habes *oblationes conſecrata* , intelliges jam ab antiquioribus manaſſe temporibus , ut Panes ad Miſſas offerendi *coronæ oblationis* dicerentur . Etenim ad ætatem uſque Divi Gregorii *lib.* IV. *Dialog. capit.* I. hæc nuncupatio perſeverabat : refert enim Presbyterum quendam , duas ſecum *oblationum* coronas detuliſſe . Oblationibus autem *coronæ* nomen inditum ex rotunditate notat Petrus Urbevetanus in Scholiis ad vitam Zephirini Papæ . Iſo quoque Monachus *de miraculis S. Othomari Abbatis cap.* III. *Rotulas* panis vocat *oblationes* quæ in ejus Sepulcro repertæ fuere . Hanc eandem figuram confirmant picturæ , quæ in antiquis codicibus , & in parietibus veterum Eccleſiarum muſivo opere , circularis formæ oblatas repræſentant . Quæ autem dicta ſunt de oblatis *coronarum* nomine inſigni-

tis ,

tis, ex prophanis Scriptoribus possunt illustrari (5). Coronas quoque ad instar panum rotundorum in ritu Agni Paschalis observat Buxtorfius -- *exercit. de Cœna Domini* §. 18. Arcanum verò, quod sub orbiculari figura latet, pandit Durantes *lib.* IV. *ration. Divin. Offic.* §. 11. *cap.* IV. -- *hostia formatur rotunda, quia Domini est Terra,*

(5) Vopiscus de Aureliano ait Bilibres Coronas Populo promisisse, si victor rediret. Voti compos fit. Dum Populus aureas speraret coronas fecit *Panibus*: ubi Casaubonus *pag.* 516. observat, jam quidem in quibusdam Romanorum sacris Panes coronæ speciem præseferentes consuevisse. Et testem advocat Lactantium *lib.* I. *cap.* XXI. *pag.* 136. *edit. Lipsien. Apud Romanos eundem* (Asellum Sileni) *vestalibus sacris in honorem pudicitiæ conservatæ panibus coronari*. Verùm ad hujusmodi Lactantii locum observanda fortasse est conjectura Almeloveenii qui in suis Amoenit. Thelog. Philolog. *pagina* 164. ubi pro *panibus coronari* legit *penibus coronari*. Hujusmodi enim ultio convenit meliùs pudicitiæ insidiatori. At non hic de Panibus in figuram coronæ formatis loquimur; sed de corona, multis in circularem lineam assutis panibus, compacta.

& plenitudo ejus, orbis Terrarum, & universi, qui habitant in ea: ut ipsa sui forma significet illum, qui principiis caret, & fine, quamvis ipse sit Alpha, & Omega, idest principium principians, atque finis. Rursus cum figura rotunda formatur à puncto ad punctum, per hoc innuitur, quod ab ipso sunt omnia, & ad ipsum omnia retorquentur -- Nec abludit Simeon Tessalonicensis apud Arcudium *de concor. Eccles. Orient. & Occid. lib.* III. *cap. xxxviii.*

Patenas vero magnitudinis, & capacitatis eximiæ fuisse oportet. Nam si primitus Panis Eucharisticus ad Placentarum Paschalium formam fuerat efformatus, cæteris frangendus, & distribuendus; parvus certè Orbiculus, & Patella, quali hodie utimur, nec capiendo pani suffecisset, nec micis cohibendis, quæ inter frangendum excidunt. Ut igitur Patenarum capacitatem, & amplitudinem tutiùs assequamur, distinguenda sunt tempora, quibus in Ecclesia earum usus obtinuit. Antiquioribus nempe Sæculis capaciores erant: easque Nos *Patenas Ministeriales* vocamus; sequioribus,

ribus, arctiores, quas *Sacerdotales* dicimus; licet mihi facilius sit credere, uno eodemque tempore in Altarium usu utrasque fuisse. Sed de iis alias.

Ut autem, quæ dicenda sunt, clariùs appareant, nonnulla de earum usu delibanda erunt ex uno ex Ordinibus Romanis (6) juxta explicationem Eruditissimi Lazari Andreæ Bocquillot in suo Tractatu, quem Gallicè scripsit de Sacra Liturgia. (7)

III.

POstquam Pontifex Populo pacem annunciaverat, consuetis verbis *Pax vobis*, osculum dabat Archidiacono, frangens modicam partem hostiæ: qua super Altare depositâ, quod ex ea reliquum

(6) Ordinem hunc Romanum secundum edidit Mabillonius in Museo Italico, ac antiquissimum putat: utpote quem explicavit Amalarius Ecloga in ipsum Ordinem edita: quam V. C. Stephanus Baluzius ex veterrimo Codice S. Galli vulgavit in Appendice capitularium.

(7) *Traitè Historique de la Liturgie sacrèe, ou de la Messe*.

liquum erat, unà cum hostiis pro Clero Patenæ imponebat: *reliquas oblationes suas ponit in Patena*, thronumque iterum ascendebat : Duo interim ex Acolythis , venientes ad Altare , unus à dextero , alter à sinistro latere , *Saccos* gestabant ; quorum ora, vel sinus ab Subdiaconis expansi, apertique tenebantur ; ut in eis Archidiaconus Panem pro Populo facilius immitteret (8) . Secundum hæc Acolythi per diversa abeuntes , sese Episcopis, qui à dextris erant Pontifici, & Presbyteris , qui à sinistris , unà simul sistebant : ut ii Panem frangerent super duabus *Patenis* , quas Subdiaconi præeun-

(8) Oblationem quippe suam non modo omnes è Clero Viri, sed Laici quoque utriusque sexus faciebant . Moris insuper erat , ut unusquisque suas oblatas propria manu conficeret . Vide Mabillon. *in Ord. Roman. pag.* xli. ubi & de Panum Oblatorum forma ex Panvinio : qui ex Libris B. Gregorii Dialogorum *lib.* iv, eruit ad instar coronarum, ut jam diximus, efformatos fuisse -- *Manifestum*, subdit Onuphrius , *cujus mensuræ vel formæ debeant esse Sacerdotum oblatæ , quæ ex pugillo similæ fieri jubentur , & ad formam coronæ* --

præeuntes, gestabant. Interim Diaconi Pontificem intuebantur, cui & ipsi alteram Patenam obtulerant, ut eo innuente, hostias superimpositas nutu citius comminuerent -- *Diaconi adspiciunt faciem Pontificis, ut eis innuat frangere* -- Hæc dum gerebantur, canebatur *Agnus Dei*. (9)

Dum hæc Bocquillotius, ex præfato ordine, exposuisset, ut Lectorum accusationem, criticemque anteverteret, fassus est: duo dixisse, quæ cum ex eodem ordine, haud dilucidè eruantur, peculiarem visa sunt probationem exposcere; quam ego prosequi operæ pretium duxi, ut hujusmodi Ritus circumstantiæ, pleniori luce perfundantur. Prius est tres admisisse *Patenas*, unam tantum ordine Romano enuntiante. Alterum, quod *Patena*, quæ

---

(9) Canere *Agnus Dei* veteris non fuisse moris observat Walafridus Strabo. In Rubricis tamen Sacramentarii Gregoriani ad Missas consuetas assignatur *Agnus Dei*. Sed fortasse, ut opinatur hic Mabillonius, ab solis Cantoribus cani consueverat: quod inde ab Clero, & Populo decantari Sergius PP. I. constituisse fertur.

quæ Pontificio Solio sistebatur, non tantum Papalis hostiæ residuo, sed & plurimis aliis pro Clero onerabatur. Quod in utroque capite videri potest peccatum fuisse, sequentibus diluit.

Primum quòd spectat: ex ordine Romano liquet, Acolytos Episcopis, & Presbyteris dextrum levumque Altaris cornu occupantibus, *Saccos* hostiis refertos detulisse -- *Acolythi vadant dextrâ levâque post Episcopos circa Altare: reliqui descendant ad Presbyteros, ut frangant* -- Sed ubinam, quærit Bocquillotius, hujusmodi hostiæ erant frangendæ? In Patena Episcoporum? Minime: In Patena illa, quæ prope thronum erat coram Pontifice? Nec equidem. Nam ordo disertissime dicit, non Episcoporum, seu Presbyterorum, sed Diaconorum munus esse, in ea Panes frangere, statim ac Pontifex oculis innuisset -- *Sed illi*, Diaconi nempe, *respiciunt ad faciem Pontificis, ut eis innuat frangere* -- En ergo tres *Patenæ* necessario admittendæ, ternoque ordini eorum, a quibus hostiæ frangebantur, respondentes. In prima id præstitere Episcopi circa Altare:

re : in alia Presbyteri è regione assidentes : in tertia Diaconi coram Pontifice. Unde nil hæsit Doctissimus Mabillonius *in comment. ad ordinem Rom.* asserere , iis Acolytis , qui Saccos portabant , duos præcessisse Subdiaconos , unumquemque eorum suâ onustum Patenâ . At mirari quis poterit , eundem ipsum Mabillonium diversam sententiam induere in *dissertatione de Azymo , & fermentato* : Ubi postquam ex Ordine Romano docuit , Acolytos parare sinus sacculorum Archidiacono ad ponendas oblationes , subdit -- *Ideoque oblationes in sacculis frangi , ne micæ, seù particulæ inter frangendum in terram, aut in locum minus decentem deciderent* -- At Vasa fractioni destinata *Patenas Ministeriales* fuisse vidimus , non Acolytorum *Sacculos* : qui equidem , quò aptiores erant ad gestandas oblatas , eò ad has frangendas incommodiores evasissent.

Ad alteram inde in se conflatam ab seipso objectionem descendens, dolet Auctor , sententiam suam Mabillonii calculo destitui ; id quod ægro fert animo : sibi etenim scribenti

ne hilum quidem vellet excidere, tanti Viri opinioni contrarium. Onus autem difficultatis in hoc incumbit -- *reliquas vero oblationes Pontifex ponit in Patena* -- scilicet post osculum pacis; quando, ut superius innuimus, diffractâ parumper hostiâ in dexterâ parte, fragmen illud super Altare relinquit, omnesque alias, quæ supersunt hostias, imponit Patenæ. At quænam hostiæ hæ? Mabillonius in nuper laudato *Commentario pag.* LIII. auctoritate Micrologi fisus, docet, ab Pontifice iterum effringi partem hostiæ in Altari relictam; ita ut hostia hæc *Papalis*, ita eam vocare juvat, tribus in partibus dissecaretur: quarum una remaneret, duo alteræ in Patena reponerentur. Reverà ita loquitur Micrologus (10). At fortasse sui temporis ritum exponit, non antiquiorem, de quo agitur in Ordine Romano; veramque rationem ignorat, cur fragmentum illud super Altare relinqueretur,

(10 (Micrologus ait, etiam illam particulam esse dimissam Communicaturis, sive Infirmis. At Communicaturis in hac Pontificia Missa distribuebantur aliæ oblatæ consecratæ.

retur , nec Ordinem Romanum consuluit unquam. Is enim, cum de hostia loquitur ab Pontifice diffracta, singulari numero utitur : *rumpat oblatam* : plurali verò , cum de reliquis Patenæ impositis : *reliquas vero Oblationes suas ponit in Patena* . Quis modo , apposite loqui amans , diceret hæc talia de uno hostiæ fragmento in duas partes dissecto ? Nemo unquam . . Hujusmodi enim loquendi formula tantùm abest, ut unam tantùm puram hostiam iterum dividendam innuat , quin potius de pluribus agere videtur.

Cæterum si Ordo Romanus inspiciatur , duæ in eo fractiones occurrunt . Prima , cum Pontifex , hostiam rumpens , frustulum discerptum in Altari relinquit, ne cæteris oblatis aliò adsportatis Altare , sine Sacrificio remaneat : *ut , dum ista solemniter peraguntur , Altare sine Sacrificio non sit* . Quæ ratio etiam fortasse movit , inquit Mabillonius loco citato , ut Pontifici ad Sacra procedenti Eucharistia præferretur . Altera fractio est , cum absoluta aliarum hostiarum fractione , Diaconorum unus , acceptâ ab Subdiaco-

no Patena ante thronum eam defert, ut inde Papa communicet : id quod peragit, sumendo ipsius hostiæ particulam (11), & quicquid superest im-

(11) Observat hic Mabillonius, duas Particulas Pontificio Calici immergi. In primo enim ordine Romano sic habetur *numero xvii. Cum dixerit Pontifex*, Pax Domini, &c. *faciens crucem tribus vicibus manu sua super Calicem mittit sancta in eum*. Quoties autem occurrit solitariè hoc nomen *Sancta* Eucharistiam significat : exemplo Grecorum eam τὰ ἅγια appellantium. Particula autem hæc in Calicem sic immissa explicari non potest de parte Hostiæ in ea Missa, quæ tunc peragitur, consecratæ : siquidem post superiora idem ordo addit ; Pontificem *rumpere Oblatam, & de ipsa Sancta, quam momorderit, ponere in manus Archidiaconi : dicendo in Calice* : Fiat commixtio, & consecratio, &c. Adeoque prima Particula non aliud esse videtur, nisi Particula illa ex antea consecrata Eucharistia : quam Pontifex ad Altare procedens adorat in capsa, ei ab Diacono ostensa. Ritum explicat primus ordo -- *duo Acolyti tenentes capsas cum* Sanctis *apertis : & Subdiaconus sequens cum ipsis tenens manum suam in ore capsæ ostendit* Sancta *Pontifici. Pontifex salutat* Sancta, *& contemplatur, ut, si*

immittendo in Calicem, faciens Crucem ter dicendo: *Hæc commixtio, & consecratio, &c.* En proculdubio fractio illa, da qua Micrologus loquitur. Subdit namque & ipse, quod post quam Pontifex in Calicem Particulam miserit, ait submissa voce: *Fiat commixtio, & Consecratio*. Una igitur fortasse, eademque fractio juxta Micrologum, & Ordinem Romanum; licet ex eorum sententiâ diversis peracta

---

si fuerit superabundans, ponatur in conditorio: id est in eo loco, ubi Eucharistia solebat adservari. Particula igitur ex hujusmodi Sacris, quæ Pontifici celebraturo præferebantur, ea est, quæ ante fractionem oblatæ in Calicem immittebatur. Duplicem etiam Particulam immissam fuisse in Calicem notat Amalarius, qui *Lib.* III. *capit.* XXXI. ita Ritum hunc commentatur: *Si hoc ita agitur in Romana Ecclesia, ab illis potest addisci, quid significat panis bis positus in Calicem. Non enim vacat in Mysterio, quidquid agitur in officio juxta constitutionem Patrum*. Ritum autem præferendi Eucharistiam Pontifici celebraturo Sæculo XIV. in die Parasceve observari adhuc, testatur Jacobus Cajetanus in suo Ordinario, *capit.* XCII.

cta temporibus. At his dimissis, concludit Auctor, Patenam, quæ Pontifici in Solio assidenti sistebatur, non tantum hostiæ jam imminutæ pro Communione Pontificis capiendæ, sed & aliis pro Clero Communicando destinari. Nam post ruptam oblatam, *oblationes, quas reponit in Patena*, ad alias referre non possumus, nisi ad illas, quas Clerus percipere, communicando debebat. Subdit demum, quod si forte in iis evolvendis sese deceperit, hoc unum ei sufficere; magnitudinem scilicet, & capacitatem Patenarum, ex iis quæ, dicta sunt, satis superque demonstrasse. (12)

Mihi autem præter hæc facile erit usum proprium Patenarum Ministerialium, ab aliis fortasse nondum satis perspectum, ex præfatis eruere. Acolyti saccos gestabant cum oblatis in eos ab Archidiacono ingestis: Subdiaconi duo Patenas, in quibus

(12) Pag. 192. -- *Mais quand je me tromperois en cela, je ne laisserois pas de conclure de ce, qui est plus clair & non contestè que les Patenes etoient de grands Plats.* --

quibus Episcopi, & Presbyteri oblatas è saccis desumptas frangere debebant, dum Pontifex in alia Patena jubebat Diaconum panem frangere. Non ergo Patenæ deferendis oblationibus inserviebant, id ipsum saccis præstantibus; sed ut in eis oblatæ frangerentur, & micæ, & frustulæ, quæ inter frangendum prosiliebant, in Patenarum orbibus facilius coercerentur, ne super humum deciderent. Rem luce clariorem reddit alter Ordo Romanus: *Patena præcedit juxta Sedem, ferentibus eam duobus Subdiaconis ad Diaconos, ut frangant*. Et inferius: *expleta confractione Diaconus minor, levatâ de Subdiacono Patenâ, fert ad sedem, ut communicet Pontifex*. Cujus fractionis vestigium aliquod reperitur in priscis etiam Ecclesiæ temporibus, scilicet sub finem Sæculi tertii. Nam licet Fideles panes integros offerrent, ex eis tamen particulæ quædam minutiores ad Communicandum scindebantur: ut plures Auctores tradunt. In quorum censum solent advocare Canonem Concilii Niceni: *Non multum panis, ac vini accipimus, sed parum; ut intelliga-*

mus , *non ad satietatem illa capi* , *sed ad sanctificationem* .

Juvat modo his omnibus , ut clariùs pateant, addere constitutum Zephyrini Pontificis , qui ad finem secundi, initiumque tertii sæculi Romæ sedit . Cui constituto comes erit explicatio Venerabilis Dei Servi Cardin. Thommasii ex Ciampinio de Azymo *pag*. 120. *Zephyrinus fecit constitutum de Ecclesia* , *ut Patenas vitreas* in Missarum solemniis , & Populi Communione *ante Sacerdotes*, *Ministri*, idest Diaconi, *portarent*, *& dum Episcopus Missas celebraret* , *ante se haberet Sacerdotes omnes secundi ordinis* adstantes , *sibique concelebrantes* (13) *& sic Missæ celebrarentur* : *excepto*, *cum jus*, sive jurisdictio tantum, & non corporalis præsentia, *Episcopi interest*, *& ut* tunc *tantum*, sive eatenus *Clerus sustineret*, & expectaret , *quod omnibus præsentibus ex ea consecratione* , *quæ facta est ab Episcopo*

(13) Consuevere olim Presbyteri Cardinales Romano adesse Pontifici, & cum eo celebrare , & de manu ejus communionem recipere ad instar Apostolorum in ultima Cœna cum Domino Nostro discumbentium.

po, reliquis Sacerdotibus adstantibus, de manu ejusdem Episcopi jam per Acolytum transmissam *coronam*, sive oblatam sphæricæ figuræ *consecratam accipiat Presbyter Populo tradendam*. En ergo Acolyti, ut ex ordine Romano diximus, oblatas, seu coronas deferunt, Diaconi Patenas; sed cuinam usui, nisi ut eas exhiberent Sacerdotibus, a quibus oblatæ erant frangendæ? Cæterum fractionem hanc, imaginem referre Corporis Christi flagellis, suppliciisque lacerati, fractique, veteres omnes agnoscunt. Audiendus autem S. Thomas 3. *part. quæst.* 83. *art.* 5. -- *Fractio hostiæ tria significat, primò ipsam divisionem Corporis, factam in Passione. Secundò distinctionem Corporis Mystici, secundum diversos status; tertiò distributionem gratiarum, quæ procedunt ex Passione Christi.* --

Si Patenæ hæ ministeriales satis esse debebant ad oblatas recipiendas, jam nemo non videt, in amplissimam formam opus esse, eas excrevisse. Clerus enim tunc temporis magno ministrorum ordine constabat: Episcoporum nempe, qui ut plurimum dextero

ro Pontificis lateri adhærebant, Presbyterorum, Diaconorum, Subdiaconorum, loevum claudentium: præter Acolytorum, Cantorum, & Lectorum turbam: Qui omnes de Sacra illa, ac una eademque Mensa communicabant (14). Et quandoquidem hæc dicenda sunt de Patenis ad Cleri usum inservientibus, quantò magis his majora reponenda sunt de aliis, quibus oblatæ ad Populum deferebantur? Quotus enim, quantusque fuerit Populus in Ecclesiis frequens ad communicandum, patet ex veterrima primævæ Ecclesiæ consuetudine: qua stante omnibus iis, qui ad preces consistere, ac in illis partem habere licuerat, Eucharistiam quoque participandi

(14) Hujusmodi ritus, ut Sacerdotes non quotidie sacra facerent, sed ipsi, immò & Episcopi in publica mensa communionem acciperent præcipuè Sæculo VII. erat in moribus. Concilium Toletanum IV. anno III. Sisenaudi Regis, hoc est anno Christi DCXXXIV. celebratum statuit *can.* 17. *ut Sacerdotes & Levitæ ante Altare communicent, in Choro Clerus, extra Chorum Populus*. Vide Morinum de *Ordin. part.* 3. *exercit.* 8. *cap.* 1.

pandi jus erat : exceptis tantummodo ultimi ordinis Pænitentibus: qui equidem ad preces audiendas, non autem ad offerenda munera , & ad Sacram Synaxim percipiendam admittebantur (15) . His , inquam , exceptis, reliqui omnes non tantum admittebantur , ſed per regulas Eccleſiæ adigebantur Euchariſtiam ſumere : quod vetuſtiſſimi Canones diſertiſſimè teſtantur . Inter eos , qui Apoſtolici dicuntur , numero decimus hæc habet -- *Cunctos fideles, qui in Sanctam Dei Eccleſiam ingrediuntur , & Sacras Scripturas audiunt, non autem perſeverant in Oratione , & Sancta Communione , veluti in Eccleſiam inducentes confuſionem , ſegregari oportet* -- Et ne vox *Communio* alicui ſcrupulum faciat , an de ſumptione Euchariſtiæ debeat intelligi, nec ne , (16) audiamus Concilium Antioche-

(15) Dicti inde *Conſiſtentes*, quia conſiſtere ad communicandum cum precibus poterant , ſed ſine oblatione .

(16) De varia hujus vocis ſignificatione vide Chriſtianum Lupum ad primum Canonem Concilii Sardicenſis , *Oper. Tom. 1. pag.* 216.

tiochenum hæc eadem verba aliquantum amplificata repetens in hunc modum -- *Omnes, qui in Ecclesiam ingrediuntur, & Sacras Scripturas audiunt, Oratione autem cum Populo non communicant, vel Sanctam Eucharistiæ participationem propter aliquam insolentiam aversantur, eos ab Ecclesia expelli oportet; Donec postquam confessi fuerint, fructusque pænitentiæ ostenderint, veniam adsequi possint* -- Quem etiam Canonem Martinus Bracarensis in *Collect. sua Can.* LXXXIII. apud Justellum *append. tom.* I. *fol.* XXXII. in usum Ecclesiæ Hispanicæ interponit -- *Si quis intrat Ecclesiam Dei, & Sacras Scripturas audit, & pro luxuria sua avertit se à Communione Sacramenti, illum talem projiciendum de Ecclesia Catholica esse decernimus* --, & Gratianus de *consecr. dist.* II. *cap. x.* decretum adlegat Anacleti Pontificis in hanc sententiam -- *Peracta consecratione omnes communicant, qui noluerit Ecclesiasticis carere liminibus. Sic enim & Apostoli statuerunt, & Sancta Romana tenet Ecclesia* -- Et quamvis decretum hoc supposititium sit, tamen veluti antiquæ disciplinæ accomo-

modatum, praxim oſtendit, quæ jam in Eccleſia invaluerat. Quæ omnia ſiquis ſedulò proſpiciat, jam de Patenarum Miniſterialium amplitudine dubitare nequeat.

Harum frequens mentio apud Auctores. Anaſtaſius in Vita Silveſtri Papæ de Conſtantino Magno verba faciens -- *Donum, quod obtulit* Patenam *auream, penſantem libras viginti*, Patenas *argenteas duas, penſantes ſingulas libras xxx.* -- De Gregorio III. idem Anaſtaſius refert -- *quod fecerat* Patenam *penſantem libras xxviii. & ſemis* -- Bartholomeus Platina in Vita Damaſi Primi -- *Baſilicam, quam ipſe in honorem Divi Laurentii non longè ab Theatro Pompejano condiderat, maximis muneribus ornavit:* Patena *argentea librarum xx.* --

Nemo autem neſcit, plurimas in Eccleſiarum gazophilaciis fuiſſe Patenas miræ magnitudinis, non tam ad uſum, quàm ad ornatum Altaris. Plurimi enim Princepes Viri, Conſtantini Magni pietatem æmulati (17) eas

(17) Conſule Euſebium, Socratem, So-

eas in Ecclesias munificentissime intulerunt. Testimonia congerit Clarissimus, & Sacrarum rerum solertissimus inquisitor, & quem honoris causa nomino, Dominicus Georgi, olim Josephi Renati Imperialis Amplissimi Cardinalis Bibliothecæ Præfecti, in suis de Liturgia Pontificis libris *pag. lx.* Ex eo pauca quædam, quæ è re nostra sunt, delibavimus. Primum suffragium confert Charta Cornutiana: nimirum Sacrarum Donationum vetustissima membrana anno 471. confecta, qua Q. Theodorus V. Clarifs. & Illustris, & Comes, & Magister utriusque Militiæ, æquestris scilicet, & pedestris, Ecclesiæ

Sozomenum, &c. Notum est etiam illud, quod narrat Theodoretus *Histor. Ecclef. libro* III. *capit.* XII. *pag.* 132. *edition. Cantabrig.* Cum enim jussisset Julianus Apostata, Sacra Vasa Ecclesiæ Antiochenæ fisco vindicari, ingressi Ecclesiam Elpidius, Felix, & Julianus, Tyranni avunculus, & non Præfectus Prætorio Orientis, ut malè Sirmundus, sed Comes tantum Orientis, Felix *Sacrorum Vasorum magnificentiam conspicatus, Constantinus enim, & Constantius ambitiosè fabricari ea jusserant, ecce, inquit,* quibus vasis Mariæ Filio ministratur.

fiæ Cornutianæ Sacra Vasa, & ornamenta donavit (18) -- *impendo*, inquit, *argentum quoque ad ornatum ejusdem Ecclesiæ*, *vel celebritatem suprascripti Mysterii Sacrosancti*, *in iis scilicet speciebus* : *idest* Patenam *argenteam*, & Calicem *argenteum majorem* I. Calices *argenteos minores* II. -- Epiphanius Episcopus Constantinopolitanus Hormisdæ Romano Pontifici I. anno 520 dona mittens (19) -- *Indicia*, inquit, *nostræ secundum carnem in Christum Dominum nostrum charitatis*, *per Viros Reverendissimos destinavimus Divinæ Culturæ*, *&* *Sanctæ Apostolicæ vestræ Ecclesiæ* Calicem *aureum gemmis circumdatum*, Patenam auream -- . Sub idem tempus, narrante Auctore libri Pontificalis *Epist. x.* Justinus Imperator alia dona mittit Hormisdæ Papæ : -- *Evangelia cum Tabulis aureis*, *&* *cum gemmis pretiosis* (20) pen-

(18) Ex Mabillonio *de re diplomatica* *Lib. vi. pag.* 462.

(19) Ex *Tom. iv. Concilior. pag.* 538. & 539.

(20) De Codicibus Evangelicis, quibus præ, cæteris Sacris Supellectilibus reverentia exhi-

pensantia lib. xv. Patenam *auream cum gemmis hyacinthinis pensantem libras xx.* Patenas *argenteas pensantes singulas libras xxv.* -- S. Remigius Remensis Antistes anno 530. Ecclesiæ suæ Remensi hæredi partim, & partim Ecclesiæ Laudunensi legavit -- *Vas argenteum decem, & octo librarum factis* Patenis, & Calicibus *prout volui* -- (21)

Nostra ætate in nonnullis Pagorum Pareciis hujusmodi *Patenas Ministeriales* supersunt adhuc. Ibidem enim rariores fuerunt Militum excursiones, nec nisi per quam rarò ab iis administrantur, qui recentiorum inventa non sequi ad instar probri habent: unde dum eis nova placent, vetera Sacræ Anti-

---

exhiberi solebat hæc Rupertus de Divinis Officiis *Lib.* 11. *capit.* xxxxI. *Non immeritò eos auro, ac argento, lapidibusque preciosis decorari: utpote in quibus rutilet aurum cælestis sapientiæ, micet argentum fidelis eloquentiæ, fulgeant miraculorum pretiosi lapides, quæ manus Christi tornatiles plenæ hyacinthis operatæ sunt.*

(21) Ex Guilielmo Marlot *Histor. Metropolit. Remensis Lib.* 11. *pag.* 181. ex Ms. Codicibus. Vide Georgium *Liturg. pag.* lxI.

Antiquitatis pessumdant monumenta. Unam Ego vidi in celebri Pago, olim Campaniæ Urbe, *Abelam* vocant (22) prope Nolam. De qua infra quædam erunt disserenda.

Sacramentales Patenæ recentioris ævi, dubio procul minoris sunt amplitudinis, similesque Græcorum Discis, qui paullo amplius latiores sunt, ut habet Renaudotius *Liturg. tom.* 1. *pag.* 195. Et quamvis idem Clarissimus Scriptor *Tom.* II. *pag.* 60. cum ex figura Disci ab Goario allata, tum ex illius verbis eruat illum Patenæ Latinorum non omninò respondere, verum nullam aliam rationem affert, nisi quam nos protulimus, majorem

C scilicet

(22) Apud Ptolomeum, ac Strabonem *Lib.* v. *pag.* 140. *edition. G. L. Basileens.* 1549. ut observat Cluverius, *Italia Antiq. pag.* 1185. scribitur Ἀβέλλα. (Interpres male *Atella* latinè reddidit): cujus etiam meminit S. Paullinus Nolanus Nat. XIII.

Postulat ipse locus devotæ nomen Abellæ
Indere versiculis.

Virgilius item *Æneid. lib.* 7. ubi pro *Melliferæ* Servius legit *Maliferæ*: nam ibidem Punica mala omnium optima nascuntur.

ſcilicet Diſci amplitudinem , ac profunditatem.

At antiquioribus etiam temporibus, mea quidem ſententia , una cum *Majoribus* , *&* *Miniſterialibus Patenis* , Minores etiam hæ , & *Sacerdotales* uſui fuerunt in Eccleſiis : nam ſicuti plures Calices in Altari collocabantur , licet tamen omnes ex uno tantum Calice communicarent , nempe *Majores Calices*, in quibus recipiebantur Vini oblationes , & ex quibus Populi communicabant , poſtquam vel verbis Sacerdotis , vel mixtione Sanguinis Domini fuerant conſecrati , & *Calix minor* (23) ſeu *Sacer*., ſeu *Sanctus* , in quo

(23) Tertius Ordo Romanus *pag.* 59. *nu.* 16. *Sed & ipſe Pontifex confirmatur ab Archidiacono in Calice Sancto , de quo parum refundit Archidiaconus in Majorem Calicem, ſive in ſcyphum, quem tenet Acolytus , ut ex eodem Sacro Vaſe confirmetur Populus* . Item ex Ordine Romano ab Jacobo Cardinali Cajetano digeſto , *capit. Lxx. in die Natalis Domini parabantur tres Calices ; unus pro Conſecratione ; alius cum Papa vinum bibit ; alius pro communicantibus* . Qui mos , ut ſcilicet in Miſſa Romani Pontificis

quo fiebat consecratio : ita plures crediderim fuisse *Patenas* : *Majores* , nempe in quibus , ut vidimus , oblatæ frangebantur , & *Minores* ad alios usus , ut mox videbimus . Et fortasse eæ sunt , quæ apud Ducangium *in Lexico Tom.* III. *pag.* 46. vocantur *Patenulæ* -- Calices aureos , sive argenteos cum *Patenulis* -- qua voce utitur etiam Gregorius Turonensis in libro *de Gloria Confessorum capite* xx. ubi de Maximo Abbate loquitur -- *Qui occultare , quod erat , cupiens , apud Insulam Barbaram Monasterii Lugdunensis peregrinari expetiit ; manifestatus tamen & ibi , ad Patriam redire disposuit . Denique dum Ararim fluvium transire cuperet, navi impleta demergitur , ac ipse Sacerdos pelago operitur, habens ad Collum cum Evangeliorum libro ministerium quotidianum* -- (24) *idest* Patenulam parvam

C 2 *cum*

cis tres Calices adhiberentur , duravit in Romana Ecclesia , quousque Communio sub utraque specie Laicis interdicta fuit .

(24) Ministerium proprie locus est , in quo Sacra Vasa reponuntur: mensula item, in qua collocantur Vasa , quæ Altari inter

sacrum

cum Calice. Vides hic parvam *Patenulam* cum Calice, *Ministerium quotidianum* vocari (scilicet, ni fallor) supellectilem ad Missas privatas celebrandas,

sacrum faciendum sunt usui. Ita Hofmanus & Du-Cange in Lexico. Nunquam autem memini, me legisse *Ministerium* pro *Secretario*, locus scilicet in exedra Basilicæ exteriori innixa ad dexteram partem Altaris, testante Paullino Nolano in Epistola ad Severum *recent. edit. pag.* 206. ubi absolutâ Oblatione, Populoque dimisso, ab eo, cui cura hæc sui muneris erat, Sacra Vasa clavi obserata servabantur. Quin potius ipsa Sacra Vasa, cunctaque sacrorum mysteriorum suppellex *Ministerium* audiebat apud veteres. Certè Paullinus laudatâ Epistolâ *Secretarium* ad dexteram Altaris positum, ejusque officium ita describit:

Hic locus est veneranda penus, qua conditur, & qua
Promitur alma sacri pompa Ministerii.

quin & pro Vasis prophanis usurpatur penes Lampridium in Alex. Severo: *Ducentarum librarum argenti pondus Ministerium ejus nunquam transiit*.

Itinerantibus autem, & transfretantibus solemne fuisse deferre secum Sanctissimam Eucharistiam, lucide constat ex Ambrosio *Tom. IV. edition. Parisien.* 1642. *pag.* 315. *Orat.*

das, & in quibus deerat copia Communicantium. Nec aliter quam de Patenis iis minoribus intelligendus eſt locus apud S. Bernardum *lib.* II. *ejus Vi-*

Orat. de obitu Fratris: Qui, Satyrus nempe Ambroſii germanus, *cum perfectioribus eſſet initiatus myſteriis, naufragio conſtitutus, cum ea, qua veheretur navis ſcopuloſo illiſa vado ſolveretur, non mortem metuens, ſed ne vacuus myſterii exiret de vita, quos initiatos eſſe agnoverat, ab iis Divinum illud Sacramentum popoſcit; non ut curioſos oculos inferret Myſteriis, ſed ut fidei ſuæ conſequeretur auxilium*. Teſtatur id ipſum Gregorius *Dialog. lib.* III. *capit.* XXVI. *pag.* 34. *M. edit. Pariſ.* 1571. de Maximiano Syracuſæ Epiſcopo, ejuſque ſociis Mare Adriaticum navigantibus. At nec ſolum navigantes, vel iter facientes, ſed Urbes quoque deambulantes Fideles, ſecum detuliſſe Euchariſtiam evincit locus Cypriani, ſeu quis tandem fuerit vetuſtus ille Auctor *de ſpectaculis pag.* 415. *col.* I. *edit. Pariſ.* 1633. ubi introducit quendam, qui de Eccleſia egreſſus, & ſecum gerens Euchariſtiam auſus eſt eam in *Lupanarium* ducere. *Qui feſtinans ad ſpectaculum, dimiſſus* (adverte loquendi modum, ſcilicet cum abſoluto ſacrificio Populus dimittebatur per illa verba *ite miſſa eſt*) *& adhuc ſecum*

ta cap. III. -- *Expleta oratione Dominica efficacius hostem aggreditur* , Patenæ *quidem* Calicis , *Sacrum Domini Corpus imponens talia loquebatur* , *&c.* -- Animadver-

secum gerens Eucharistiam , *ut assolet* , *inter corpora obscœna meritricum tulit* . Ab aliis in re meridiana luce clariori abstineo : Consule Baronium Anno Christi LVII. *num. cl*I. Addam tantum consuetudinem hanc deferendi secum Eucharistiam in Hispania Sæculo V. ineunte sufflaminatam fuisse propter Priscillianistas , qui morem hunc prosequebantur , ut Catholicis sese occultarent , eorumque oculos fallerent , quamquam tamen nunquam Sacro Pane vescerentur . Perditorum Hominum fraudes aperit Concilium Cæsaraugustanum *Can.* III. *Tom.* II. *Conciliorum pag.* 1196. *recent. editionis* , ut putat Calvorius . At laudato Canone damnantur Priscillianistæ , non quòd secum semper Eucharistiam deferrent , sed quòd ut laterent , convenientes ad Ecclesiam , sic accipiebant , ut eam non comederent : vel Canon in eos insurgit , ut docet Pearsonius in *Notis pag.* 136. qui Eucharistiam in Ecclesia acceptam Domum deferebant : id quod durante persequtione perquam licitum erat ; vel ob difficultatem adeundi Ecclesias , vel quia quotidiè imminente vitæ periculo , quotidie possent Sacro

madvertas hic vellem, Patenam hanc *Patenam Calicis nuncupari*. Cur amabo, nisi ad differentiam Patenarum Ministerialium, non ad usum Calicis, sed Pani

Sacro hoc Cibo se ad certamen præparare. Vide Basilium *Epistol. ad Cæsarium*. Quousque autem ritus hic obtinuerit, incertum. Card. Bona *Rer. Liturg. lib.* II. *capit.* XVII. §. IV. *pag.* 367. ex Johanne Mosco, & Anastasio Bibliothecario observat; Sæculo VII. & VIII. viguisse adhuc. Quidni? Ejusdem vestigium apparere credunt nonnulli temporibus Alexandri III. vergente scilicet ad finem Sæculo XII. & Bonam Cardinalem testem appellant, qui ex Surio die 14. Novembris in Vita S. Laurentii Dublinensis, narrat: quatuor Sacerdotes Augustissimum Sacramentum secum portantes, incidisse in Latrones, qui sacra dona irreverenter tractantes mox, Deo injuriam ulciscente, suspendio interierunt. At audiamus Surium. -- *Quatuor Sacerdotes cum magna turba Hominum transire comperiunt, qui Eucharistiam, sicut tunc moris erat, pluribus pro tuto viatico, ac securo duce itineris, publicè deferebant* -- ex quibus patet, Eucharistiam, non tàm privatim, & in mappula, seu capsa inclusam, colloque appensam gestari consuevisse; verum etiam in frequenti Hominum comitatu: ut hodie in nostris supplicationibus mos est.

Pani frangendo, ac Populo distribuendo destinatatum? Suppeteret hic alius locus ex Surio *Tom. VI. die* III. *Decembris* de Sancto Binio Episcopo, sed alibi exscribendus est: tunc scilicet, cum sub *num.* VIII. de reverentia Patenis exhibita disseremus.

Quoad vero *harum Patenarum Minorum, vel Sacerdotalium* usum spectat, primùn certè conficiendo in eis Sanctissimo Jesu Christi Corpore inservierunt. Helgardus in Roberto Rege Francorum -- *Fecit in ipso Sancto Calice* (scilicet in Calice minori, ubi vinum consecrabatur, quem *Sanctum Calicem* appellari alibi vidimus) *Patenam ad conficiendum in ea Corpus Redemptoris Mundi* -- Vetustissimus Auctor apud Martene in novo Thesauro Anecdot. *Tom. V. pag.* 95 -- *Patena autem vocatur, ubi consecratur oblatio, quia Mysterium in commemoratione offertur Passionis Domini* -- Ex ordine celebrandæ Liturgiæ in Regno Prætre Joannis ex opere Lusitano, & postea Italico Francisci Alvarez -- *Lancem* (idest Patenam) *cum Sacramento porrigit ei, qui legit Evangelium Diaconus, Sacramentum*

in

in lance sumens, manuque dextra tenens; minutim distribuit (*) Scimus etiam ex

(*) Nemini latet primævis temporibus fuisse in moribus, quod Diaconi tam Panem, quam Calicem communicantibus distribuerent. Justinus Martyr *Apologia* II. *pag.* 97. *Post quam Præsidens gratiarum actionem perfecit, & Populus universus apprecatione læta eam comprobavit; Qui apud nos vocantur Diaconi, seu Ministri distribuunt unicuique præsentium, ut participet eum, in quo gratiæ actæ sunt, panem, vinum, & aquam ad absentes perferunt.* Nam & aqua olim offerri solita tradunt abunde Liturgici, inter quos Eminentissimus Bona *lib.* 2. *cap.* 9. *num.* 1. Sequioribus autem temporibus Presbyter plerumque panem, Diaconus Calicem ministrabat. Nec desunt Canones ab hujusmodi munere Diaconos prohibentes, saltem sine necessitate. Concilium Arelatense II. *Canone* XV. *Conciliorum tom.* V. *pag.* IV. *Diaconus Corpus Christi præsente Presbytero tradere non præsumat: quod si fecerit, ab officio Diaconi obscedat.* Concilium IV. Carthaginense *Canone* XXXVIII. *Conciliorum tom.* II. *pag.* 1440. *Diaconus præsente Presbytero Eucharistiam Corporis Christi Populo, si necessitas cogat, jussus eroget.* Nicænum I. Generale *Canone* XVIII. *Conciliorum tom.* II. *pag.* 42. Videtur nonnullis illud etiam

ex usibus antiqui Ordinis Cisterciensis Diaconum unà cum Vino Panem in

etiam prohibuisse, sed si satis recte, ipsi videant. Observandum autem, quod si ageretur de legitime absentibus, vel ægrotis, tunc eis Eucharistia per Diaconos mittebatur. Consule Justinum *Apolog.* II. *pag.* 91. Ex hujusmodi autem privilegio Diaconis concesso, aptissime arguit Bingamus *Orig. Eccles. tom.* I. *pag.* 308. malè tentatum fuisse ab Baronio locum Ambrosii, ubi S. Laurentium, Sixtum Episcopum suum, morti proximum, ita compellantem inducit: *quod in me ergo displicuit, Pater, cui commisisti Dominici Sanguinis Consecrationem: cui consumandorum consortium Sacramentorum, huic consortium tui sanguinis negas*. Qua difficultate irretitus Baronius ad annum CCLXI. *num.* VII. nisi confiteri teneretur, Diaconis tertii Sæculi Romæ conficiendæ Eucharistiæ potestatem fuisse, ut somniarunt Hospinianus, & Grotius *de Cæn. Dom.* quem confutavit Petavius, in textu errorem subesse opinatus est, & pro *Consecrationem* legi debere *Dispensationem*. Quam correctionem Editores nonnulli textui inserere non veriti sunt, contra omnes Ms. quos consuluit Hubertus in notis ad Pontificale Græcorum *pag.* 291. In hos insurgit Bingamus, contenditque, locum Ambrosii non explicandum de

in Patena offerre consuevisse Sacerdoti -- *Et statim post Oremus apertis manibus*

de consecratione elementorum ab Episcopo facta, sed, ut illic exprimitur, de *consortio Sacramentorum consummandorum*: hoc est de Calice, cum consueta verborum formula Populo exhibendo. Quod ex more loquendi istis temporibus ustato *Misterialis Consecratio*, vel *Sacramenti consummatio* dicebatur, quandoquidem ad Eucharistiæ Sacramentum accedentes Christi Sanguine consecrabantur. Hæc eadem sentit laudatus P. de Berlendi in Eruditissimo Opere *de oblationibus pag.* 142. *editionis Balleoniana* 1743. additque testimonium Angeli à Nuce in *Cronico Cassinense num.* 1816. *dispensando quippe Diaconus consecrat Populum*. Quod responderet sensui S. Anselmi, qui *cap.* 11. *Lucæ* differens de infantibus antiquitus post Baptismum communicatis, ait: *traducunt eos ad Sanctam Altare consecrandos victimæ Divinæ Eucharistiæ*.

Mihi vero hæc perpendenti alia explicandi S. Ambrosii ratio suppeteret, quam erudito Lectori veluti simplicem quandam conjecturam propono, vel admittendam, vel somniantium nugis accensendam. Compertum est, & ego superius innui, temporis processu, multiplicatisque fidelibus Calicem unum in Altari non fuisse satis: sed interdum pluri-

nibus de Offertorio (25) *tenens sinistra manu Calicem , dextera autem Patenam , offerat utrumque simul Sacerdoti* -- Qualem vero ex Ministerialibus iis , & præ-

plurimis uti oportuisse . Tunc priusquam Divinus Sanguis fidelibus præberetur , Diaconus è Calice Sacerdotis consecrati Sanguinis portionem in Calicem alterum Ministerialem (sive *Scyphum* appellare mavis juxta illorum temporum morem) refundebat : itaut Calix hic Sacrosanctæ illius mixtionis vi consecrabatur , & *consecratum* , vel *initiatum* appellabant . In vita S. Remigii secundum Hincmarum , & Flodoardum legitur : Sanctum Virum Ecclesiæ Rhemensi Calicem Ministerialem dono dedisse , ubi insculpta legebantur

Hauriat hinc Populus Vitam de Sanguine Sacro
Injecto , æternus quem fudit vulnere Christus
Remigius reddit Domino sua Vota Sacerdos.

Et in tertio Ordine Romano : *de quo* (Calice minori) *parum refundit Archidiaconus in Scyphum , ut ex eodem Sacro Vase confirmetur Populus* . Hinc mihi locus ariolandi datus : ne fortasse mixtio hæc per Diaconos facta *Consecratio* diceretur .

(25) Offertorium hic sumitur pro panno oblongo , quo ab Diacono Sacra Vasa obvolvebantur .

prægrandibus Patenis ſimul cum oblatis, una tantum manu Diaconus ſuſtinere potuiſſet? Neceſſe ergo hic de parva, & Sacerdotali Patena loqui.

Dubium autem movebit aliquis, quomodo in minori hac Patena tot oblatæ conſecrari poterant, quæ univerſo Populo communicanti ſufficerent? Si de primævis Eccleſiæ temporibus agatur, quando Fideles integros Panes offerebant, eoſque immenſo Populo, ut diximus, diſtribuendos, vix Sacculi capere poterant, urget certe dubitatio. At tunc temporis conſecratio peragebatur, vel in *Chriſmali*, (26) nobis *Corporale*, ſuper Altaris menſa expanſo, vel in caniſtris vimineis, ut putat Calvorius, ſeu in eodem Altari Antimenſiis ſtrato. Vergente autem ætate, nec Panes integri oblati, nec tantus communicantium numerus erat: Et quæ tunc fuerint immolandi Panis circumſtantias aperit

(26) Chriſmalia vocabantur etiam veſtes, quibus recens Baptizati amiciebantur: ut legitur in Libro S. Hilarii Epiſcopi Pictavienſis apud Mabillonium *Præfation. ad Sæculum iv. pag.* 372.

aperit Concilium Toletanum XVI. habitum desinente Sæculo VI. in quo Patres reprehensis Sacerdotibus nonnullis, qui Panem *usibus suis præparatum*, nondum enim ritus hujusmodi Panes offerendi exoleverat, in Sacrificium adhibebant, decernunt -- *Panem non nisi integrum* (27), *& nitidum, qui ex studio fuerit præparatus, neque grande aliquid, sed modicam tantum oblatam offerant secundum quod Ecclesiastica consuetudo retinet*. (28) Integras, igitur, Hostiarum formulas loco integrorum Panum successisse in comperto est: quales scilicet in ferro characterato imprimebantur. Nam

(27) Jubet Canon, Panem integrum deferri, quia, ut ex ipsius superioribus verbis patet: *de Panibus, suis usibus præparatis, crustulam in rotunditatem auferebant, eamque pro Sacrificio Altari offerebant*.

(28) Miror producto Canone, hoc, ceu argumento principe, pugnare viros doctos pro adstruendo vulgari fermentato pane, in id tempus adhibito: cum è contra hic haud obscura pateant hodiernarum minuscularum hostiarum vestigia.

(29) Nam in *libro* 2. *de miraculis S. Wandrefesilii Abbatis capit. ultimo*, apud Mabillonium de Azymo *pagina* 580. *tom.* 2. *Præfat.* legitur quandam piam fœminam, quæ meritis Sancti Viri anno

(29) Ex opuſculo, quod ex Vaticana Bibliotheca erutum, eique ab Eminentiſſimo Bona communicatum edidit primùm Mabillonius ad calcem diſſertationis de Azymo, cuique Titulus *Revelatio, quæ oſtenta eſt Venerabili viro Eldelfonſo Epiſcopo* apertiſſimè patet: jam ab anno DCCCXLV. quo Revelatio contigiſſe perhibetur, morem inolevisse in oblatis literas, & monogrammata, ope ferri candentis, in quo dequoquebantur, imprimere -- *Cætera vero nomina*, ait Auctor, *ſicut mihi revelatum eſt per Spiritum Sanctum, non debent in Notis ſcribi, niſi unum ex iis tribus, quale: vis* *X̄P̄E*; aut *IH̄C*, aut *D̄S*: Non *DN̄S*, non *REX*, non *PAX*, non *OMNIPOTENS*, non *VITA*, non *PANIS*, *ut quidam Apocryphi putant: niſi tantum in una parte X̄PC in alia CRUX cum duobus literis ita A* ✱ Ω -- In Synodo IX. Diœceſana Peruana celebrata in Civitate Regum anno 1601. ſub S. Torribio edita Romæ 1673. *cap.* XXXII. *pag.* 349. ſtatuitur, ut nullo modo Hoſtiis, iis Crucibus figuratis, Epiſtolæ obſignentur.

anno DCCCXII. ſanata fuerat -- *oblatas, quas oblatura Domino in craſtinum erat formaſſe, tum acceſſiſſe ad ignem, & ferrum, quo imprimendæ, & decoquendæ erant oblatæ*, (*Oblatorium* vocat ferrum iſtud Auctor ejus temporis) *arripuiſſe*. -- Unde Humbertus in reſponſione ad Michaelem vocat has: *Tenues oblatas* -- *Tenues*, inquit, *oblatas ex ſimila integras, & ſanas Sacris Altaribus nos quoque ſuperimponimus; & ipſis poſt conſecrationem fractis cum Populo communicamus* -- (30) Obſervandum inſu-

(30) Id genus tenuioris *Oblatæ*, ſeu, ut aliis placet, *Obliæ*, non rarò etiam fiebat ad uſum communem, teſtante Ulderico in *Lib.* 1. *capit.* 20. ubi ait -- *in quinquageſima ſolere apponi ea, quæ in ferramento charactérato de conſperſione farinæ tenuiſſimæ fiunt, & ab Hominibus Romanæ linguæ* Nebulæ, *ab Noſtratibus* Oblatæ *appelluntur* -- Hoc eodem nomine vocantur in Officio Sabbathi Sancti, cui Titulus, Eruditis hucuſque ignotus, *de Ritu Cornumanniæ*: quem ego ex Ms. Codice 186. Bibliothecæ Vindobonenſis excripſi -- *Manſionarius ita indutus cum uno Presbytero, & duobus Sociis portant aquam benedictam nebulas*

insuper est , non integras hostiarum formulas , licet integræ offerrentur , communicanti porrectas fuisse , sed sicuti formulæ hæ pro quinque , sexve hostiis imprimebantur , ità unaquæque earum quindecim , vel sexdecim communicantibus satis erant . Quapropter Formulas has Syri , & Alexandrini variis laterculis distinguebant , singulis singulas Cruces imprimentes ; quas inde justa Catechume-

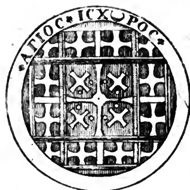
D norum

nebulas & frondes Lauri euntes per Domos suæ Parrochiæ saltando sicut prius , & sonando Phinobolium (genus instrumenti pulsantis , vel percutientis , Lexicis omnibus ignotum) *Presbyter ter salutat Domum , & spargit aquam , frondem Lauri ponit in loco, & de Nebulis dat Pueris Domus* -- Burchardus etiam Monachus in Libro de Casibus Monasterii Sancti Galli , agens de Norberto Abbate , ait : eum constituisse, quod Hebdomade Paschali vinum , & oblatæ Monachis darentur. Nebulas autem has videntur non absimiles fuisse *Escaritis* Veterum ; pastillis , scilicet , & bracteolis quibusdam , apponi solitis ad finem Mensæ : ut ex Atheneo scribit Rhodiginus *lib. 26. cap.* 21. Hinc Plautus Mulieres, ex hujusmodi panificii ratione , vocat *Escarulas* .

norum numerum diſſecabant, ut in exemplari, quod in Tabula 11. exhibetur. Nec omnes, quæ offerebantur, conſecrabantur, ſed ut habet Ordo Romanus, *tanta ab Archidiacono ſuper Altari ponebantur*, quantæ poſſent Populo ſufficere. In conſecratione tantum Epiſcoporum, Sacerdotum, vel Virginum, una oblatæ formula, eaque integra conſecrata in plures dies præbebatur; Epiſcopo nempe, & Sacerdoti in dies quadraginta, aut certè Sacerdoti recens initiato in dies octo, ut conſtat ex Ordine Romano, (31) & ex Epiſtola ſecunda Fulberti Carnutenſis Epiſcopi ad *Einardum*, mendosè in editis *Finardum*. Et quoad Virgines, morem oſtendit Mabillonius loco laudato *pag.* 549. ex Ms. Pontificali Bibliothecæ Monachorum Benedictinorum apud Remos -- *Poſtquam communicaverint* (Virgo ſcilicet, & Parentes ejus) *reſervent in diem octavum*,

(31) Ord. Rom. *Tollit Pontifex Oblatas integras, & dat ſingulis Novitiis Presbyteris, ut inde communicent uſque octo dies.*

Tab. II. Fig. 50.

vum, & tunc communicent -- In *dies octo* legendum putat Mabillonius, nam ex eodem Fulberto, Presbyteri *quotidie decidebant ex reservata formula particulam, ex qua communicabant*. Ex iis ita perpensis exsufflatur dubitatio, an videlicet *Patenæ Sacerdotales* possent tantum oblatarum molem capere, quantam Communicantium numerus exigebat. Adde, quod inspicientibus Patenam nostram Forocorneliensem, constabit statim, eas fuisse duplo majores arctioribus his orbiculis, quibus nos utimur.

Alterum Sacerdotalium Patenarum munus erat Calicibus pro operculo esse. Unde Pontificalis editus ab Isaaco Haberto *pag.* 221. -- *Secundarius Diaconorum Cochlear in Calicem immittens, illum Patenâ tegit* -- Quod si aliter res se haberet, malè, & impropriè mysticam eorum significationem exposuisset B. Albertus *Tractat. de Missa* 3. *cap.* 4. -- *Calice utimur pro Sepulcro, Patenam pro lapide ad os Monumenti posito, pallis, & corporalibus pro Sindone, quo involutum fuit Corpus Dominicum ab Josepho pietatis officio*: & hoc habent metra ista

Ara Crucis , Tumulique Calix ,
Lapidisque Patena ,
Sindonis officium candida byssus
habet . (32)

Id vero saltem posterioribus Sæculis evenisse credimus . Nam olim oblationes tum Panis , tum Vini velo operiebantur , si vera docet Dionysius Areopagita , aut quisquis tandem fuerit Auctor *Hierarchiæ Eccles. capit.* 3. *num.* 3. §. 8. *Coopertus quidem divinus ille Calix , Panisque propositionis proponitur* ; Idque eâ peragebatur diligentia, ac

(32) S. Germanus in Theoria *Tom.* 2. *Bibliot. Patrum Græcorum : Iliton significat sindonem , in qua involutum est Corpus Christi de Cruce depositum , & in monumento positum .* Isidorus Pelusiota ad Dorotheum Epistola 2. lib. 1. *Parva illa Sindon , quæ sub divinorum mysterio expansa est , Josephi ab Arimathea officium est .* Germanus *in Historia Eccles. capit.* 153. *Disci velamentum est pro sudario , quod erat super faciem Christi circumtegens illud in Sepulcro .* Synodus Spoletina anni 1583. sub Petro Ursino 1584. *pag.* 31. *Eucharistia servetur Mundo corporali , quod maximè convenit in illius Sindonis memoriam , quo prætiosissimum Corpus Passionis tempore obvolutum fuit .*

ac cura ; ut Gregorius Turonen. *Hiſtor. Franc. lib.* 7. *capit.* 22. vetuit ad hoc munus addici velum , quamvis pretioſiſſimum , eo quia tenue , & pellucidum minutioribus abigendis immunditiis non ſatis aptum videbatur : *Coopertorium vero , quia rarum eſt , non ponatur ſuper munera Altaris .* Ex quo loco , alteroque ejuſdem Gregorii *de Miraculis S. Martini lib.* 2. *cap.* 25. eruitur , morem hunc ad ſextum uſque ſæculum perſeveraſſe : *Miſterioque Corporis , & Sanguinis Chriſti pallâ ex more cooperto .* At fortaſſe tunc temporis exoleſcere incæperat : quandoquidem S. Abbas , & Martyr Maximus C. P. qui obiit anno 662. in Notis ad laudatum locum *Hierarchiæ Eccleſ. in Biblioth. Combefeſiana PP. tom.* 2. *part.* 1. *fol.* 132. aſſerat , ſolum Panem ſuâ ætate cooperiri conſueviſſe .

Tertius noſtrarum Patenarum Miniſterialium uſus is erat : cum , ut diximus , ſinguli ſingulas hoſtiarum formulas offerrent , & una earum pluribus ſufficeret ; ſæpius eveniebat , ut licet earum numerus communicantium numerum æquiparaſſet , plurimæ

Divina Mysteria peragebantur . S. Innocentius Papa in Epistola sua ad Decentium Episcopum Eugubinum *data xiv. Kalend. Aprilis* Theodosio Augusto VIII. , & Palladio V. C. Coss. hæc habet : *de Fermento vero , quod die Dominico per Titulos mittimus , superflue nos consulere voluisti : cum omnes Ecclesiæ nostræ intra Civitatem sint constitutæ ; quarum Presbyteri , qui die ipsa propter Plebem sibi creditam nobiscum convenire non possunt , idcirco Fermentum* (33) *ab Nobis confectum per Acolytos ac-*

D 4

(33) Adverte hic , voce *Fermenti* non *Fermentatum panem* intelligi , sed *Azymum* , ut eruditissime demonstrat toties laudatus Thomasius in sua de Prisci Fermenti nova expositione apud Ciampinium *loc. cit. pag.* 103. Mistice enim vox hæc desumenda est : quia cum Presbyteri Titulorum ob plebem sibi commissam cum Pontifice convenire non possent , Fermentum ab eo accipiebant ad Communionis tesseram , & charitatis mutuæ vinculum , & membrorum cum capite nexum . Sicut enim modicum fermentum totam farinæ , cui injicitur , massam fermentat , sic unicum illud Pontificis fermentum per Titulos missum veluti unam massam Fideles unius

tum attuliſſet . Tunc de more ſacra peragebant , & Fermenti particulam tribus vicibus conſignando , & dicendo *Pax ſit vobiſcum*, ut nobis quoque hodie mos eſt , in Calicem immittebant. His ex Ven. Thomaſio præmiſſis, inquirit Ciampinius *de Azymo pag.* 177. quonam modo Acolyti fermenta hæc deferrent . Et putat id factum fuiſſe in Patenis Vitreis , utpote nitidioribus & purioribus : & quarum uſum in Eccleſia inferius patebit.

Hujuſmodi autem miſſionis ritus ad anteriora ſæcula referendus eſt : nam in Ritualibus xi. & xii. altum de ea ſilentium. Unde ad annum circiter M. duraſſe crediderim , poſtea intermiſſum, tùm quod paullatim Sacri Ritus mutationem ſubierint , tum quod ob frequentiores Urbis per ea tempora perturbationes , ſæpius Romani Pontifices Româ diſceſſerint ; quibus abſentibus , & Fermentum ab eis confectum omnino ceſſavit . Id verùm in Eccleſia Orientali citius eveniſſe videbitur alicui : nam Synodus Laodicena habita ſub Sylveſtro Papa I. ſcilicet Sæculo iv. *Can. xiv. Tom.* i. *Concil.*

cil. pag. 1557. expreſsè vetuit: *Ne ſancta inſtar benedictionum in Feſto Paſchæ in alias Parochias tranſmittuntur*. At verba hæc Binius explicat pro Eulogiis benedictis, non pro Sanctiſſima Euchariſtia.

Præter hæc alteri muneri deſtinatas fuiſſe Patenas Sacerdotales opinor; ſervandæ ſcilicet Euchariſtiæ, poſtquam peracta erant Sacroſancta Myſteria: Anaſtaſius in Innocentio & Hilario, ait ad hunc uſum fuſas fuiſſe *Turriculas*, & *Columbas*, *Patenas*. Et in Sylveſtro I. aſſerit Conſtantinum in cuſtodiam Sacri Corporis Chriſti obtuliſſe: *Patenam ex auro puriſſimo unam cum Turre & Columba*. Certum eſt ulterius in *Turriculis* & *Columbis*, vel in Turriculis quibus Columbæ incubabant ſervari Corpus Chriſti. Quod ſi Patenæ adjungebantur nil magis obvium eſt quam credere idem Sanctiſſimum Corpus Patenis impoſitum vel *Turriculis*; vel *Columbis* includi arctioris cuſtodiæ cauſa.

Modo poſtremum Patenarum Sacerdotalium officium proſequar. Pacis oſculum in Miſſæ Sacrificio dari ſolitum omnibus patet. Hujuſmodi oſcu-

lum

lum ἀσπασμὸν vocabant Græci, eumque Chryſoſtomus dicit ἀσπασμόν τρικυδέστατον *tremendum oſculum* . *Serm. de Prodit. Judæ* , ſeu *Homilia xxx. Tom. v. edition. Pariſien. pag.* 461. Meminere hujuſmodi moris Cyrillus Hieroſolymit. *Catech. Myſtag. cap.* 5. ubi ait Diaconum clamare: *alii alios amplectimini* , *& oſculemur Nos invicem* . Seorſim vero ab Hominibus Homines , ab Mulieribus Mulieres oſculabantur : quibus ob hanc potiſſimam cauſam locus ſeparatus in Eccleſiis aſſignabatur *Matroneus* dictus. Ejuſdem ritus meminere Liturgiæ S. Marci , e Sanctorum Jacobi , Baſilii, & Gregorii Nazianzeni : Miſſale item Mozarabicum Gothicum , & Gallicanum Antiquum ab Ven. Card. Thommaſio publicâ luce donatum . De eo etiam Dionyſius Areopagita *capit.* III. *de Eccleſ. Hierarch. ſect.* VIII. *coopertus Divinus ille Panis* , *& Calix benedictionis proponitur* , *& diviniſſimum oſculum celebratur* . Hinc patet quam latum errorem erret Berno *de Offic. Miſſ.* hujuſmodi inſtitutionis Auctorem faciens Leonem II. cujus ſputum lingit Platina in ejus vita , & Walafridus

Strabo

Strabo *de reb. Eccles. cap.* 22. qui id tribuit Innocentio : *Pacem , ait , ante Communionem dari Innocentius Papa decretis suis instituit : & quod in Oratione Sancta sub sponsione remissionis promittimus , pacatos Nos ipsos opere demonstremus.* Errandi occasionem dedit constitutum ipsius Innocentii , quo vetuit , osculum in Missis dari solitum , non nisi post peracta Mysteria præberi , ut ex ejus literis ad Decentium *Tom.* III. *Concil. pag.* 4. *recent. edit.* quod etiam statuit Concilium Francfortdiense anni 794. sub Hadriano PP. *Canon.* 50. *Tom.* IX. *Concil. pag.* 107. (34) Osculo verò in desuetudinem acto , osculabatur Patena , quam Sacerdos prolatis verbis *Da propitius pacem* accipiebat ab Acolytis . Unde Ordo Romanus -- *Dum dicitur ab Pontifice* -- Da propitius pacem -- *accipiat ab Acolytis Patenas* -- Idem habetur in Ordine Missæ Romanæ , quem edidit Burchardus : quod

(34) Pax , quæ datur in Missa , unde originem traxerit , & quando inolescere cæpit , latè prosequitur Carolus Antonius de Luca *ad discept. Gratian. Animad. ad capit.* 538. *num.* 12. *tom.* 3.

quod etiamnum in nonnullis Ecclesiis in Galliis obtinere, testatur Du-Vert *Tom. 1. pag.* 243. alterius editionis : *a Reims a la Rochelle, & en d' autres Eglises, on observe encore de presenter la Patene a baiser en signe de paix*. Admonetque P. D. Paullus Paciaudus Cl. Reg. alibi fusius laudandus, hunc eundem morem servari adhuc in Sabaudia, ut ipse suismet oculis vidit. At si posteriora sæcula consulemus, in Provincia Aquensi vetitum fuisse morem hunc constat *ex capit. de celebratione Missæ* Concilii Provincialis Aquensis anno 1585 in Collectione Concilior. Novissim. Galliæ per Ludovicum Odespun *Paris.* 1646. *pag.* 456. -- *Cum post Offertorium in Missa Oblatio Populo fit, Sacerdos ne Patenam deosculandam illi præbeat; sed Tabellam aliquam pictam*, (35) *vel*

(35) Imagines has vulgari vocabulo *Paces* dicimus. *Asseres ad Pacem* vocari ab Concilio Oxoniensi habito anno 1287. tradunt nonnulli ex Du-Cangio : sed Concilium Oxoniense in hoc anno nullum; nec in tribus Conciliis Oxoniensibus, quæ habemus, vola quidem hujusmodi nuncupationis

vel aliam Sacram Imaginem ad hoc adhibeat -- Similia ſtatuit Concilium III. Mediolanenſe anni 1573 *Tom. xxi. Concilior* : *Ne Patena, cum Oblatio ſit, ſed Crux, aut Sacra aliqua Imago offerentibus Fidelibus ad oſculum præbeatur*. Quæ porrò Imago juxta decretum Concilii Auguſtunenſis ann. 1584. debebat eſſe aliquod Concordiæ, & Pacis Symbolum. Et hæc de uſu Patenarum vel Miniſterialium, vel Sacerdotalium.

Inquirere modo non nemo poteſt, cur *Patenarum Miniſterialium* uſus ceſſaverit, & in deſuetudinem abierit? Nam non ultra octavum Sæculum proceſſiſſe

nis occurrit. In Mertonenſi verùm, habito anno 1300. *Tom. Conciliorum xiv. pag.* 1277. Imagines hæ vocantur *Oſculatoria*, & *Tabulæ pacis*. In Bajocenſi item ejuſdem anni Tom. eodem Conciliorum *pag.* 132. *Marmora*. Conſonant Statuta Ordinis de Sempringham apud Du-Cange *Tom.* 2. *pag.* 239. *Gloſſar.* & Lapidem Pacis, *quem circumferat Monialibus Sororibus incipiens ſemper pacem dare in dextro cornu*. Ex quibus locis evincitur Oſculi abrogationem antiquiorem fuiſſe, & Patenæ uſum vel citius deſiiſſe, vel non ubique fuiſſe introductum.

cessisse patet. Heterodoxi, & qui extra Catholicorum castra sunt, plenis buccis asserunt, id evenisse, postquam *Transubstantiationis* Dogma noviter, ut ipsi blaterant, introductum (36) curam, & religionem circa Eucharistiam auxit: metusque, ne Sacramentum minus dignè haberetur, usque adeo invaluit, ut Panem Eucharisticum arctiori custodia servaverint, cautumque fuerit, ut omne eum effundendi periculum majori diligentia caveretur. Hac eadem de causa abrogatum volunt, una cum publica illa, ac

(36) Vox hæc ab nonnullis Auctoribus Ecclesiasticis ante Concilium Lateranense usurpata, ab eadem demum Synodo consecrata est ad usum totius Ecclesiæ, & illius prepetuam de Eucharistia fidem explicandam. Hujus ergo vocabuli usum invenerunt in Ecclesia Tridentini Patres, non eum recens induxere; eumque religiose retinuerunt. Sicuti prisci Patres nomina *Consubstantialis* ad perpetuam Verbi Dei Divinitatem exprimendam contra Arianos, *Ingeniti*, *Deiparæ*, *Duarum voluntatum*, *&c.* inventa fideliter servarunt, & ad posteros veluti Religionis nostræ depositum, fideliter transmiserunt.

ac frequentiori communione usum Calicis penes Laicos, admissumque, quod in Azymis Sacra fierent, Panemque Eucharisticum ad eam tenuissimam formam, quæ hodienum obtinet, redactum. Neque ullus alius locus magis à Protestantibus in controversiis olim exagitatus fuit: eò confidentius, quod majores, densioresque tenebræ in istius disciplinæ historiam irrepserant. Sed ad nugas has, nugis ipsis nugaciores, exsufflandas demonstrasse sufficeret, eandem semper fuisse ab primævis usque, sequioribus temporibus Catholicorum erga Sanctissimam Eucharistiam curam, religionem, & reverentiam: atque harum augmentum, si quod tandem fuerit, ab Transubstantiationis dogmate, utpote recens introducto, non defluxisse: adeoque Patenarum Ministerialium desuetudinem aliis profectò caussis deberi. Hanc ergo levem, facilemque spartam paucis adornare mihi operæ pretium visum est: facem præbente, ac eximio veluti ductore præeunte, uno ex tot Doctissimis Gallicorum Episcopis, qui Gregem suum
Mon-

Montiſpeſſulani a venenatis Hæreticorum paſcuis arcens , hoc eodem utitur argumento contra recentiorem Scriptorem , modernumque ab vera Religione miſerum transfugam : cui (ò utinam !) Deus ingenio par lumen ad agnoſcendam veritatem, quam deſeruit , tandem aliquando impertiatur . Ipſe enim poſtquam ex Divo Cyrillo Hieroſolymorum Antiſtitem *Catech. Myſtag.* 5. in teſtem advocavit , ſanctiorem illam curam , ac diligentiam , quâ cavebant Fideles communicantes , nè quid vel minimum de Corpore , & Sanguine Domini in terram decideret , ſubdit : *Veretur ne aliquis in Eccleſia Reformatorum , quod micæ Panis in eorum Cœna diſtributi humi cadant ? Horrent fortaſſe guttulam Vini diffundi ? Ex agendi diverſitate diverſitas etiam fidei arguitur* (37) Inde poſt

E quam

(37) Inſtruction Paſtorale de Monſeigneur l' Evêque de Montpellier a Paris anno 1738. *pag.* 52. *Craint-on dans les Egliſes des Reformès de laiſſer tomber la moindre miette du pain , que l' on y diſtribue , & que l' on y mange les jours de Cene ? Craint-on*

quam Meletianorum calumniam contra Athanasium Calicis diffractorem narravit, addiditque, hujusmodi crimen inter gravissima adnumerandum esse, & si verè eum Athanasius commisisset, sui depositione ab Episcopali Sede mulctandum : *propemodum*, sequitur, *penes Calvinistas nec dies diceretur insigniori alicui Ministro, nec ei depositio comminaretur, si Calicem effregisset ; præsertim si ad id peragendum laudabilis causa adfuisset, uti de Athanasio supponebatur*. (38) Fas ergo sit & mihi hujusmodi argumentum prosequi, & ex veneratione, ac reverentia priscis illis temporibus erga Eucharistiam adhibita Mysterium Transubstantiationis

---

Craint-on de rèpandre la plus petite goute du vin, que l' on y boit ? la diversitè de la conduite prouve manifestement, la diversitè de crèance.

(38) Idem pag. 53. *Certainement on nè dèposeroit point chez les Calvinistes un Ministre accrèditè pour avoir brise une coupe, dans une circonstance, ou il croiroit avoir quelque raison plausibile de le faire, comme l' on supposoit que Saint Athanase l' avoit fait.*

nis, ejusque antiquitatem amplius asserere.

Orientales primùm in scenam prodeant. Gabriel Filius Tarich apud Renodotium ad Liturgiam Copticam *Tom.* 1. *pag.* 289. postquam jusserat, diligentissimè servari Calicem Domini ab Diaconis, itaut Juniores hac sola ratione, quia juniores, ab tali Ministerio arcerentur, ut est ea ætas curæ, & diligentiæ attentioris impatiens -- *Deus*, inquit, *prohibeat, ne per eorum negligentiam quidquid in terram decidat, & ea propter, gravissimo judicio sint obnoxii* -- In Collectione Canonum Ebasselli *capit.* 13. -- *Ne Calix usque ad labra impleatur, itaut effluat aliquid, & in terram effundatur* -- Michael Episcopus in responsionibus præcipit -- . *Quod homini perpetuæ pituitæ molestiâ laboranti liceat communionem sumere, modo sit valetudo perpetua; Cum vero accidit, ut post communionem pituitam egerat, caveat ne in terram projiciat, sed asservet, donec in Mare projecerit, aut in loco mundo sepelierit* -- Neque aliter statuunt Græci Canonum Interpretes: Joannes Balsamon *in Resp.* XVII. ad quæsita Mar-

 ci

ci Alexandrini circa eos , qui Eucharistiam vomuerint ; Joannes Citri Episcopus erga Ecclesiæ Ministros , quorum negligentia aliquid è Disco , vel ex Calice in terram decidit ; Joannes Jejunator in Novo canone Ms. eodem teste Renodotio , & Pœnitentiali inedito : in quibus Sacerdoti , & Diacono pro simili culpa imponitur pænitentia biennii , & quotidiè Metanoeæ ducentæ (39) & tres anni , si animal immundum Sacramenta tetigerit . Idem præcipitur in diversis aliis collectionibus , & in Codice Syro Colbertino , singulare quidquam hoc in genere occurrit . Divinæ enim Providentiæ commendari vult , si quid Divini Corporis nostrorum oculorum aciem fefellerit . -- *Sacerdos postquam Discum diligenter absterserit , & Calicem abluerit , si membrum aliquod , hoc est Particula Corporis Christi remanserit , scientiæ*

(39) *Metanoeæ* Genuflexiones , & inclinationes , quæ Pœnitentibus imponebantur . Græcis autem Μετάνοια , *genuflexio* , duplex est generis . *Magna* , cum quis totum corpus ; *Parva* , cum verticem tantum inclinat .

tiæ suæ, qui Mundum creavit, remaneat commendatum.

Nec secus se gessit Ecclesia occidentalis. Tertullianus *de Corona milit. cap.* III. -- *Calicis, aut Panis etiam nostri, aliquid decuti in terram anxie patimur* -- Fateor, hic Tertullianum loqui de Calice, ac de Pane communi, non vero de Eucharistia. Sed verba hæc ideo laudavimus, ut inde liceret cum Baronio anno *LVII. num. CLIII.* in hunc modum ratiocinari -- *Quanti enim putas fecisse Eucharistiam Majores nostri, qui ob eam videlicet causam, quod ex Pane, Vinoque conficeretur, easdem species, quamtumlibet communes, in honore habuere* -- Indeque in morem venit sumpturis Eucharistiam apponendi quasdam *Tabellas* spongia perpolitas ab Ministris; ut si quid forte fortuna exciderit, in illis, eorum mento applicitis, exciperetur. De quibus Joannes Chrysostomus *Homil. LXI. ad Populum Antiochenum* -- *Nonne vides Ministrum spongia Mensam circumlinientem, & expurgantem Domum, & Tabellas ponentem* -- Has quoque innuit Athanasius *Epistola ad solitarios*, cum de facinoribus Ariano-

rum agens , ait , -- *Subsellia* , *Thronum* , *Mensam* , *ligneam Tabulam* (40) *Ecclesiæ* , *&* *cætera* , *quæ foras elata* , *combusserunt* -- Cl. Georgius de Liturgia Pontificis *pag. cxix.* putat, hujusmodi Tabellas vasa illa fuisse *communicales* dicta , quorum mentio apud Anastasium in Leone III. -- *Fecit vero communicales ex argento purissimo per singulas Regiones* , *qui præcederent per stationes per manus Acolytorum xxxv.* -- Bulengero etiam *lib.* II. *cap. lviii.* *Communicales* Vasa sunt aurea , vel argentea

(40) Ita vocem hanc interpretatur Baronius anno LVIII. *num. cxlviii.* Sed ambigerem ego : namque Altaris cornua , & utramque frontem Ecclesiasticis Scriptoribus Tabulæ Altaris dicuntur . Vide Anastasium in Vita Pelagii II. *cap.* II. Honorii I. *cap.* II. Leonis IV. *pag.* 481. *editionis Regiæ* . Suppositoria aliquando dicta fuisse vasa hæc opinatur Dandinus Altaserra in Notis , & Observ. in S. Gregorii *Epist.* 42. *lib.* I. ubi pro *Suppositorum* alii Codices habent *Suppositorium* . Certè horum vasorum Suppositoriorum occurrit mentio in donatione Desiderii Episcopi Autosiodorensis in Historia horum Episcoporum *capit. xx. Suppositorium anaglyptum pensans lib.* I. *& semis.*

tea , quæ Communicantibus apponebantur. Bulengerum sequitur Du-Cangius . At Macrius in Hierolexico , putat esse *Communicale* Vas illud , sive Calix, in quo Sanguis Domini distribuebatur ., Cujus sententia licet ab nonnullis vellicetur, fulciri tamen potest testimonio Petri Cluniacensis , qui de quodam indignè communicante narrat -- *eum accepta Communione cum vino , quod susceperat , frustra omnia comminuti Corporis Christi in Vas , quod ori ejus suppositum fuerat , refundere coactus est* . --

Nec levior cura Fidelibus , ne *Particulæ* , & *Micæ* (41) quæ ex Euchari-

 stico

(41) Ab Latinis appellabantur Buccellæ , ut ab Augustino sæpius , *Micas* vocat Paschasius circa annum 820. in Libro de Corpore , & Sanguine Domini *capit. xvII.* -- *Dum communicas , dilata sinum mentis tuæ , & percipe non quantam exhibet Mica , sed quantum Fides capit* . -- Ita opinatur vir doctus Sacrorum Rituum recens Scriptor . At pace tanti Viri aliter sentirem . Nam Buccellas has , & Micas non eas esse crederem , quæ Communioni super

f co Pane Clero, Populoque erogati superant, incuriosè, indecenterque perirent. Munus etenim Diaconorum erat, eas inferre in Pastophoria, in quibus res Sanctæ, & ad Altare pertinentes reponebantur. Liber Pontificalis editus ab Isaaco Huberto *Parisiis* 1676. *pag.* 220. -- *Secundicerius Diaconorum, sumpto in manus Sacro Disco, & spongia, omnia in Sanctum Calicem reponit, cum sollicitudine omni, & cautione*

---

supersunt; sed potius quæ ab Diaconis effractæ, & comminutæ Communicantibus porrigebantur. Unde locus Paschalii extra chorum est eorum, quæ ab Nobis hic agitantur. Ab Græcis etiam Particulæ Communicantium vocabantur κλάσματα, fragmenta, & μερίδες, particulæ. In Pontificali Haberti τὰς μερίδας reddit Doctissimus Interpres *Particulas*. Apud Evagrium ἅγια μερίδες, Sanctæ Particulæ. Carbones etiam dictas fuisse alibi observavimus, & equidem ex Ritu Mozarabico Hostia consecrata dividitur in novem particulas, quæ ex ejusdem præscripto vocantur -- *Corporatio*, *Nativitas*, *Circumcisio*, *Apparitio*, *Passio*, *Mors*, *Resurrectio*, *Gloria*, & *Regnum* -- : quarum septem ab Sacerdote sumuntur, binis, quæ *Gloria*, & *Regnum* sunt, in Calicem immissis.

cautione , ita ut nihil vel tenuissimum decidat , vel relinquatur -- Origenes *homilia* 13. *in Exodo* -- *Corpus Christi cum omni cautela , & veneratione servate , nec ex eo parum quid decidat , nec consecrati muneris dilabatur* -- Vide Cyrillum Alexandrinum *Cathech.* 5. *Mystago.* & dilucide rem firmantem Augustinum *hom.* L.

Postquam vero Diaconus *Particulas* , vel *Micas* has , seu Communioni superfuissent , seu inter frangendum Panem prosiluissent , intulerat in Pastophorium (quem morem respexisse crediderim Auctorem Constitut. Apostolicarum *lib.* VIII. *capit.* XIII. -- *Cum universi , & universæ communicaverint , accipientes Diaconi , quæ supersunt , inferant in Pastophoria*) inde postmodum desumebantur innocentibus Fidelium Pueris distribuendæ . Sic enim faciendum jussit Concilium Matisconense II. in Gallia , habitum anno DLXXXV. sub Pelagio II. apud *Delectum Actor. Ecclesiæ univers. pag.* 396. *Can.* VI. -- *Quæcumque Reliquiæ Sacrificiorum , post peractam Missam in Sacrario superséderint, quarta , vel sexta feria Innocentes ab illo*

lo , *cujus intereſt* , *ad Eccleſiam adducantur* , *& indicto eis jejunio* , *eaſdem Reliquias conſperſas vino* (ut eas Pueruli quoque facilius deglutirent) *percipiant* -- Et Evagrius *lib*, IV. *cap*. XXXVI. idem iſtud Conſtantinopoli anno DXCVI. fieri conſueviſſe, auctor eſt -- *Vetus eſt conſuetudo Conſtantinopoli* , *ut quoties ex Sacris partibus immaculati Corporis Chriſti Dei noſtri magnus numerus ſuperfuerit* , *Pueri impuberes ex his* , *qui Grammaticorum ſcholas frequentant* , *evocentur* , *qui eas manducent* -- Similia habet Nicephorus Callixtus *lib*. XVII. *capit*. XXV. additque hanc conſuetudinem ſua adhuc ætate viguiſſe (anno ſcilicet MCCCXXXIII.) ſibique quoque ſæpe numero contigiſſe, cum Pueris aliis in literario ludo frequentibus , ad edendas has Sanctas Reliquias evocari . Ibique narrat hiſtoriam notatu dignam , de Puero Vitrarii cujusdam, qui cum renunciaſſet Patri , ſecta Judæo , ſe ſimul cum aliis Pueris coovis , Euchariſtiam in Eccleſia ſumpſiſſe , ab eo ira ſuccenſo in fornacem , qua Vitrum formare conſueverat, conjectus , inde Divino opitulante Numi-

ne

ne illæſus evaſit. Quam narrationem proſequitur etiam Evagrius loco ſuperius laudato, & Gregorius Turonenſis de Gloria Martyrum *lib.* 1. *capit.* x. *per totum*. Concilium item Turonenſe III. *Can.* xix. *Tom.* ix. *Concilior. pag.* 351. *recent. edit.* -- *Presbyteri Pueris, aut aliis quibuslibet Perſonis adſtantibus Corpus Christi indiſcretè non tribuant* -- (42) Guibertus Abbas *Lib.* 1. *de pig. Sanct.* & Gilbertus Porrectanus apud Lucam Dacherium teſtantur hanc Puerorum communionem duodecimo ſæculo in Gallia duraſſe adhuc.

Hujuſmodi cura, ac religioſa ſollicitudo, ne quid Sacratiſſimi Panis peſſum iret, illi eidem reſpondet ex æquo, quam impendebant, ut Panis ipſe per quam mundiſſimè conficeretur, vinumque Calici, nonniſi ab omni

(42) Nota hic obiter, licuiſſe olim, ut nunc Sacerdotibus, Communionem his negare, quos noverint indignos, qui eam exciperent. Synodus Iſclana 1716. *part.* 2, *capit.* vii. *num.* 23. *pag.* 122. Caſtellenat. 1595. *de SS. Euch. capit.* 8. *pag.* 70. Provincial. S. Severinæ 1574. *de SS. Euch.* §. Mandent. &c.

omni labe defecatissimum infunderetur: diris, & maledictis suppositis iis, qui secus facere ausi essent. Omitto morem Monachorum Cluniacensium, apud quos, Panes ad usum Sacrificii, statutis ritibus formabantur, docente Aldarico *in lib.* III. *cap.* XIII. Siquidem frumentum granatim electum, summa cum reverentia à Monacho albis induto ad farinarium delatum molebatur: cribatâque simili ritu farinâ, undâque frigidâ conspersâ premebatur ad coquendum in ferramentis: quæ *Conversis*, ut vocant, nefas erat aliter pertractare, quam manibus chirotecis indutis. Nam longè ante Cluniacenses apud Clericos etiam nonnisi ritè hostiæ conficiebantur: id curantibus Presbyteris, aut eorum Ministris: qui læsæ Religionis ducebant in hoc munere, quid vel minimum peccasse. Adeat Lector Card. Bona R. *Lit. lib.* I. *cap.* I. *num.* 12. Idem suo tempore factum probat Humbertus Epistola ad Michaelem Cerularium. -- *Romana, & Occidentalis Ecclesia à Ministris Sacri Altaris in Secretario Azymum, quod ex grano frumenti,*

&

& limpida lympha fuerat præparatum -- Qua in re incuriam, & irreligionem Græcorum damnat -- *qui fermentatum à quocumque Viro, seu Fæmina præparatum habent; in tantum, ut nonnunquam ab ipsis publicis Negotiatorum tabernis, emptum Panem ad Dominicam Mensam transferant, quem tractatum illotis, & sordidis manibus, negare non possunt* -- Et si vetustiora curamus, Concilium Toletanum XVI. *Can.* VI. præcepit, ut Sacerdotes -- *in Sacrificio Panem non adhibeant, nisi candidum, & nitidum, & ex studio præparatum.* -- Ut superius observavi.

Huc advocari possunt *Cola*, seu *Colatoria*, sacrorum vasorum, vel instrumentorum genus: *vasculum*, nempe *gemmis undique septum, per quod foratum subtilissimè vinum quandoque funditur in Calicem; ne pili, sive quæ immunda aer movet agitabile valeant admisceri*. Syon *nominavit Antiquorum docta discretio*, uti habemus in gestis Hugonis Episcopi Cenomanensis, qui obiit anno 1142. *capit.* XXVII. apud Mabillonium *Veter. Analect. tom.* III. *pag.* 354. Huc etiam spectare videntur *Flabella*,

quibus

quibus, ut ait Card. Bona *Rer. Liturgic. Lib. I. cap. XXV. num. VI.* -- *Duo Diaconi ex utroque latere Altaris, muscas, & alias immundas bestiolas prætervolantes abigunt, ne Sacra contingant*, Sacra Ripidia -- *vocant Græci : Ripis* enim, & *Ripidion* eis *Flabellum* est. (43) In Li-

---

(43) In Herodoto quidem ab quibusdam Lexicographis *ριπίδιον*, *canistrum* significari observatur : eumque vocant *Vas sacrum è vimine contextum*, *corbem*, *&c.* vel id genus aliud, in quo Sacramentum ad Altare portari consueverat. *Ripidia* erant quoque *Cartalli*, sive *Cophini*, in quibus componebatur sacra supellex, cum a Mensa referenda erat in Sacrarium. Cæterum Flabellorum usum fuisse in Liturgiis negat Doctissimus Reinesius. Cujus auctoritatem promptissimo animo sequeretur Suicerus *tom.* 2. *pag.* 906. nisi evidentissimus obstaret locus in Liturgia Jacobi *Constit. Apostolic. lib.* VIII. *capit.* XII. *pag.* 1014. *Duo Diaconi in utroque Altaris latere teneant Flabellum ex tenuioribus membranis, vel ex alis Pavonum, aut linteo, & quietè abigant bestiolas volantes, ne in Sacra Pocula incidant.* Sensum mysticum in Flabellis aperit Jovius apud Photium Bibliot. CCXXXIX. -- *Cum Corpus Dominicum in Sacra Mensa propositum*

Liturgia Chrysostomi in Bibliotheca Patrum Græco-Latina *Tom.* 11. *pag.* 78. jubetur Diacono -- *Ventilare reverenter cum Flabello, si autem non sit Flabellum cum operculo Calicis facere* -- Et in altera Liturgia Basilii *ibidem pag.* 51. mentio habetur ῥιπιδίου ἢ καλύμματος, *Flabelli*, vel *operculi*. In Pontificale Haberti *pag.* 182. -- *Deinde* (Diaconus) *tradit Patriarchæ Flabrum Sanctum dicens etiam* Dignus (44) *eumque osculatur* : -- Et in observationibus advertit Doctissimus

mus

positum est, ideo qui ab utroque latere Sacra Mysteria ebeunt, in eorum, qui sex alas gestant, symbolum, confecta ex alis flabra super tremenda ibi mysteria agitare, ut ne finant initiatos rebus conspectis inhærere; sed eos mentis oculos, supra id omne, quod cum materia conjunctum est evectos, faciant per ea, quæ videntur ad invisibilem contemplationem, & inexplicabilem illam pulchritudinem ascendere -- . S. Germanus in Theoria docet his Flabellis significari motus Angelorum ad singula Passionis momenta stupentium.

(44) *Dignus* : acclamationis formula Græce ἄξιος, in sacris usui habita: & præcipue in Ordinatione Episcopi, Presbyteri, & Diaconi. Vide Suicerum *Tom.* 1. *colum.* 399.

mus Editor -- *Flabella esse ex pennis avium contexta* -- Menardus in libro Sacramentorum Gregorii docet, horum Flabrorum mentionem fieri in Chronico Alexandrino *Olymp. cccli.* -- *postquam Sacra Misteria perceperint, cum Clerici referrent in Scevophylacium veneranda Flabella*. --

Dicant modo, qui de Euchariſtia aliter, ac nos ſentiunt, num tantâ curâ, tantâve diligentiâ ſe geſſiſſent Fideles, circa Sacrum Panem, ſi ab eis, iis quidem vetuſtis temporibus, quando hæc agebantur, *Tranſubſtantiationis* dogma non eſſet receptum, recenſque eſſet ſequiorum ſæculorum inventum?

Quidve poſtmodum de Sacroſancta Euchariſtia ſentirent, etiam peractâ conſecratione, abſolutisſque myſteriis aliundè patet ex tot *Vaſis*, ad eam decentius vel adminiſtrandam, vel recondendam paratis: ut jam ſancti Miniſterii, ſacræque ſupellectilis, majorem, pretioſioremque partem efficerent. Ne gravetur Lector nonnullos à me numerari, ut veritas noſtri dogmatis hoc quoque argumento luculentius pateat: quandoquidem, ut

ait

ait toties laudatus Isaacius Hubertus Episcopus Vabrensis, Doctor Sorbonicus, Regisque a Consiliis in *observatione* VIII. *ad partem x. Liturgiæ de Mistic. Commu. pag.* 266. -- *Non est exigua, nec imbecilla planè ad veræ Corporis Divini præsentiæ firmandam fidem, tam anxia severæ disciplinæ sollicitudo; ita vehementer commendata, ut vetustissimi Ecclesiæ Scriptores testantur*, adeo ut ferme in formulam illud transierit, μὴ ἐκπεσεῖντι, *ne quid excîdat*.

CALICES primum numerandi aurei, argenteique, ac miro quandoque opere exsculpti: quorum multiplex copia non raro fidem videatur excedere. Solus Childebertus Rex ex Hispania redux in Gallias -- *Sexaginta Calices ex auro puro, ac gemmis pretiosis ornatos Basilicis dono dedit* -- Teste Gregorio Turonensi *Hist. Francorum lib.* III. *capit. x.*

TURRIS, ac *Turriculum*, vas aliud, in quo Eucharistia adservabatur. Hugo Abbas Fontanellensis, qui obiit anno DCCXX. -- *Dedit eidem Cœnobio Calicem aureum, & Patenam, pensantem libras quatuor, uncias duas, & Tur-*

riculam auream , pensantem libras sex -- Gregorius Episcopus Turonensis *de gloria Martyrum capit. Lxxxvi.* de Diacono quodam impuro agens inquit -- *Qui cum tempus ad Sacrificium operandum venisset , acceptam* Turrim , *in qua Ministerium Dominici Corporis habebatur , ferre cæpit ad ostium , unde è Sacrario in Basilicam aditus erat* -- Vere mihi hic hærebat aqua , num fortasse τὸ *Ministerium* pro Sacra Supellectili designaretur ; memini enim me legisse quandoque etiam Sacra linteamina in his Turribus adservata . Dubii occasionem antevertit Mabillonius , qui *in commentario Ordinis Romani pag. cxi.* censet in illa Turri contentam simul fuisse Eucharistiam , ex Odone Abbate Cluniacensi *in collat. lib.* II. *capit. xxxii.* qui eadem cum Gregorio enarrans ait -- *Diaconus Capsam cum Corpore Domini deferens* -- Confer Venantium Fortunatum *lib.* III. *Carm. xiii.* Cangium in Notis in Paulum Silentiarium *capit. Lxii. pag.* 574. docentem superesse adhuc in Galliis antiquissimi moris vestigia Eucharistiam in hujusmodi Turriculis Populorum vene-

venerationi exponendi ; meminique, me Pirmitium, ea est Moraviæ Urbs, prætereuntem, unam vidisse in Principe Ecclesia ex oricalcho fabrefactam, in qua Sacrum Christi Corpus asservabatur. Stabant pro ornatu frumenti spicæ, & uvarum racemi, ostiolum, ex quo apparebat hostia, eleganter ambientes. In Germania item, ut in Belgio hodienum in Pixidibus Turris speciem præseferentibus, Fidelibus Eucharistiam exhiberi, idem Cangius textatur. Pene exciderat in Turri Eucharistica Pirmitii fasciolam deauratam ostioli limen circumdare, argenteis literis insculptam : *Esto nobis Turris fortitudinis.*

PERISTERIUM fortasse *Loculus*, in quo continebatur Columba, de qua infra, ut videtur laudato Cangio in Notis ad Paulum Silentiarium *pagina* 586.

CIBORIUM (45) ex quo *Pixis*, seu

 Buxida,

(45) Paulus Diaconus de Gestis Longobardorum *Lib.* 3. *capit.* 35. ait Gumtramnum Francorum Regem fecisse *Ciborium*

Buxida, ut eam vocat Ratherus Veronensis Episcopus *in Oratione Synodica*. Ciborii usum declarat Mabillonius in *dissertatione de Azymo*, *capit.* 8. occasione exponendi Canonem III. Concilii secundi Turonensis, in quo præci-

rium miræ magnitudinis, multisque illud pretiosissimis gemmis decoratum, ad Sepulcrum Domini Hierosolymam transmittere voluisse. Sed cum minime potuisset, illud supra Corpus B. Marcelli Martyris poni curasse. In Notis ad hunc locum dicitur *Ciborium* illud *Poculum* fuisse. Nescio, an satis rectè: quamvis *Ciborium* aliquando *Poculum* significet, in modum foliorum Colocasiæ: ut interpretatur Scholiastes Horatii ad illud *Carmin. lib.* 2. *Od.* 7.

. . . . . . *Oblivioso Lævia Massico*
Ciboria exple . . .

At Pauli Diaconi locum aliter explicandum duco, & eum traducerem ad illas *Turriculas*, *vel Ædiculas Turritas*, *Fredas* vocavere, quæ exstruebantur super Corpora Sanctorum, cum effossâ terrâ recondebantur, & quæ quandoque, imò sæpius, *Ciboria* audiunt penes Auctores. Jo: Chrysostomus *Homil.* XIII. *pag.* 623. *Tom.* III. *Operum edition. Parisiens.* 1581. in illa verba: *Actorum* XIX. 24. *Faber argentarius*, *qui faciebat delubra argentea*, *&c.* ait: *Et quomodo*

præcipitur ut — *Corpus Domini in Altari non in imaginario Ordine, sed sub Crucis titulo componatur* -- Existimat Binius hic imperari, ne Corpus Domini inter Sacras Imagines super Altari poni solitas collocetur, sed potius sub

---

quomodo possibile erat fieri delubra argentea? Fortaße ædiculas, & coopercula, quæ Ciboria vocant. Codices nonnulli in ora habent Ἴσως κιβώρια μίκρα, *Calices parvos*, ut observat hic Calmetus. Miror autem, eum subdere in Notulis, huic lectioni *S. Chrysostomum consentire*. Hujus generis *Ædiculam*, seu *Ciborium* Sepulcro Apostolorum ab Gregorio I. impositum legimus apud Anastasium: *Hic fecit B. Petro Apostolo* Ciborium, *cum columnis suis quatuor ex argento puro*. Clotarius Clodovei Filius, ut Auctor est Henricus Monachus *in libro primo de Miraculis S. Germani Antisiodorensis super adorandam Beatissimi Germani Memoriam* (Sepulcrum videlicet) *per manus S. Desiderii ejusdem tunc Urbis Episcopi regalibus expensis Fredam* (ædiculam) *composuit*. Aliis nominibus Ciboria hic vocant *Lectos*, *Lecticas Tumbas*, *Mausolea*, & earum Tecta *Repa*, seu *Crepa* dicebantur. Cæterum nostri Ciborii mysticam significationem aperit Germanus Constantinopolitanus in *Hist. Ecclesiastica pag.* 147. *Ciborium est, ubi est Crucifixio, vice loci, ubi Crucifixus est Christus, &c.*

ipſa Cruce , quæ in Meditullio Altaris poni conſueverat . At tempore celebrati Concilii Turonenſis Imagines ſuper Altare collocari conſueviſſe , ægrè admodum perſuadebit eruditis Vir Doctiſſimus . Sirmondus vero *capit.* 4. *diſquiſitionis de Azymo* putat nihil aliud ſtatui hoc Canone , quam ut Panis in Corpus Domini conſecrandus, non aliter pro cujuſque arbitrio , quam impreſſa Cruce formetur. Neutra ſententia arridet Mabillonio : opinaturque , à Patribus Concilii vetari , ne Euchariſtia in baptiſteriis , aut Secretariis , aut denique ſub Altari, prout in aliquibus locis fieri mos erat, cum Sacris Imaginibus , ac Reliquiis aſſervaretur , ſed ſuper Altare , ubi Crux pendebat. Erigebantur enim ſuper Altaria *Ciboria* , ſeu *Turriculæ* quatuor minime columnis innixæ, quæ transverſis in medium lineis ſubſtinebant Euchariſtiam Vaſculis , ſeu Columbis incluſam.

De *COLUMBA* igitur, in cujus ſinu Sacrum Chriſti Corpus recondebatur, mentio occurrit in Teſtamento Perpetui Epiſcopi Turonenſis *Tom.* III. *Spicilegii*

cilegii Dacheriani -- Amalario Presbytero Capsulam unam communem de serico; idem Peristerium, & Columbam *argenteam ad Repositorium do, & lego --* In nonnullis Paræciis Pagorum (quandoquidem vel nullibi, vel ibidem tantum majorum nostrorum consuetudines ab recentiorum prurigine omnia innovandi, immunes diutius servantur) pro *Columba Pellicanum* vidi; unumque præcipue Saponariæ, quæ antiquum Grumentum fuit, in Lucania super Altare Monasterii Sacrarum Virginum Ordinis Benedictini, tam scite factum; ut pulli implumes sanguinem, ut fabulantur, è Patris pectore sugentes pro manubrio sint ad operiendum ostiolum, ex quo ad Sanctissimam Hostiam patet accessus. Ut plurimum Columbæ aureæ, vel argenteæ incubabant Turriculis, jam prædictis. Anastasius Bibliothecarius in Hilario: -- *Turrem argenteam cum delphinis, pensantem Libras sexaginta, Columbam auream pensantem libras duas --* signum autem erant Spiritus Sancti. Et hoc est, quod respexit S. Joannes Chrysostomus *Homil.* 31. *ad Pop. Antiochenum*, cum

 ait

ait -- *Corpus Dominicum reponi super Altare, non fasciis involutum, ut olim cum esset in cunis, sed Spiritu Sancto convestitum.* --

CAPSA, seu Cappa, de cujus variis significationibus exempla protulerunt Salmasius *in Notis in Capitolin.* Maximin. *in Historia Augusta pag.* 53. *&* 54. Vossius *de vitiis sen. lib.* 11. *cap.* 111. & in Etimologico, Cangius in Lexico inter alias, Vas quoque ad reponendam Eucharistiam significat, in cujus rei testimonium adfertur illud Micrologii Parisiensis Ecclesiæ., Id. Aug. *Dedit nobis Calicem aureum cum Patena.*

Nec erit profecto vagari extra oleas huc advocare mysterium Arcani, quo majoris venerationis causa Sacra hæc Ethnicis aperiebantur. Quam disciplinam antiquissimam esse, usque ab initio sæculi secundi, docemur ab Justino *Apolog.* 11. & Tertulliano *de Præscription. adversus hæres. cap.* 41. Duplici autem ratione Sacra hujusmodi tegebantur. *Voce, ac Re.* Voce dum nec in privatis Congressibus, nec publicè pro concione, nec scriptis fas erat, ea in medium proferre; sed alto, religioso-

ligiosoque silentio premebantur. Hinc apud Basilium, Chrysostomum, Isidorum Pelusiotam, plerosque alios, ubi de Eucharistia agebatur, abrupti sermones, his, vel similibus formulis. *Intelligant initiati*: *Sciant fideles*, *noverint Symnistæ*, *non fas est loqui*, *&c.* Reipsâ autem servabatur arcanum, dum in Cryptis, locisve remotioribus, in Sacrario, in Bemate, seu Choro, ab aliis Templi partibus, cancellis velisque distincto (46) dabant operam Sacris, à quibus Catechumeni, & Prophani, portis post eos clausis, arcebantur. Quorsus vero tam accurata, tam diligens celandi Misteria sollicitudo, nisi advertissent, Dominici Corporis Sacramenta haud fas esse ab Gentilibus irrideri -- *Solent enim* (ut notat Cyrillus *in Julian.*) *minus comprehensibilia plerisque videri*; *quo præ imbecillitate mentis suæ*, *nec vident*; *&* *omnino*

(46) Ipsum quoque Eucharisticum Sacrificium tempore consecrationis velis, & cortinis obtegebatur. Vide Chrysostomum *Homil.* 2. *in Epiphania pag.* 888. *edition. Francofurt.*

omnino nihilo faciunt , quæ omni admiratione prosequi decebat. --

Modo pro coronide eorum , quæ hucusque commentatus sum , ut ex reverentia ab Fidelibus Eucharistiæ semper exhibita , antiquitas nostri Dogmatis de *Transubstantiatione* firmior, & luculentior emergat , mei fortasse muneris esset ad incæptum pensum absolvendum , ea palam exhibere , quæ Ecclesiæ Occidentalis Canones statuere, contra eos, negligentia , incuriave quorum , vel quid levius è Sacro Calice diffluere, seu de Eucharistico Pane aliquo alio modo dispergi contigisset . At ne hujusmodi Chartæ immani testimoniorum nube obumbrentur , satius erit Lectorem amandare ad ea , quæ habent vetusta Pænitentialia, nec non Ivo Carnutensis, Burchardus Regino , aliique passim . Tantummodo ne jejunus omnino relinquatur locus , hæc pauca excerpsi ex Judicio Pænitentiali ad Calcem Sacramentarii Gallicani penes Mabillonium *in Musæo Italico Tom.* 1. *pag.* 592. *col.* 1. *Can.* XVII. -- *Si quis Eucharisticum Corpus Domini neglexerit , aut prodiderit , unum*

annum

annum pæniteat . Si per ebrietatem ; aut voracitatem illum vomerit , tres Quadragesimas in pane , & aqua . Si vero per infirmitatem , una hebdomada pane , & aqua -- Et Can. xliv. *Et qui neglexerit Sacrificium , ut ab vermibus consumetur , dimidio anno pæniteat pane , & aqua ; & ipsum igne comburatur , & abscondat Cineres sub Altari* (47) Sed neque alius omittendus Canon. sub *numero xlvi*. ibi enim nonnulla occurrunt , quæ eorum temporum disciplinam , circa ea, de quibus in præsentiarum differimus , mirum in modum illustrant -- *Sacerdos, qui offert , & ceciderit de manu ejus Eucharistia in terra , & non invenerit eam* (48) *cum Scopa mundet , & scopet , & comburat igne , & abscondat cineres suos sub Altare , & dimidium anni pæniteat : Si autem invenerit , locum similiter faciat , &*

(47) Hic advertas velim per ea tempora , scilicet ante annos supra mille , Eucharistiam servatam esse in Viaticum Infirmorum .

(48) Et hic advertas iterum haberi curam de micis minutioribus , quæ vel sedulo intuentis oculos fallere possunt .

& pæniteat quadraginta diebus : Si autem usque ad Altare ceciderit , pæniteat uno die ; Si vero declinaverit in terra , lingua sua lingat : si fuerit tabula , radat : si vero non fuerit , mittat Tabulam , ut non conculcetur Sanguis Christi , & pæniteat quadraginta diebus : si autem super Altare ceciderit stilla , sorbeat illam , & tres dies pæniteat : si exegerit per linteum ad alium , sex diebus pæniteat in pane , & aqua , & ponat Calicem sub linteamina , effundat aquam tribus vicibus , & bibat : Si quando infert Calicem , effuderit in terra , decem diebus pæniteat pane , & aqua -- Alia nonnulla refert Gaspar Cervantes de Cajeta Archiepiscopus Salernitanus in suis *Avvertimenti per li Curati della Diocesi di Salerno* , Romæ editis *pag.* 66. Quæ cum ità fuerint , lepida profectò capita alebat ætas illa , quæ severiores has leges tulerunt , ut micæ vilissimi panis , & vini tenuissimæ stillæ injurias ulciscerentur . Apage ! quæ nugæ ? Sed tempus jam est , ut postquam longiori ascia alterius fortasse opus dolavimus , ad munus , orbemque nostrum revertamur .

Sublatis ergo Hæreticorum technis, vera

vera ratio, cur *Ministeriales Patenæ* in desuetudinem abierint, desumenda est ab frigescente Christianorum pietate; & ab eo tunc temporis, quando diminuto Fidei ardore, persecutionibus item pausantibus, quotidianæ Communionis usus exolevit, & ad Missarum solemnia Populorum frequentia deferbuit, & communicantium numerus eximiè est imminutus. Accessit insuper huic solidæ pietatis defectui nonnullorum zelus, qui ut reluctantes Fideles ad communionem protraherent, in Missis etiam privatis Eucharisticam Cœnam aperuere (49), ut

(49) Missas privatas in Ecclesia obtinuisse olim, quidquid effutiant Heterodoxi, ex veterum testimonio lucidissime apparet. Ambrosium Romæ degentem Nobilis Fœmina accersivit rogans, ut Domum suam in Transtyberina regione adiret, ibi sacra facturus, ut testatur in ejus vita Paulinus ille è Clero Lediolanensi, Divo Augustino synchronus. Augustinus etiam in *Libro* XXII. *de Civitate Dei*, Presbyterum adducit, qui cum ruri apud quendam sacra mysteria perageret, Domum invenit ab spiritibus malis vexatam. Demum in Epistola Innocentii I. ad

ut ex eadem , quo eis erat libitum tempore , participarent.

Consuetudo autem quotidiè communicandi , unde fortasse frequentior erat nostrarum Patenarum usus , Romæ mansit usque ad ætatem Hyeronimi ; & similiter in Hispania , quemadmodum ipse testatur in *Epistola* xxviii. *ad Lucinium* , *& in Apolog. ad Pammachium pro libris adversus Jovinianum cap.* vi. Mediolani etiam perduravit ad Ambrosii usque tempora , prout colligere possumus , ex ultimo ejus libro *cap.* 4. *e* 5. *de Sacram.* In Africa autem usque ad Augustini tempora viguit , sicuti apparet ex ejus *Epistola* 118. Citius tamen in Ecclesia Orientali , quàm Occidentali communicandi

ad Decentium occurrunt ædes , ac sacella privata , ubi quotidie erant Sacerdotes , qui facerent , etiam si nullus interveniret Auditor . Testaturque eruditissimus , Du-Vert *Explication. des Cerem. Tom.* 1. *pag.* 325. se legisse Antiqua Sacramentaria Propriarum Missarum : ibique Titulum *in Domo cujusdam* . De Missis privatis agit Bona *Lib.* 1. *cap.* 14. & Bocquillotius *Lib.* 11. *cap.* 7.

nicandi quotidie consuetudinem defuisse, arguitur ex verbis laudati Ambrosii *de Sacram cap.* 4. -- *Si quotidianus est Panis, cur post annum illum sumis? quemadmodum Græci in Oriente facere consueverunt* -- quæ confirmat Augustinus quoque *de verb. Dom. in monte lib.* 2. scribens -- *Plurimi in Orientalibus partibus non quotidie Cœnæ Domini communicant* -- Chrysostomus autem *homilia* xxi. *ad Populum Antiochenum* varias affert observationes Fidelium in communicando: dicit enim, aliquos communicasse in solemnitatibus, in Adventu, in Quadragesima, alios in Pascha dumtaxat, aut bis, aut ter in anno. Unde de hujusmodi communionis infrequentia Patres Græci in eorum homiliis sæpius conquesti sunt. Insignem Chrysostomi locum ex *homilia* 111. *in Epist. ad Ephes.* veluti longiusculum omitto; dignus propemodum, qui legatur. Cæterum temporibus Leonis III. eò redacta res erat, ut in Concilio Turonensi 11. *Can.* 50. sancitum fuerit -- *Ut homines Laici, si non frequenter, ter autem in anno communicarent.* --

Neque

Neque ad quotidianam Communionem obliterandam, minus conduxisse videtur, mos ejus servandæ in Altari. Ab usu enim conservandæ Eucharistiæ, *quam Viaticum nostri itineris* (50) vocat Sæculo IV. Gaudentius

(50) Pagani in ore Defunctorum Nummum quendam ingerebant, quo Charonti portitori satisfacerent. Quem superstitiosum inanemque morem sanctificare volentes veteres Patres, pro nummo Sanctissimum Christi Corpus mortuis ministrabant: Hæc fuit opinio eruditissimi Angeli a Nuce ex Abbate Cassinensi Archiepiscopi Rossanensis in Notis ad Chronicon Monasterii Clementi XI. nuncupatum. Cui assentitur Synodus Isclana anni 1716. sub Luca Tropiani *Romæ* 1716. *pag.* 134. Hanc verò egrè admittit Du-Vert, & ego secum eandem aquam ebibere renuo. Inde vero nomen *viatici* traxisse putat Basilius Poncius ex Familia Eremitarum S. Augustini *variar. disp. quæst.* 2. *part.* 1. *nu.* 1. quod nobis ad aliam vitam commigrantibus pro commeatu esset. Hujusmodi nomen retinuit etiam, postquam morem communicandi mortuos Concilia vetuere, statueruntque Sanctissimis eorum sanctionibus, ut morientibus tantum subministraretur. Vide Concilium Chartaginense

111.

tius Brixiensium Episcopus, pro infirmis, & se male habentibus, unde prior usus ad eos ex Missarum solemniis Sacrum Panem mittendi, exolevit, statim alius effluxit, ut pro sanis etiam id ageretur.

Antiquissima vero consuetudo, & brevioris parergi loco sit, ut Eucharistia pro migrantibus ex hac vita servaretur, sanè contra Reformatos evincit: ipsam primitivam Ecclesiam, a qua ipsi dolo malo recesserunt, firmiter credidisse: Sacramentalis Consecrationis virtute elementa Panis, & Vini id fieri, quod ante non erant: neque in solo usu, & manducatione inesse sub earum specie Corpus Christi. Neque sane id evenire poterat, nisi

III. *anno* 397. sub Siricio Papa *Canon.* VII. *pag.* 122. Actorum Ecclesiæ Universalis: Antisiodorense sub Pelagio PP. II. *anno* 578. *Canon.* XIX. *pag.* 388. Trullanum sub Sergio PP. I. *anno* 692. *Canon.* LXXXIII. *pag.* 571. *&c.* Indeque factum putat Mabillonius: Infirmis nisi in periculo mortis constitutis, & in extremo vitæ habitu Sacramentum in forma Viatici non impertiri, ut quàm propiùs possent ad veterum morem posteriora sæcula accederent.

nisi apud eos, qui firmissime crederent, etiam extra Liturgiam Ecclesiasticam, esse adhuc Christi Corpus, & Transsubstantiationis miraculum extra Cœnam Eucharisticam perseverare.

Ulterius cum labente Sæculo XI. ipso testante Cardinali Bona *Rerum Liturgic. lib. 2. capit.* 18. usus Calicis cæperit subtrahi Fidelibus, inde etiam rarior, & infrequentior publicè communicandi, & oblatarum mos. Verè Humbertus Cardinalis *in respons. ad Michalem CPolitanum*, nondum minuscularum hostiarum meminisse videtur; unde sua ætate prægrandes etiam, licet tenues, hostias consuevisse adhuc, nonnemo opinabitur. Nihilominus ad finem vergente sæculo, ad tenuissimas has, brevioresque Placentulas, vel Particulas deventum esse, hi omnes, qui de rebus Liturgicis agunt, uno ore fatentur. Quapropter cum Hostiæ illæ prægrandes nullius essent usus, Patenæ etiam Ministeriales cessavere: brevioresque obtinuerunt, quæ tantum minuscularum hostiarum caperent, quantum Presbytero sacrificanti,

ti , paucisque communicantibus sufficeret.

Desuetudo frequentioris communionis aliam innovationem induxit in Ecclesiam ; ut illi , scilicet , qui Sacræ Eucharistiæ participes esse noluerant, vel nequiverant, Panem quendam consecratum , & ab Eucharistia distinctum recipere possent . Nam quamvis Eulogia , sic eum vocant , in vetustiori ætate , quandoque diceretur etiam *Eucharistia* , ut jam viri docti observarunt ; testaturque Cyrillus *Epistol.* ad Nestorium -- *Accedimus ad mysticas Eulogias & sanctificamur , participes facti sacra Cœnæ , & pretiosi Sanguinis Salvatoris Christi* -- & Maximus Martyr ad *caput* III. Hierarchiæ Ecclesiasticæ -- *elevans Sacerdos sacrum panem ostendebat Eulogiam dicens : Sancta Sanctis* -- (51); posterioribus autem temporibus

(51) Svicerius in *Thes. Eccles. v.* Εὐλογία *Tom* I. *pag.* 1249. Vocabantur etiam quandoque ipsæ benedictiones olei , aquæ , &c. *Eucharistiæ* ; eo quòd omnes orationes Christianorum cum gratiarum actione

poribus, de quibus in præsenti agimus, ab Euchariſtia vel nomine diſtingui cæpit -- *Licet*, ut ait Bingamus *lib. xv. cap. iv. pag.* 377. ex Bona *pagin.* 279. *ejus vices quodammodo ſuppleret*. *Hæc enim*, ſubdit alibi Doctiſſimus Cardinalis *pag.* 371. *col.* 2. *potiſſima cauſa fuit Inſtitutionis Eulogiarum*, *ut* vices agerent Euchariſtiæ, & *Communioni ſuccederent*, *quæ prior frequentior erat* -- unde rotulam illam vocabant *Anxidorum*, hoc eſt *vice doni*, ait Morinus *de Sacris Ordin. pag.* 2. *Adnot. in Græcas Ordinat.*

Solebant autem ejuſmodi Eulogiæ potiſſimum diſtribui, & comedi in Eccleſiis: qua de re exſtat decretum Synodi Conſtantinopolitanæ tempore Alexii Comneni habitæ, ad quintam Monachorum quæſtionem; quem ritum etiam ab Latinis ſervatum fuiſſe, fatetur, ſe eodem loco legiſſe, toties lauda-

ne fierent, quod Salmaſio anſam erroris præbuit; cum ad Julium Pacium ſcribit, iisdem verbis & ritibus oleum, aquam, & fructus benedictos fuiſſe, quibus Panis, & Vinum in Euchariſtia conſecratur.

laudatus Cardinalis Bona (*) In usum autem deferendi Eulogias Fidelibus, quibus communio Corporis Christi competebat, nam queis licitum non erat Eucharistiam suscipere, ab Eulogiarum esu pariter arcebantur, (52)

G 3 in

* In Synodo Diœcesana Indorum VIII. celebrata in Oppido SS. Petri & Pauli Piscobamba anno 1592. sub Sanctissimo Præsule Turribio Archiepisc. Limano *cap.* XXI. *pag.* 323. *Romæ* 1673. innovatur *capit.* IX. Concilii Nannatensis, & aliud Concilii Provincialis anni 1567. celebrati in eodem Oppido, apud Indos; præcipiturque, ut *omnes Parochi Hispanorum*, *&* *Indorum singulis diebus Dominicis dent Panem benedictum*. Causas aperit Fr. Franciscus Haroldus Ordin. Min. Strict. Observ. in Notis *pag.* 339. *expediebat enim*, ait, *ut rudis ille Populus, & adhuc in Fide infantilis hoc lacte nutriretur, & ex frequentiori oblatione assuesceret contemptis Idolis, quibus prius litabat, verum Deum, & Christum colere.*

(52) Non autem hæc utriusque Ecclesiæ disciplina. Ab Græcis enim Catechumenis & Excomunicatis distribuebantur Eulogiæ, quin & gravioribus delictis obstrictis, testante Nicephoro Cano, apud Jacobum Rasnagium in *Præfat. ad Tom.* III. Henrici

poribus, de quibus in præsenti agimus, ab Eucharistia vel nomine distingui cœpit -- *Licet*, ut ait Bingamus *lib. xv. cap. iv. pag.* 377. ex Bona *pagin.* 279. *ejus vices quodammodo suppleret*. *Hæc enim*, subdit alibi Doctissimus Cardinalis *pag.* 371. *col.* 2. *potissima causa fuit Institutionis Eulogiarum, ut* vices agerent Eucharistiæ, & *Communioni succederent, quæ prior frequentior erat* -- unde rotulam illam vocabant *Anxidorum*, hoc est *vice doni*, ait Morinus *de Sacris Ordin. pag.* 2. *Adnot. in Græcas Ordinat.*

Solebant autem ejusmodi Eulogiæ potissimum distribui, & comedi in Ecclesiis: qua de re exstat decretum Synodi Constantinopolitanæ tempore Alexii Comneni habitæ, ad quintam Monachorum quæstionem; quem ritum etiam ab Latinis servatum fuisse, fatetur, se eodem loco legisse, toties lauda-

ne fierent, quod Salmasio ansam erroris præbuit; cum ad Julium Pacium scribit, iisdem verbis & ritibus oleum, aquam, & fructus benedictos fuisse, quibus Panis, & Vinum in Eucharistia consecratur.

laudatus Cardinalis Bona (*) In usum autem deferendi Eulogias Fidelibus, quibus communio Corporis Christi competebat, nam queis licitum non erat Eucharistiam suscipere, ab Eulogiarum esu pariter arcebantur, (52)

 in

* In Synodo Diœcesana Indorum VIII. celebrata in Oppido SS. Petri & Pauli Piscobamba anno 1592. sub Sanctissimo Præsule Turribio Archiepisc. Limano *cap.* XXI. *pag.* 323. *Romæ* 1673. innovatur *capit.* IX. Concilii Nannatensis, & aliud Concilii Provincialis anni 1567. celebrati in eodem Oppido, apud Indos; præcipiturque, ut *omnes Parochi Hispanorum, & Indorum singulis diebus Dominicis dent Panem benedictum*. Causas aperit Fr. Franciscus Haroldus Ordin. Min. Strict. Observ. in Notis *pag.* 339. *expediebat enim*, ait, *ut rudis ille Populus, & adhuc in Fide infantilis hoc lacte nutriretur, & ex frequentiori oblatione assuesceret contemptis Idolis, quibus prius litabat, verum Deum, & Christum colere*.

(52) Non autem hæc utriusque Ecclesiæ disciplina. Ab Græcis enim Catechumenis & Excomunicatis distribuebantur Eulogiæ, quin & gravioribus delictis obstrictis, testante Nicephoro Cano, apud Jacobum Rasnagium in *Præfat. ad Tom.* III. Henrici

in usum, inquam, deferendi Eulogias, Patenas nostras *Majores*, ac *Ministeriales* successisse crederem. Scio hoc equidem peragendi gratia, inventum olim fuisse Vasis genus, quod *Gabatum* vocant (53) De quo luculentissimè egit Justus Fontaninus Archiepiscopus Ancyranus de *Disco votivo*, *&c.* *cap.* II. III. *&* IV. ut in hoc argumenti genere, nil enucleatius desiderare possis. At si formam *Gabati* spectes,

Henrici Canisii §. 2. *fol.* 74. *edit. Antuerp.* At fortasse, licet ei adversetur Card. Bona, vera est opinio P. Lupi *Tom.* 6. *Operum fol.* 103. editionis Venetæ: Ecclesiam quoque Græcam ab Eulogiarum participatione Catechumenos prohibuisse. Consonat Canonica Epistola Theophili Alexandrini ad Ammonium Lycopolitanum Antistitem -- *Quæ in sacrificii rationem offeruntur post ea, quæ in Sanctorum usum offeruntur, Clerici dividant, nec Catechumenus ex eis bibat, vel comedat, sed solum Clerici, & qui cum eis sunt Fideles Fratres.* --

(53) De Gabato vide Georgium in *Liturg. pag.* XII. ubi Papebrochium in Actis Junii *Tom.* II. *pag.* 513. & Macrium arguit in Hierolexico: quorum unus scripsit Gabatum esse Lychnum pensile, alter vas rotundum pro Lychno adhibitum.

ctes, nil præter nomen ab Patenis diversum habere, fatearis oportet. Erat enim *Disco simile*, profundum, cavum, ad instar *vasis escarii concavi*, ut ait Vossius in Etimologico. Et *Gabatum* dici, quasi *cavatum*, B. pro C. litera posita, rectè videtur Isidoro Hispalensi & Papiæ: *Gabata patella, vas, quasi cavata*. (54) Notabilis idem *ponderis*, unde & *magnitudinis*. In sæpius a nobis laudata oblatione Desiderii Episcopi Antisiodorensis *Gabata una, quam inter cæteras Ecclesiæ suæ domo dedit, pensabat libras* XVIII. Gabatæ non absimile vas aliud, *Offertorium* dictum. Erat revera Offertorium inter

(54) Hinc ab Prasinis derisus Phocas quasi per insaniam *gabata* vice Poculi uteretur *Anastas. in Histor. Phocas autem fecit Circensem ludum, & Prasini conviciis eum lacessere præsumpserunt clamantes: In Gabata bibisti iterum, sensum perdidisti*. Gabatæ autem, ut advertit Altaserra in Gregorio III. Anastasii, fiebant in modum Leonis, vel aliarum belluarum, vel potius in eis hujusmodi animalia insculpebantur: ut apud eundem Anastasium in Leone III. *Gabatas argenteas habentes gryphes deauratos*.

ſacra miniſteria numeratum, *Velum*, vel Pannum oblongum, quo involvebatur Calix, cum ab Diacono offerebatur Sacerdoti, ſicuti paulò ſuperius vidimus ex Rituali Ordinis Ciſtercienſis. Hujus munus videtur adimplere hodiè Velum, quod *ſuperhumerale* dicimus. Me penè obruunt teſtimonia penes Ducangium *Tom.* 3. *pag.* 41. & ibidem pronum, obviumque omnibus eſt obſervare, *Offertorium* quandoque Vas eſſe, recipiendis oblationibus deſtinatum. Nec abnuit Bocquillotius *pag.* 194. -- *Outre les vaſes, dont nous avons parle ci-deſſus, Nos Ancetres en avoient une pour recevoir les pains, que les Fideles venoient offrir juſqu' a l' Autel, & le vaſe s' appelloit a cauſe de cela Offertorium.* --

Putat ergo Bocquillotius, *Offertorium* vas fuiſſe, in quibus deponebantur munera, quæ Fideles Altari offerebant. Idem, vel quidquid ſimile ſentire videtur Du-Cangius, qui a Calice diſtinguens Offertorium, vocat eum *Vas ſolidum, & Calicis proinde, ac Patenæ appendicem*. Nec Doctiſſimorum Virorum opinio congruis deſtituitur

tuitur conjecturis. Facile enim evenire potuit, Offertorium hujusmodi ab Fidelibus adhibitum fuisse in iis oblationibus deferendis, quæ post lectum Evangelium offerebantur, vel in Eulogiis benedicendæ, vel Pauperibus distribuendæ. Quas diversas esse ab oblatis illis, ex quibus Christi Sanctissimum Corpus confici debebat, dubitare non sinit Concilium Nannatense, statuens capite IX. -- *De oblationibus, quæ offeruntur a Populo, & Consecrationi supersunt, vel de panibus, quos offerunt Fideles, vel certe de suis Presbyter convenienter partes incisas habeat in vase nitido; ut post Missarum solemnia, qui communicare non fuerint parati, Eulogias exinde accipiant.* --

At Ego, pace prius ab utrisque Doctissimis Viris impetrata, aliò rem advocandam duco. In Missa ab omnibus, qui aderant, maximè si erant communicaturi, Panem, & Vinum offerri debere, notior res est, quàm ut probatione indigeat. Inter varia ad hoc spectantia Ecclesiæ statuta, illud in primis occurrit Concilii secundi Matisconensis anni quincentesimi octo-

gesimi

gesimi quinti capite IV. statuentis -- *ut omnibus Dominicis diebus ab omnibus viris, & mulieribus offeratur Altaris oblatio, tam Panis, quam Vini: ut per has immolationes & peccatorum suorum fascibus careant, & cum Abel, vel caeteris justis offerentibus, promereantur esse consortes* -- Hoc autem pro comperto habito; non in alio Vase oblationem Vini factam credo, nisi in Calice ampliori, & ministeriali, eumque eundem esse cum *Offertorio*, de quo agimus: quod & ipsius nomen innuit, magis *Offerendi*, quam *Recipiendi* accommodum. Sponsorem primum do Hincmarum in *Capitularis primi capitulo sexto* -- *Ad oblationem Vini & Panis unam tantummodo oblatam, & offertorium pro se, suisque omnibus conjunctis, & Familiaribus offerat, aut ante Missam, vel post Missam Presbytero, vel Ministro illius tribuat* -- En ergo duo *oblationes Vini*, & *Oblatae*. At ubi Vinum oblatum, nisi in Offertorio? Aut quid *Offertorium* hìc, nisi Calix, in quo continebatur Vinum oblatum? Cluniacenses etiam post Evangelium oblationes Panis, & Vini faciebant, ut pa-

tet

tet ex libro primo Uldarici capite tri-
gesimo . Ritus autem describitur in *libro* II. *capit.* xxx. -- *In privatis diebus ad Missam matutinalem*, *quia cuncti offerunt*, *Hebdomadarius curet*, *ut inter Calices mediocres ad hoc solum factos*, *&* *inter Ampullas cum Vino*, *habeat quinque Calices & totidem Patenas*, *cum Hostiis*, *quas ordinatim ponit forinsecus*, *prope Chorum super Tabulam desuper coopertam*, *&* *panno intrinsecus amictam*, *ut inde Fratres eas accipiant cum Offertoriis oblaturi* -- Advertat Lector hic, *Calices ad hoc factos*, scilicet ad offerendum, parari cum *Ampullis Vini*, *&* *Patenas* cum *Hostiis* : quas *Patenas* accipere debent Fratres cum *Offertoriis* : idest una cum *Calicibus* Vino, ex Ampullis desumpto, *repletis*, *eas oblaturi* .

Id quod luculentius demonstratum iri confido, si observentur loca, quæ profert Du-Cangius ad probandum, Offertorium esse *Calicum appendicem* . In iis nempè *Offertoriis* uniuntur semper Patenæ, ut jam non remaneat dubitandi locus, *Patenas* esse *Ministeriales* : & *Offertoria*, *Calices* item *Ministeriales*, ut Vinum, & Panem offerentibus

bus uniformia vasa non desint. Chronicon Fontanellense *cap. xxvi.* -- *Offertoria argentea cum Patenis argenteis* -- Vita Caroli Magni -- *Offertoria argentea cum Patenis* -- Vetus Scheda apud Broverum *lib. 8. Annal. Trevirens. capit.* 114. -- *Offertorium aureum gemmatum cum Patenis*. --

Postquam autem hæc omnia de Forma Patenarum abunde dixi, ad ulteriora progressurus, hoc tandem adverto, Patenam Forocornelienſem, cujus illustrandæ gratia hæc institui, non *Ministerialem*, sed *Sacerdotalem*, & minorem fuisse: quod suadere videtur ejusdem forma, non satis ampla, quæ ministerialem Patenam deceat: agnus idem sub Cruce, veluti in Ara positus, & ad mactationem paratus; symbolum utique, & figura Jesu Christi pro nobis immolati, unde frequens ejusmodi Agni imago in vasis Eucharistiæ addictis, ut clarè videbimus infra: & demum versiculi limbum, & oram Patenæ circumambientes, quibus admonemur, hanc, unum ex iis fuisse vasis, ad Christi Corpus Sanctissimum conficiendum.

IV.

I V.

POst usum Patenarum, ut propositus ordo servetur, inspicienda est *Materia*, ex qua olim componebantur. Viliores sane, nam ab iis ad pretiosiores ascendere libet, fuerunt ex *Cornu* fabrefactæ, quarum meminit Concilium Calchutense in Anglia habitum *Tom.* VIII. *Conciliorum pag.* 631. *Recent. edition.* à quo sancitum legimus -- *ne de Cornu Bovis Calix, aut Patena fieret ad sacrificandum* -- Quid autem monstri esset, Patenas fuisse *Corneas*, si veri fuissent *Cornei* Calices hîc, & alibi memorati? Consulendus Doughteus de Calicibus *cap. x. pag.* 117. ubi multa, ad Cornea Pocula prophana spectantia, eruditè congerit. Quoad Sacra, præter Concilium modo laudatum, testem unum advocat: ex quo nescio, an satis corneorum Calicum usus in Ecclesia Anglicana probetur; an potius is sit, qui eos in dubium revocet. Bartholinus est, quem exhibet *lib. de Medicina Danorum domestica dissertat.* 8, cujus Doctissimi Viri hæc verba

ba sunt -- *Transiit ista cornuum figura etiam apud veteres Danos ad usum Sacrorum : & Christiani Calicis loco in Eucharistia adbibita . In cujus rei fidem simile Cornu , auro hinc inde obductum , litterisque , sed sacris , ornatum in Musæo meo servo* -- Hæc autem pressius consideranti scrupulum ingerent . Non enim, ait hic Bartholinus , Calices apud Danos ex cornu fieri , sed figuram cornu tantum prætulisse , & corneos vocari non ratione materiæ , sed formæ . Ita *Pineda lib.* 11. *de rebus Salomonis cap.* VI. cum priscam servandi in cornibus Olei Sancti rationem observasset, animadvertit simul, non cornu nativum , sed ex argento , & auro conflatum intelligi . Cum etenim proculdubio prioribus sæculis ex cornea materia fingerentur , factum inde , quod cornua dicerentur Pocula , quacumque tandem materia confecta . Audi Nonnum *libro* 11. *Dyonisiac.*

> *Et bubulis bibebant cornibus loco Poculorum*
> *Nondum adparentium : unde posterius ex illo*

Di-

Divinum nomen hoc commixtum fuit via.

Athenæus *lib.* 1. *cap.* 37. de Atheniensibus -- *Ex columna, quæ est in Arce Civitatis, cui circumposita sunt denaria, cornu poculum argenteum, atque asperum, adest: cervus, etiam Vas fictile, quod multos habet cotyliscos in ipso agglutinatos* -- Aureum etiam erat cornu in Dania anno 1639. repertum, donoque datum Serenissimo Principi Christiano, de quo eruditam dissertationem instituit Olaus Vormius *Nafniæ* 1641. Proinde sæpissime cornu in sequioris ævi Scriptorum Ecclesiasticorum monumentis pro poculo usurpatum reperitur. Pro Sacro autem *Calice*, nunquam memini me legisse. Apud Ingulfum in Charta Vitalasii Regis Merciorum legitur -- *& cornu mensæ meæ lego, ut Senes Monasterii bibant inde in Festis Sanctorum* -- Ambrosius Mediolanensium Antistes in libro de Elia, & Jejunio *cap.* XIII. *pag. mihi* 313. -- *Cum Epulis dividendis assistunt Pueri coma nitentes ex gente barbarica ad hos usus electi, per singulorum distincti ætatum vices. Cernas Poculorum di-*

diversos ordines, aciem ordinatam putes: vasa exposita aurea, & argentea, pompam arbitraris: Cornu in medio Vino plenum, non epularis, sed prœliaris, instrumentum buccinæ, quod discumbentes in certamen accedant -- Et capit. XVII. *pagina* 314. *a tergo -- Per cornu etiam fluentia in fauces hominum vina decurrunt, & si quis respiraverit, commissum flagitium* -- Nec frustra quærenda ratio, cur Pocula in cornu figuram efformarentur. Notat enim Gyraldus *de Diis Gentium Syntag.* VIII. Bacchum *Bugenem*, ideſt *Bove genitum* voluiſſe olim Argivos: unde apud Græcorum plurimos ταυρόμορφον, ideſt *Tauriformem*: & ταυροκέφαλον, *Tauricipitem* appellabant Bacchum: natumque ex Perſephone: ut tradunt Clemens *in Stromat.* & Euſebius *Lib.* 2. *Præparat. Evangel.* Diodorus autem ideo Baccho cornua Sacra adſcribit, quia primum Boves jugo junxerit, & Bacchus idem ſit, qui Oſiris. Vide Almelovvenium Amoenitatis *Theolog. Philolog. pag.* 220. Spanhemium *differt.* v. *pag.* 257. Iſidorum *Orig. lib.* XII. *part.* II. *cap.* I. *pag.* 113.

De

De Canone autem Concilii Calchutensis quædam observanda sunt, sed prius integer afferatur -- *Vetuimus etiam de cornu bovis Calix, aut Patena fieri ad sacrificandum: quod de Sanguine sunt* -- Alia lectio hàbet -- *Ad sacrificandum, Deo Sanguinea* -- Difficilis ad explicandum locus: eò magis, quod hac ætate plures erant in Anglia consuetudines à Gentilibus desumptæ: nondum enim Paganismum integrè exuerant Populi, quæque per hujusmodi Concilii statuta damnantur; Sacerdotes enim nudis cruribus sacra faciebant, vel fasciolis, & colore variegatis fæmoralibus utebantur; faciem, & membra cicatricibus deformabant; equos aliqua sui parte fæde detruncabant, eisque nares findebant, auresque copulabant; quin & eorum carnes comedebant; ut ex Canone XIX. *equos etiam plerique in vobis comedunt*; vestimenta etiam more Gentilium, *quos eorum Patres de Orbe armis expulerant*, induebant; aliaque hujusmodi, quæ non totidem exoleti Paganismi signa evidentissima sunt. Quis modo nobis se ipsum sponsorem exhibeat, aliquod

H obla-

oblationum genus eos non retinuisse *ex Sanguine*? Idque in Poculis *Corneis* ad Altare deferre consuevisse? Quod si primam lectionem retineamus, alia suppetet hariolandi occasio. Dum enim prohibentur Calices, & Patenæ Corneæ, *quod de Sanguine sunt*, demonstrat, tunc temporis Angliæ Fideles, non solum ab Sanguinis potione, sed ab omni, quod vel Sanguinem tetigerat, vel Sanguini erat affine, abstinuisse. Præceptum enim de non comedendo Sanguine, jam in *Canone lxiii*, Apostolorum emanatum juxta *Actor.* *xv.* 20. 29., *&* *xxi*. 25. Canone secundo Concilii Gangrensis, & Canone *lxvii*. Synodi Trullanæ firmatum fuerat. Cujus abstinentiæ luculentissima testimonia penes Auctores, legentibus occurrent (55) Nec dicendum, ideo ab

(55) Vide Athenagoram, Tertullianum in *Apologet. cap.* IX, *pag.* 43. *Edition. Parisien.* 1584. Arnobium *Lib.* VIII. *adversi. Gentes*, Ambrosium in *Psalm. cxviii.* Clementem *Alex. Pedag. lib.* III. *cap.* 3. *pag.* 228. Rationem reddere videtur Franciscus Zephyrus Explanator *Apoleg. Tertull. Multi,*

ab Christianis hujusmodi præceptum observatum, ne Judæos offenderent; id enim si fuisset, ut advertit Suicerus *Tom.* 1. *col.* 113. non hoc cum certo vitæ periculo fecissent, etiam ubi non aderant Judæi. Illustre exemplum exhibetur apud Eusebium *Histor. Ecclesiast. lib.* v. *capit.* 1. *pag.* 46. Biblis cum ob Christi confessionem tormentis *urgeretur, ut aliquid adversus Christianos proderet*, quasi humanis carnibus vescerentur (quæ vetus erat Gentilium calumnia, ob Eucharistiæ Sacramentum ab eis non satis cognitum) respondit -- *quomodo infantes ederent illi, quibus ne irrationabilium quidem Pecudum Sanguine vesci licet?* -- Ut ut sit ambiguus, remanet adhuc usus *Cornei Calicis*, quem damnant Patres Calchutenses. (56)

ti, ut palato inservirent, de iis ipsis feris fercula sibi comparabant, quæ de humano sanguine infecissent, quasi ex eo jucundiores scirent.

(56) Duo Concilia videntur hoc anno 787. habita in Anglia ab Gregorio Ostiensi, & Theophylacto Episcopis, illuc ab Hadriano

At demus, quod *Calicibus Corneis* revera in Sacrificio Missæ uterentur; id profecto alteri cuilibet causæ, quam pretiosioris materiæ defectui erit tribuendum. Nec spernenda verba Eruditissimi Peassonii Actorum Ecclesiæ Universalis *Tom.* 11. *pag.* 453. in Notis, quibus calculum addit opinioni eorum, qui -- *Bovis Cornu adhibitum volunt, quod cum esset pellucidum, nec vitreis Calicibus uti amplius liceret, Fidelium Christi Sanguinis speciem oculis emitteret, & sic videntium fidem, & pietatem foveret* -- Hæc sententia alibi à nobis erit expendenda.

Corneis Patenis *Ligneæ* succedunt. S. Hieronymus in *Epistola ad Pammachium*, laudans paupertatem S. Exuperii

driano Papa missis. Unum fortasse in *Pincanbale*, qui locus in Dunelmensi Episcopatu situs, modo *Finchenbalanan*, modo *Wincenbale* ab Historicis vocatur. Altera Synodus, de qua Nos hic, in Regno Merciorum celebrata fuit: nam eidem subscribit *Offà Merciorum Rex*. Ubi autem *Calchutun*, vel *Clachutun* Annalista Mailronensis, qui hæc docuit, determinatè non definit

perii Episcopi Tolosani, ait (57); -- *nihil illo ditior, qui Corpus Christi in Canistro vimineo, & Sanguinem portat in Vitro* -- Canistrum Græcis κανίσιον dici, alibi observatum. Quæ vox occurrit in Liturgia Basilii, eamque Interpretes reddunt -- *Corbem, vel Sportam: Redit Diaconus in eum locum, assumpta ut prius Sporta* -- In quo *Canistro*, seu *Sporta* Bocquillotius *Patenam* recognoscit. Rupertus item Abbas *de incendio Tuitiensi cap. v.* narrat, Corpus Christi in Pixide lignea fuisse reconditum. Concilium Triburiense anni 895. habitum Triburiæ, Oppidum est, seu Villa Regia Germaniæ ad Rhenum fluvium propè Moguntiam, sub Formo-
 so

---

finit. Peassonius *Act. Eccles. Univers. pag.* 453. ait: Oppidum esse Northumbriæ sub Episcopatu Eboracensi.

(57) Hujus Exuperii laudes habet Hieronymus in *Epistola ad Rusticum Monachum*, & in altera *ad Furiam*; Quin etiam S. Doctor commentaria in Zacchariam eidem nuncupavit: eidemque Innocentius Papa I. literas dedit Sacrorum Librorum Canonem continentes. De eo pariter occurrit mentio in Actis S. Saturnini Episcopi Tolosani apud Ruinartium *pag.* 132.

ſo Papa, & Arnulfo Germanorum Rege *Can.* 18. -- *Zephyrinus decimus ſextus Pontifex Romanus Patenis Vitreis Miſſas celebrari conſtituit* -- ex quo Canone arguunt, Pontificem *Lignearum Patenarum* uſum eliminaſſe. In Teſtamento Divi Everardi Anno Domini 867. apud Spicilegium Dacherianum *Tom.* XII. *pag.* 493. -- *Calix Eburneus cum Patena auro paratus: Calix Vitreus auro paratus, Calix argenteus cum Patena, Calix de nuce, & argento, & auro paratus* -- Vides hic par fuiſſe Lignearum Patenarum, & Ligneorum Calicum uſus. Honorius Auguſtodunenſis in Gemma animæ *de antiquo uſu Miſſarum lib.* 1. *cap.* 89. -- *Apoſtoli, & eorum Succeſſores in quotidianis veſtibus, & Calicibus ligneis Miſſas celebrabant* -- In Concilio demum Triburienſi, de quo paulo ſuperius *Can.* XVIII. ortum volunt effatum illud, per ora hominum volitans, Bonifacii Epiſcopi Moguntini (58) : *Vaſcula Lignea, aurei Sacerdotes*

(58) Canon. XVIII. Triburienſis -- *vaſa, quibus ſacroſancta conficiuntur miſteria, Ca-*

tès : *Vascula aurea* , *lignei Sacerdotes* ; unde aliud emanasse dicunt dicterium , quo Sacerdotes quandoque *Lignei Sacerdotes nuncupantur* . Ligneos Calices admittunt etiam Canones sub Edgaro Rege in Anglia editi ; quique prostant *cap. xl.* in Codice Spelmanno : Polydorus

Calices sunt , *&* *Patinæ* , *de quibus Bonifacius Martyr & Episcopus interrogatus* , *si liceret in vasculis ligneis Sacramenta conficere* , *respondit* : *quondam Sacerdotes aurei ligneis Calicibus utebantur* ; *nunc contra lignei Sacerdotes*, *aureis utuntur Calicibus*. -- Similia testatur Walafridus Strabo *de Reb. Eccles. capit. xxv.* Rodulfus Tangrensis de *Canon. Observantia Prop. xxiii.* Hinc Gallorum versus , apud Coquillicum in Historia Nivernensi *pag.* 40. & Danielem Clasenium *Lib. de Relig. Politica*.

Au temps passè du Sicecle d' or
Croße de bois Evesque d' or :
Maintenant changent le loix.
Croße d' or Evesque du bois .

Quos Johannes Faes Mantissâ ad Doughtoum de Calicibus latinos elegantissimè fecit.

Quum tempus eßet aureum ;
Pedum gerebant ligneum
Aurei Ministri : *jam pedum*
Tenent superbum Lignei.

dorus Virgilius *Lib.* VI. de inventoribus *capit.* 12. Joannes Baptista Casalivus de ritibus Veterum Christianorum *lib.* 2. Demum Archangelus Lamberti Romanus in Regno Regionis Colchidis, quam recentiores Geographi *Mengraliam* appellant, Missionarius, ut vocant, apud eos homines usum ligneorum Calicum invenisse scribit.

At Dougtheus Eminentissimum Bonam nostrum sequutus, quod solemne habet, nisi quando ei placet cum suis desipere, optaret de Ligneis iis Calicibus Apostolicorum Virorum ætate, fideliora testimonia exhiberi, Honorium nempe quod spectat, non illius auctoritatis, vel ætatis est, ut ejus verbis in utramque aurem dormire possimus. Vixit enim sub Henrico IV. Anno Domini 1124. Qui autem ei fidem adhibuerunt, & nos paulo superius laudavimus, parum pensi habuere, quod sine auctoritate nil in hoc scribendi genere licet. Unde mihi hæc scriptitanti veniam dabit Lector, si spissis testimoniis utramque paginam impleo: ea enim est scriptionis hujus natura. Quamobrem gaudet

det Dougtheus, eadem secum sentire Doctissimum Cardinalem ; & in *Libro* 1. *Rer. Liturgicarum* talia hæc scripsisse -- *Honorio id asserenti, sine idoneo teste, non credo*. -- Neque Purpurato Viro majorem vim facit, testimonium ab verbis Bonifacii Episcopi Tolosani desumptum. Credit enim, potiùs S. Antistitem Zelo succensum, præteritorum comparatione sua tempora redarguisse : id quod homines passim solent. Nec magis attendenda est Canonis Edgari Regis Angliæ auctoritas. Anno quippe vixit 959. ea scilicet ætate, qua, inquit Dougtheus *pag*. 78. arcessere solebant talia ex primitiva Ecciesia, quæ probatu longe difficillima sunt. Nec inclinatæ, nutantique sententiæ opitulari potest quidquid de *Sacerdotibus Ligneis* commenti sunt. In proclivi enim est credere, quod Balutius in Ecclesiasticis ritibus vir, si unquam alius versatissimus : hoc scilicet nomen eis impositum fuisse, non tantum ab Calicibus, sed fortasse & à *baculis ligneis*, quibus utebantur : Eum consule in *Notis ad Gratianum pag*. 559. Proinde hujusmodi Sacerdotes in Præ-

fatione

fatione legum Hoæli Boni Regis Walliæ, vocantur *Baculosi*. Verba hæc sunt -- *Omnes Ecclesiastici dignitate BACULOSI*. Vide Du-Cangium *Tom.* 1. *pag.* 474. & fortasse hujusmodi titulo hi veniunt, quibus ob gradum dignitatis fas erat uti Pedo Pastorali.

Remanet modo, ut paulo superius allatum testimonium ex Zephyrino diluamus. Factum: tantummodo Cardinalem Bonam audiamus *Rer. Liturgicar. lib.* 1. *cap.* 25. *pag.* 291. *col.* 1. ubi advertit in Zephyrini verbis de Calicibus nec gry quidem -- *Extendere autem ad Calices statutum de PATENIS, ut plerique faciunt, non audeo, Pontifice de illis nihil decernente: Cum præsertim nos lateat ad quem usum portarentur illæ Patenæ ab Ministris, quas probabiliter crediderim distribuendæ potius Populo communioni, quem Sacrificio deservire*. Cui non adspernendæ conjecturæ facem præbere possunt, quæ superius diximus ex constituto ejusdem Zephyrini, cui etiam consonat Eruditiss. Bencinus *in Anastas. cum Notis varior. Tom.* 2. *fol.* 186. -- *Pontifex Zephyrinus decrevit: ut Subdiaconi ante Sa-*

cerdotes

cerdotes gererent Patenas Vitreas : dum facto sacrificio Presbyteri deberent consecratum Panem super has Patenas recipere, & Populo tradere -- At fortasse *Vitreæ* hæ *Patenæ* , vel operiendo Calici in Missarum celebratione , vel recondendis fragmentis , quæ supererant in Sacrario , & Pastophoriis, vel demum recipiendis pacis osculis addicebantur. Eò magis , quod locum , ubi figebantur oscula , priusquam Populo pax impertiretur , aliquo Sacro signo , vel imagine insignitum fuisse oportebat ; & ea ætate nil communius, quam vitra encausto colorari : uti mox demostratum iri confidimus ; præterquam quod minus occurrebat eas frangendi periculum , quam si Ministerialium Patenarum munere fungerentur . Has enim opus erat circumquaque deferre in frequentia Fidelium , & in eis Panem comminuere ; viris , fæminis , adolescentibus distribuere ; quæ omnia citrà fractionis discrimen vix præstare quis poterat . Vero autem absimile est , fragilia vasa ad frangendum Christi Corpus adhibuisse Ecclesiæ Ministros , quibus , ut vidimus supra

ſupra, nil magis cordi erat, quàm Sacratiſſimi Panis effuſionem nullâ non habitâ curâ præcavere. Hæc autem miſſa faciens, Patenas has adhibitas fuiſſe crederem ad aſportandum Fermentum Pontificis Sacerdotibus in Titulis celebrantibus, ut jam vidimus; & huc reſpexiſſe decretum Zephyrini Papæ, & juxta hujuſmodi ſignificationem eſſe explicandum.

Cæterum Polydori Virgilii commentum fuit, decretum Zephyrini Papæ de ligneo vaſe explicare -- *Statuit*, inquit, loquens de Zephyrino, *ut conſecratio Divini Sanguinis in VITREO VASE, non autem in ligneo, ut ante fieret* -- Jam enim in *lib. 6. de inventoribus capit. XII.* tempore Apoſtolorum ligneos fuiſſe Calices, neſcio quo ſiſus teſtimonio ſtatuerat -- *Calices, in quibus conſecratio Divini Sanguinis ſit, principio ligneos fuiſſe ſatis conſtat; Atque id pauperum Apoſtolorum inſtitutum dixerim, qui ſic voluerunt modis omnibus materiam auferre Sacerdotibus inhiandi opibus, quaſi ipſi in primis neglexiſſent* -- Intempeſtivus Zelus in devium duxit Polydorum. Unde amabò *ſatis conſtat*, tempo-

re

re Apoſtolorum *Calices* fuiſſe *ligneos* ? Nonne id ſine die, & ſine conſule aſſeritur ? Non eam inficias, Clementem quoque Alexandrinum *lib.* 3. *Pedag. capit.* 3. paupertatem Chriſti in exemplum advocaſſe, ut amplam divitemque ſupellectilem condemnaret -- *Videte, Chriſtus in vili Catino cibum ſumpſit, & fecit Diſcipulos ſuper terram humi accumbere : & pedes eorum lavit Sabano* (59) *accinctus Deus à faſtu alienus, & Dominus omnium* --. Ex hoc autem nemini licet inferre, ætate Apoſtolorum, vel ipſius Clementis, Calices ligneos fuiſſe unquam Altaribus admotos. Nec poterant Apoſtoli, Apoſtolicique Viri ignorare, quod in Templo Sacro Hieroſolymitano Vaſa pretioſiſſima fuerint, ex quibus edocerentur

(59) Sabanum Græce Σαβάνιον : de qua voce conſulendus Meurſius in Gloſſario, & Voſſius *de vitiis Sermon. Lib.* II. *capit.* XVII. ponitur pro *Linteo*, ut exponit vetus Scoliaſtes Juvenalis in Satyra XII. *Facitergium* vocat Iſidorus *Lib.* XIX. *Orig. capit.* 25. & apud Hieroclem *Lib.* 1. *capit.* 34. *Linteum* eſt, quo corpora poſt balnea detergebantur.

gerentur Sacræ supellectilis pretium, & nitorem Deo displicere non posse. Omitterem modo, quæ de Calice Domini argenteo in ultima Cœna adhibito, & Hierosolymis adservato habet Beda: nam hujus generis narrationes, ut plurimum, ab Eruditioribus refunduntur in morem Viatorum: quibus solum citra piaculum Lectoribus fucum facere, & imponere fas esse videtur. Nisi velimus hæc omnia in Hæreticorum technas refundere, qui ut Sacrorum Lipsanorum cultum apud simpliciores facilius enervent, ridicula quædam de nobis commenti sunt. Inter quos malorum Corvorum malus Corvus crocitat insignis sycophanta Morneus apud Ferrandum *Disquis. Reliqu. pag.* 276. per impudentem calumniandi libidinem scribens: Ecclesiam Remensem venditare simul, & ostendere Calicem, quem Christus in ultima Cœna discumbentibus Apostolis propinavit. At, ni fallor, non facile hanc mendacii dicam in ea, quæ narrabimus, impegerit quisquam, nam testem adhibemus ultra annorum mille vetustum; & qui ea scripsit, quæ ab Viro

ro omni laude digno, & testimonio, ut loquuntur, de visu, audierat. Is est Adamannus Hiiensis Monachus *in libro 1. de locis Sanctis capit. 8. -- Inter illam quoque Golgothànam Basilicam, & Martyrium, quædam inest exedra, in qua est Calix Domini, quem ab se benedictum propria manu in Cœna, pridiè quam pateretur, ipse conviva Apostolis tradidit convivantibus, qui Calix sextarii Gallici mensuram habens, duasque ansulas in se ex utraque parte altrinsecus continens compositas, &c.* -- Hæc Adamannus ex narratione Arculfi Episcopi Gallicani, qui Calicem istum contrectaverat. Satiùs ergo fuisset Polydoro (verbis utar Doughtei) tacuisse, tacente Scriptura Sacra, quam *Calicum Ligneorum* Auctores Apostolos salutare. Sed redeamus in viam.

Ex loco insuper paulo ante exhibito Clementis Alexandrini, tantum distat, ut Ligneorum Calicum usus firmetur, quin potiùs alia conjectura evellitur. Nam primum inter Sacras supellectiles, aurea, & argentea Vasa connumerat -- *Argenteorum igitur, & aureorum, gemmeorumque Poculorum, irritus, & inutilis est usus* -- Secundo dum

dum aureorum Calicum usum improbare satagit, ut verborum series clarè patefacit, profectò si *Lignei Calices* in usu unquam fuissent, eos non prætermisisset in exemplum adducere: ei enim tunc benè ceciderat. Interim ambiget nemo, in Ecclesia aurea, & argentea Vasa antiquitus fuisse, si attendatur factum S. Laurentii Martyris: qui, ut ait Ambrosius *lib. 2. de Officiis cap. 38.* jussus ab Sixto Pontifice, aurum Ecclesiæ Pauperibus erogare, Martyrium subire maluit, quam S. Pontifici non obedire. Eleganter de hac re Prudentius *lib. 2. de Coronis*: ubi Persecutorem introducit, ab S. Levita Sacra Sanctuarii Vasa, his verbis exposcentem.

Hanc esse vestris orgiis (60)
Moremque, & artem proditum est,
Hanc disciplinam fæderis:
Litent ut auro Antistites;

Ar-

(60) Orgia vocat Sacra Christianorum: quo nomine veniebant apud Veteres Græcos quælibet Sacra. Quamvis postea Sacris Bacchi singularius vox hæc indita sit: ab *oryn*, idest *furor*, seu *impetus*, quo eadem sacra peragebantur.

Argenteis scyphis ferunt
Fumare Sacrum Sanguinem ;
Auroque nocturnis Sacris
Astare fixos cereos :
Tunc summa est cura Fratribus ,
Ut sermo testatur loquax ,
Offerre fundis venditis
Sextertiorum millia .

Nec fluentibus Sæculis minor fuit Sacrorum Vasorum , & supellectilium copia . Furente Diocletiani persequutione anno 304. petebat Bassus Heracleæ Præses ab Beato Philippo , ejusdem Urbis Episcopo , ut Sacra Vasa proderet , & adferret -- *Vasa Sacra* (ita Barbarus ille in Actis S. Martyris , *apud Ruinartium pag.* 411.) *quæcumque vobiscum sunt aurea , vel argentea , vel cujuscumque metalli , aut artis insignis , obtutibus nostræ Majestatis ingeritis* -- Cui Sanctissimus Christi famulus -- *Vasa , quæ postulas quæcumque , apud nos sunt , mox accipe . Non enim pretioso metallo Deum colimus , sed timore : nec ornatus Ecclesiæ Christo plus placere potest , quam cordis* -- Quis modo , cui integra sit cogitandi facultas , persuadere sibi poterit , eos , qui tempore flagrantissimarum perse-

 quutio-

quutionum aureis, & argenteis Calicibus utebantur, *Ligneos* tantum habuisse, dum liberâ facultatum suarum potestate fruerentur?

Solent etiam ex Gratiano *de conf. distinct.* 1. *cap.* 45. & Ivone *part.* 2. *capit.* 131. cujusdam Concilii Remensis Canonem adferre: quo præcipitur, ne quis in ligneo Calice rem sacram facere audeat. At testatur Bona Cardinalis, quale fuerit hoc Concilium, quove tempore celebratum, nec eos dicere, qui ad eum provocant, nec ipsumnet divinare potuisse. Nam licet ab Recentioribus quibusdam ad ævum Caroli Magni referatur, cum nullam sui dicti rationem afferant, quam fluxa sit eorum fides, nemo non videt. Bocquillotius item *Liturg pag.* 179. ait, in Cimelio Domini de la Marne, in supremo Parisiensi Senatu amplissimi Consiliarii, adservari ad hæc usque tempora *Calicem Ligneum*, olim ad Christi Sanguinem in Altari conficiendum. At quam belle ab hujusmodi Cimeliorum Custodibus simplicioribus imponatur, ac venerandæ antiquitatis nomina quibusdam rebus aptentur,

tur, quas vel ærugo, vel rubigo, vel aliud quid simile aliquo vetustatis specimine incrustarunt, ii sciunt, quos hæc studia delectant. Optassem Bocquillotium ab se visum Calicem testari potuisse.

Verum evenire aliquando potuit ob nimiam paupertatem, & inopiam nonnullarum Ecclesiarum, Calices in eis *ligneos* quandoque fuisse, Sacrosque Canones, si qui sunt, in hujusmodi usum sapientissimè animadvertisse. Cum enim *lignea* materia bibula sit, indecorum erat in ea Sanctissimum Christi Sanguinem adservari. Ex una autem, vel alterius Ecclesiæ consuetudine, ad omnem universam Ecclesiam inferre non possumus. Unde in Synodo Florentina anni 1518. sub Julio Mediceo, postea Clemente PP. VIII. *Florentiæ apud Bartholomæum Sermartellium* 1564. *de celebratione Missarum cap.* VIII. *pag.* 30. mulctâ pecuniariâ animadvertitur in *Sacerdotes rurales Calicibus ruptis, rubigine notatis, sordidis, ligneisve celebrantes*. Quod autem, & cuique fortasse admirationi erit, Ecclesia nostra Lucensis ver-

gente ad finem eodem sæculo XVI. Eburneas adhuc adhibuerit Pixides ad Sacram Euchariſtiam in Eccleſia ſervandam, dilucide conſtat ex Conſtitutionibus Synodalibus Alexandri Guidiccioni Lucæ editis *ab Franciſco Busdrago anno* 1371. quinto jam elapſo anno, ex quo in Synodo *capit.* 41. *pag.* 48. ſtatutum fuerat: Sanctiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum *in Pixide aurea, argentea, vel eburnea, aut alteri decenti vaſculo corporali candido interius ornato conſervabitur, & in Tabernaculo decenti ligneo deaurato, &c.* (*) Calicum etiam ſtanneorum uſus vetitus fuit anno 1566. in Synodo, hoc anno habitâ, ſub Eminentiſſimo Car-

* Morem hunc obvoluendi puris linteaminibus interiores partes Sacrarum Pixidum, in quibus particulæ conſecratæ adſervantur, uſitatum fuiſſe in Eccleſia Nolana, nos docet ejuſdem Synodus, celebrata anno 1588. ſub Fabricio Gallo *Tit.* VII. *capit.* III. *Pixis exſtet aurea, vel argentea, quæ corporale mundum pede premat: & hæc in ipſo Tabernaculi pavimento: alterum, ne particulæ metallum attingant, fundo in interiori adſervet, &c.*

Cardinali D. Hippolito Rubeo *Ticini* 1612. *part.* II. *capit.* XVI. *pag.* 55. Verum in Directorio Visitatorum, ac visitandorum Lucæ Antonii Restæ Episcopi Andriensis *Romæ* 1593. *pag.* 23. Pixis stannea admitti videtur, ad asservandam Eucharistiam.

Modo ad *Patenas Vitreas* deveniendum: quarum usum, & si cætera deessent argumenta, abunde firmat decretum Zephyrini Pontificis superius laudatum: cui nec idem Bona refragatur. Alterum enim, quod afferunt, ex Honorato Massiliensi in Vita S. Hilarii, ambiguus loquendi modus in dubium revocat; en verba -- *Qui*, Hilarius nempe, *eò credidit omnia distrahenda, usque quo ad PATENAS, & CALICES VITREOS veniretur* -- Nonne cuiquam fortasse placere potest explicatio hæc: aureas, scilicet, argenteasque Patenas pauperibus esse erogandas; ita ut eo paupertatis redigantur Ecclesiæ, ut eas vitreas conficere opus sit? Certè ad pauperes alendos, ad Fideles è captivitate redimendos, ad defunctorum corpora humanda: *hæc tria genera sunt*, inquiunt

Acta Sancti Laurentii, apud Ambrosium *lib. 1. officiorum capit. 41. in quibus Vasa Ecclesiæ etiam initiata, confringere, conflare, vendere licet*. Ut ut verum sit, hoc quoque ad demonstrandum *Patenarum vitrearum usum*, saltem urgente necessitate, aliquam symbolam addit. Non enim Hilarius dixisset, Sacrum Ecclesiarum Ministerium ad *Vitreas Patenas* reduci posse, & deberi quandoque, si aliàs earum usus novus propemodum, & insolens fuisset. Pronum ergo est credere, fuisse jam factum olim, quod iterum fieri posse Hilarius declarat.

Si vero deficiunt *Vitrearum Patenarum* exempla penès Scriptores, tantâ è contra suppetunt ad *Vitreos Calices* adstruendos; ut eorum numero penè obruamur. Mihi ergo extra chorum saltasse, initamque orbitam deseruisse objiciet nemo, si de *Calicibus Vitreis* aliqua disseram: Calicibus enim Patenæ semper affines, raròque evenisse animadverti in sacris Scriptoribus, Calices, veluti Sacrorum Vasorum genus, numerari ex una, alterave materia conflatos, quibus statim non

non addatur *& Patena* ; *cum Patena sua* , *una cum Patena* , *&c.* sicuti ex allatis exemplis , & ex iis , quæ in posterum adferentur , apertissimè patet . Ut jam quisque confidentissime asserere possit , in moribus fuisse antiquorum Christianorum Calices , & Patenas saltem *Sacramentales* , *& Minores* , ex una , eademque Materia componere . Id nobiscum sentit Eminentiss. Bona *lib.* 1. *capit.* 25. -- *Ex eadem materia* , *qua Calices* , *conflatas fuisse PATENAS* , *cum par utrobique sit ratio* , *credibile est* -- Accedamus ergo ad nonnulla de *Calicibus vitreis* commentanda , ut inde Materia quoque *Patenarum* qualis , quandoque fuerit , emergat .

Calices vitreos in Eucharistiæ Sacrificio consuevisse olim , res clarior est, quam indigeat testimoniis . Nihilominus eorum primum ab Tertulliano *lib. de pudicit. cap.* 7. deducunt Liturgici -- *Procedant picturæ Calicum vestrorum* , *si vel in isto pellucebit interpretatio Pecudis illius : ovis scilicet deperditæ, & ab Pastore Evangelico humeris suis ad caulam revocatæ* -- Et infra *cap.* 10. --

Si forte patrocinabitur Pastor , quem in Calice depingis -- Uterque locus ab Eruditissimo sacrarum rerum Ciampinio in sua Sacra Histo rica disquisitione , de duobus Cimeliis in Musæo Cardin. Carpinei , pro *Calicum vitreorum* antiquissimo usu profertur . Sequitur Tertullianus -- *At ego ejus Pastoris Scripturas haurio , qui non potest frangi* -- Hic Cardinalis Bona difficilem se præbet, in admittendis ex Tertulliano vitreis Calicibus Eucharisticis. Ait enim , Scriptorem hunc de sola fractura , & pictura loqui , quæ non tantum vitreis, sed etiam aureis, argenteisque Calicibus convenire possunt: illius præsertim Scriptoris stylo , qui metaphoris abundat : ac si aliquid vel pingi , vel frangi nequeat , quod vitrum non sit . Inde ad Ciceronem provocat , qui *Orat. v. in Verrem* anulum aureum fractum , & comminutum dixit . Vera hæc quidem ; sed circumstantiæ nonnullæ , quæ in locis ex Tertulliano adductis observatu dignæ occurrunt , aliter se habere rem, tantùm non demonstrant . Primùm etenim dicitur *Pastor* in Calice *depi-*

ctus,

ctus , quod de metallis durioribus ; puta orichalcum , aurum , argentum, *insculptus* debebat dici . Sicut *depingere* aptissimè aptari poteſt , figuris vitro inuſtis : ea potiſſimum ætate, in qua hujuſmodi vitreæ picturæ paſſim uſui veniebant apud Chriſtianos : & præcipue in Calicibus , Poculis , & Patenis . Hodieque parvo negotio effodiuntur in Cæmeteriis , & in Cryptis fragmenta vitrorum , quæ ut plurimum, vel Patenæ erant , vel Poculorum pars illa infima, quæ fulcro jungitur : quæque , utpote craſſiori laminâ compacta , faciliùs potuit , tenuioribus vitri partibus comminutis , integra ſervari , & aliorum corporum in ſe impingentium ictus eludere . Fragmenta hæc omnia colorata ſunt, convivalia in primis , quæ donariorum vice erant Antiquis , & quarum multa congeſſit Aringhius in Roma ſubterranea , Boldettus de Cæmeteriis , & præ omnibus Vir Clariſſimus Philippus Buonarota Senator Florentinus in ſuo Libro, quem Italicè ſcripſit, de Fragmentis vitreis cum Imaginibus . Non enim Encauſtica hæc heri , aut nu-

nudiustertius inventa, sed diù multumque apud Veteres usu trita leguntur: ut apud Martialem *lib.* IV.

Encaustes Phaeton tabula tibi pictus in hac est:
Quid tibi vis, Dipyron; qui Phaetonta facis?

Egyptiis vasa erant murrhina, & vitrea, quæ in Urbe Diospoli elaborata in Asiæ emporia deferebantur. Et Plinius *lib.* XXXVI. *capit.* XXVI. ait, vitrum, addito quodam tincturæ genere *Vitrum fieri opsidianum*, (61) *fieri & album, & murrhinum, & hyacinthos, sapphyrosque imitatum, & omnibus aliis coloribus. Nec est materia sequacior, aut picturæ accomodatior*. Et licet in nostris vitris de diverso picturæ genere agatur, nihilominus jam ab ætate Plinii, vitra colorandi morem patet invaluisse

(61) Lapis est in Ethiopia inventus, quem Græci ὀψιανόν vocant, quod nigerrimi esset splendoris, & imagines redderet, ab ὄψις, oculus, & oculi pupilla. Ita Salmasius *pag.* 144. contra Plinium asserentem dici Opsidianum, *quia eum in Æthiopia invenit Opsidius*.

ſe . Conſule Henricum Salmuthum in *Notis ad Titulum* II. Guidonis Panciroli de Encauſto. Animadvertendum ulterius , ab Tertulliano diſertè dici in Calicibus *prælucere picturas* : quod verbum aptiſſimè de vitro uſurpatur , vel ab iis, qui nondum ære lavantur. Quamvis autem *frangere*, vel *frangi* de aliis quoque vaſis metallinis prædicetur ; magis autem competit vitro , quo mediusfidius nil fragilius invenire poteris . Cur ergo impropriè ad aliam materiam transferre volumus verbum ; quod appoſitè de vitro intelligitur ? Laudandi ergo Baronius *Annal. ad ann.* CCLXXVI. & Joannes Dalleus de *cultus religioſi objecto cap.* XXII. qui ex his Tertulliani locis *vitreorum Calicum* uſum probant . His adſtipulatur Pamelius in *Notis capit.* VII. -- *Unde colligitur , tunc temporis Calices vitreos fuiſſe* . *Hoc eſt enim quod dicit , frangi faciles*. --

Quædam nunc adferenda ſunt teſtimonia , quæ omni ſuſpicione carentia , vel ab invitis fidem impetrent. Epiphanius *lib.* I. *adv. hæreſ. Tom.* II. *hæreſ.* XXXIII. poſtquam Iræneum hæc eadem

eadem , licet ſuboſcure (62) narrantem laudavit : hæc ſubdit -- *Ferunt tria apud illos ex vitro vaſa comparari , in quæ album Vinum infuſum , dum illam , quam vocant Euchariſtiam , reverâ autem incantamenta , peragunt , ſubito commutatur : ut aliud ſanguinei , aliud cærulei , alind purpurei coloris appareat* -- Auctor in ſectatores Colombarſii inſurgit , Marci hæretici , inſigniſque Præſtigiatoris Diſcipuli , qui *vitreum* Calicem , Catholicorum morem æmulatus , in Altari adhibens , vinum album in eum immiſſum , vel ſuis præſtigiis , vel vafritie quadam , mutabat in rubrum : ac ſi per ejus invocationem Chriſti Sanguis ſtillaret in Calicem . De hujuſmodi homine , eadem cecinit Auguſtinus *de hæreſ. ad Quodvultdeus capit.* *xiv.* ubi Tertullianum adverſus Valentinianos , & Iræneum *lib.* 1. *capit.* *ix.* in teſtes advocat : aliaque memorat perditi hujus Capitis

(62) Dixi ſuboſcurè : vòx nempe ποτήριον , quâ utitur Iræneus , non *vitrum* , ſed ex quacumque materia *Poculum* deſignat . Apertius Epiphanius .

Capitis facinora, quibus Matronis divitibus, opulentisque illudebat, ut aureum ab eis emungeret. Narrat insuper Gregorius Magnus *Dialog. lib.* VII. Donatum Episcopum Aretinum in Sacris faciendis *vitreo Calice* usum fuisse: quem cum Pagani in teterrima illa persecutione, qua Julianus Apostata Ecclesiam Dei immaniter afflixit, per contumeliam confregissent, Sanctissimus Præsul interventu ardentissimæ Orationis mirabiliter reparavit. Similemque *vitrei* Calicis, confractique reparationem, factam in Ecclesia Mediolanensi meritis B. Laurentii Martyris, narrat Gregorius Turonensis *lib. de gloria Martyrum capit. XLVI*. Advocandus hìc esset Hieronymus *Epistola* IV. *ad Rusticum*, ubi agit de S. Exuperio Tolosano Episcopo Christi Sanguinem portante in *vitro*, sed ejus verba superius adducta supervacaneum esset hìc denuò exscribere. Expendere juvat modo ea, quæ habet Cyprianus Episcopus *lib.* I. *de Vita Cæsarii num.* XVII. Cum enim Cæsarius Arelatensis Præsul in redemptionem Captivorum expenso argento, quod

Vene-

Venerabilis Eonius Anteceſſor ſuus Menſæ Eccleſiæ ſupremis tabulis legaverat -- *Cuſtodiens illud, quòd Dominus in aerantino paropſide tinxit panem, non in argenteo vaſe, opus ſanctum uſque ad Divini Miſterii diſpenſationem, cum Thurribulis* (fortaſſe Turriculis) *Calicibus, Pateniſque per eorundem redemptionem vendidit* -- Quod factum probantibus aliis, aliiſque, ut aſſolet, culpantibus -- *Nonne*, ſubdidit, *in vitro Sanguis Chriſti, & in ligno Corpus pretioſiſſimum ejus effulſit?* -- Unde apparet, concludunt Liturgici omnes, in vitro Sanguinem Chriſti aſſervandi, vel conficiendi morem in Eccleſia ante Cæſarium obtinuiſſe. Nec deerunt, qui ex ipſis verbis, eliminatam ſententiam de *Lignea Patena* rurſus inſtaurent. At quomodo ætate Cæſarii *Vitrei Calices*, & *Ligneæ Patenæ* erant in Eccleſia, ſi ea Vaſa omnia Eccleſiæ, quæ vendidit, *aurea erant, & argentea*: inter quæ diſerte nominantur *Turriculæ*, *Calices*, *& Patenæ*? Num his ad inanem Altaris pompam reſervatis, *Vitreis* tantum, & *Ligneis* in Sancto Sacrificio utebantur? Nonne hæc aſ-

ſeruiſſe,

feruisse, somniasse fuit? At, sic Deus me amet, quemadmodum locus hic aliter est interpretandus, ac Scriptores omnes hucusque egerint. Puto enim Cæsarium pro *vitro* Eucharisticum Poculum in ultima Paschali Cæna, & pro *ligno* Crucem Sanctam, in qua Corpus ejus pependit, intellexisse. Nec verborum contextus hanc respuit explicationem. Si enim Cæsarius, dum hæc ageret, illud habebat in mente, quod Christus in ultima Cæna egerat, cur loquens, potius ad usum Ecclesiarum, quam ad Eucharistiam, & mortem Christi respicere debebat?

Peracta ulteriùs, & in vado posita est vitreorum Calicum causa, si genuina sunt vitrea fragmenta, quæ temporis edacitati subtracta, in quibusdam Cimeliis etiamnum exponuntur. In iis enim non obscura apparent *Vitreorum Calicum* vestigia; quinimo integros *Calices vitreos* Romæ adservatos, apud nonnullos S. Ecclesiæ Purpuratos se vidisse, Doughteus, ægrè tamen, & per tricas, fatetur. Bocquillotius alterum memorat, &

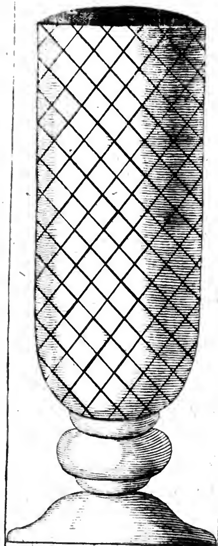
Pa-

Pariſiis inter Sacræ Antiquitatis rudera, apud Dominum de Requelene Pariſienſem Conſiliarium oſtendi, ſcribit. Nunquam è mente excidit, me quoque, dum olim Roſſanenſe Cænobium inviſerem, quondam τῶν πατέρων dictum, nunc, corrupto vocabulo, *del Patire* unum vidiſſe, manibuſque attrectaſſe *vitreum Calicem*, quem Baſiliani Monachi, Monaſterii Incolæ, Advenis ſuſpiciendum, veluti Sacræ antiquitatis monumentum, non ſine prævia venerationis ſignificatione, oſtendunt. Unde Cl. Dom. Abbatem de Ferrariis Roſſani degentem, mihique antiqua neceſſitudine conjunctum, nuper per literas compellavi, ne quid diligentiæ ſuæ deſiderari pateretur, donec ab Monachis Calicis iconem, coloribus ductum impetraret, mihi pro ſua humanitate elargiendum. Fecit vir humaniſſimus: tranſmiſſamque figuram æneis formis redditam, hic apponendam curavi, Tabula III. Altitudo ejus eſt palmi Neapol. $\frac{11}{12}$ Roman. $\frac{13}{12}$ Latitudo palm. Neapolit. $\frac{5}{18}$

For-

1660

Tab. IV. Pag. 144.

Forma rotunda . Ab apice usque ad fulcrum , seu pedunculum rectâ excurrit ; nisi quod paululum in convexum desinit, atque cærulei coloris est. Tessellatum opus è simili vitro fusum, lineisque in transversum euntibus , & sese invicem decussantibus formatum ; eique anaglyptice agglutinatum , exteriorem superficiem undique ambit , & super eminet . Pes autem, seu fulcrum albi coloris , & lævigatum : sicuti , & interior pars. Epistomium ei nullum , nec circa orificium limbus , qui Epistomium in sua orbita coerceret . Orbiculus vitreus in eo adservatur, planus & ipse, colorisque veluti violacei . Cujus usum facile est expiscari , si advertatur Monasterium Rossanense Græcum ritum habuisse olim, hodieque in multis retinere . Unde dum oblatæ ex communi , fermentatoque pane detrahebatur , hæc erat forma, seu Typus ; circum quem culter ductus , in hanc orbicularem figuram eas dissecabat . Quamvis enim Græcis Sacerdotibus , ut plurimum, forma quadrata in oblationibus placeret , utpote quæ ad signum Crucis

propiùs accederet, teste Gabriele a Philadelphia: *Græci cum panem ad sacrificandum conficiunt, ut plurimum non rotundant; sed in quatuor ramos ad formam Crucis extendunt*; attamen, rotundas quoque adhibuisse oblationes, patet plurium scriptorum testimonio, apud Liturgicos. In iis verò ferro quodam, *sigillum* vocant, quadrata Crucis figura in centro orbiculi imprimebatur. Hujus rotunditatis mysterium aperit Synodus Provincialis Beneventana Hugonis II. Guidardii anni 1374. *ex Synodico Benev.* 1695. *pag.* 121. -- *& formatur ad modum denarii, quia Panis vitæ pro denariis traditus est: & quia idem denarius in vinea laborantibus in præmio datus: & forma debet esse rotunda, ut signet eum, qui est sine principio, & sine fine: & debet esse imago aliqua, cum literis, propter imaginem Christi repræsentatam: & quia nomina nostra in libro vitæ scribuntur.* --

Non absimili tessellato, seu reticulato opere obducitur Poculum illud vitreum antiquissimum, quod ex Musæo Eriprandi Visconti Patricii Mediolanensis

lanensis, a me dono habitum illustravit Cl. P. Santinellus Congr. Somaschæ eruditâ dissertatione *de Philothesiis Veterum* Italice scripta, & in *Tomo* quodam Italicarum Ephemeridum, edita. Fasciolis item tessellatis alterum vitreum Poculum circumdabatur, quod anno 1725. Romæ ab Illustriss. Gentilotto ex Augustissimi Cæsaris Caroli VI. Bibliothecario, Romanæ Curiæ Auditore, inde Episcopo Tridentino electo accepi, Passaviam deferendum, & cuidam Gentili suo dono dandum. (63)

Quod si mos erat hujusmodi pocula vario colore interlinire, & anaglyptico opere circumdare: nescio, an vera sit opinio aliquorum, penes Peassonium in actis Ecclesiæ Universalis,

K 2 opi-

(63) Hujusmodi reticulis Pocula hæc ab injuriis tutiora erant: eâdem profecto ratione, quâ reticulis vel ære, vel ferro, vel nervis factis circumdabantur columnæ, in vestibulo ædium, ornatus causa, collocatæ, *Ulpianus in Leg. Fund. §. Reticuli ff. de Act. Empt.* Et eæ erant, quas Anastasius in Hilario vocat *Columnas regiatas*.

opinantium, ideo ex *Cornu* fieri consuevisse Calices ab aliquibus Eucharisticos, ut Populorum pietati morem gererent & in eis, sicut in vitreis licebat, Sanctissimum Christi Sanguinem prospicerent. At Marci Colobarsii eximii Præstigiatoris inventum, a nobis superius relatum, satis superque ostendit, *Calices vitreos* intus, exteriusque, quandoque levigatos esse, nullo interjecto impedimento, quominus ab longe etiam, receptus in eis liquor intuentibus appareret.

Hujusmodi autem vitreorum Calicum usum ad tempora usque Gregorii Turonensis deducendum opinatur Casalius *in lib. de veter. Christ. ritibus capit.* 11. idest VI. a nato Christo Sæculo. At, si vera fateri placet, diutius duravit: ad ætatem scilicet Caroli Magni, prout docet Baronius in Notis ad Martyrologium ad *diem* VII. *Augusti*. Quin Bocquillotius in *Liturgia pag.* 181. ait in vita S. Vinoci *Sect.* 2. *pag.* 309. legi, Monachos ejusdem Monasterii, usque ad sæculum decimum, Calicibus vitreis usos esse: & hodienum in aliquibus Paræciis in

Galliis

Galliis adhiberi . Ex quibus aliud exſurgit contra *Corneos* Calices argumentum. Quomodo enim fieri poteſt, ut credere videtur Peaſſonius, Calices corneos ideò in Altaribus admiſſos, quia vitrei legibus Eccleſiaſticis prohibebantur, ſi horum uſus longe ſeriùs obtinuit? Certè in vita S. Stephani Calatinæ, hodiè Cajacenſis Eccleſiæ Epiſcopi, apud Cl. D. Michaelem Monachum in *Sanctuario Capuano pag.* 184. docemur, vitreorum Calicum uſum in eadem Eccleſia ad initium ſæculi XI. viguiſſe adhuc . Legimus enim poſt celebrata divina myſteria in ipſo Reſurrectionis Dominicæ die, quendam vitreum Calicem, *in quo divina fuerunt pertractata myſteria*, & quem tergendum ſuſceperat, fregiſſe . Cæterum arridet ſententia Cardin. Baronii ſupra laudati, quam ſemper ſequitur alter, doctrina, & pietate æqualis Cardinalis Bona; uſum ſcilicet Calicum, & Patenarum vitrearum non in aliquam Eccleſiæ legem referendum, ſed Barbarorum excurſionibus, & Tyrannorum perſequutionibus, quæ coëgerunt Eccleſiarum Paſtores omne,

quod in eis pretiosius erat, divendere, & vinctis, exulibus, pauperibusque Fidelibus erogare. Quod postea vetitum fuit vitandae fractionis, vel Sacramenti decentioris custodiae causa. Tali ratione in Synodo Beneventana habita anno 1378. sub Archiepiscopo Hugone Guidardio *ex Synodico Benev.* 1704. *cap.* vi. *pag.* 3. expresse mandatur; *ut vasa in quibus S. Chrisma, & Oleum reponuntur, fiant de caetero; & sint de metallo; & non de vitro, ita quod facilior frangi non possint; nec liquores effundi.*

Quapropter arduam sane Provinciam suscipiet; quisquis veterum testimoniis probare sibi blanditur, vitreorum vasorum usum olim in Ecclesia statutum fuisse: vetitum enim pluries, nunquam mandatum legimus. E contra vero aureos, argenteosve Calices, ac Patenas Ecclesiasticis urgentibus legibus usuvenisse comperimus. In decreto *de cons. D.* 1. *cap.* xiv. habemus -- *ut Calix Domini, & Patena, si non ex auro, ex argento fiant* -- & Regino ex Concilio Remensi *lib.* 1. *capit.* lxvii. *de Ecclesiast. Disciplin. refert* --

ut

ut Calix Domini cum Patena ex auro omnimodo , vel ex argento fiant . --

Modum nunc excederem , si testimonia , quæ de Patenis aureis , argenteisque habemus , omnia hic congerere vellem . Pauca sufficiant . Anastasius de Adriano , apud Baronium Anno M. CCXXXII. narrat -- *quod in Oratorium contulit Patenam , & Calicem aureum* -- In testamento Riulfi Episcopi Helenensis ex Cartulario Ecclesiæ Helenensis apud Stephanum Balutium in *Appendice ad Reginonem pag.* 625. Ecclesiæ donatos legimus -- *Calices argenteos, unum cum sua Patena cum auro* (auro scilicet obducta) *alium sine Patena* -- S. Aurelius Abbas Attanensis in Lemovicis testamento scripto Anno Domini DLXXI. inter cætera , hæc de Sacris ornamentis exaravit -- *quod unusquisque locus Sanctus constitutus , ibi habeat ministerium : Patena argentea valens solidis lxxII. &c.* -- apud Mabillonium *Analect. tom.* II *pag.* 48. Vifridus Comes , & Vindinillis Comitissa Anno Dom. DCCCLXXXVIII. tradiderunt Ecclesiæ S. Mariæ Ruipullensis - *Calicem , & Patenam de auro* -- in Appendice Mar-

cæ Hispaniæ *pag.* 817. Idem Vifridus An. DCCCXI. eidem Ecclesiæ supremis tabulis legavit -- *Calicem argenteum cum Patena* -- Sed jam satis.

Aureas, & argenteas Patenas sequuntur aliæ anaglyptico opere elaboratæ, & gemmis, vel unionibus ornatæ. Justinianus Imperator circa annum ıɔxxı. dona misit Hormisdæ Papæ, inter quæ -- *Patenam auream cum gemmis hyacinthinis pensantem libras xx.* -- Ex Auctore Libri Pontificalis in Vita Hormisdæ. Alterius meminit Anastasius in *Nicolao* -- *Patenam ex auro purissimo misit Michael Imperator cum diversis lapidibus pretiosis* -- Plura Gregorius Turonensis in Historia Francorum Sacra Vasa enumerat, quæ ex Hispania Childebertus Rex detulit, inter quæ -- *quindecim Patenas*, *sexaginta Calices*, *omnia ex auro puro*, *&* *gemmis pretiosis ornata* -- Joannes Diaconus Cronicon. Episcoporum Sanctæ Neapolitanæ Ecclesiæ, apud Rerum Italicarum Scriptores *Tom.* 1. *part.* 2. *pag.* 310. de Stephano agens, illius sedis quadragesimo Episcopo ait -- *eundem fecisse ad Sanctæ Ecclesiæ ornamentum Crucem au-*

ream

ream mirabili fabrefactam opere , quod Spanoclaustum , & Antipenton (64) *vocitatur : eodemque enim opere fecit & tres Calices aureos cum Patena aurea, quam in gyro , & medio gemmis decoravit* -- Cujus auctoritate initam de materia Patenarum disputationem absolvimus.

V.

---

(64) De harum exoticarum vocum significatione *Spanoclaustum* & *Antipenton*, quam *Antipepheton* legendam putat Du-Cangius ex Græco ἀντιπεφτον, subintelligendo *aurum recoctum*, seu *Obrizum* , audiendus est Vir Cl. mihique nunquam sine præfatione laudis nominandus , Lud. Antonius Muratorius in Notis ad hæc verba -- *Non uno in loco usus est hac voce* Spanochystum *Anastasius in Vitis Pontificum* . Regnum Spanoclystum *explicatur in Glossario Latin.* corona desuper clausa : *ex Greco* ἐπανόκλειστος . *Sed quid Crux aurea* Spanochysta , *& Patena aurea* Spanochysta *memorata Anastasio* in Vita Leonis III. *Mihi verosimile videtur* , *vocabulum hoc deducendum esse ab* σπανὸς , *quod rarum & pretiosum significat* ; *nisi ab Hispanis arcessere velimus* , *quos* Spanos *antiqui etiam Græci dixere* : *& ab* κλάω , *quod significat flectere & percutere* : *ut hinc raritas* , *& forma auri indicetur* : *aut*

V.

MOdo ad picturas, quibus quandoque insigniebantur Patenæ procedendum est. Harum unam memorat idem Joannes in Vita S. Athanasii Episcopi Neapolitani scribens -- *eum ex argento fecisse magnam Patenam, sculpentem in ea Vultum Salvatoris, & Angelorum, quam intrinsecus auro perfudit* -- Non absimilem Patenam memorat Anastasius in *Vita Gregorii* IV. in qua pariter sculptus fuerat Vultus Domini Nostri

aut locus, ubi aurea illa opera fabricantur. Hæc Ille. Doctissimi Viri primam conjecturam firmant alia loca Anastasii: in quibus hujusmodi opus *Spaniscum* dicitur, voce ad σπάνης proprius accedente: in Leone IV. *Vela cum argento spanisco: vela de spanisco ornata. Vela spanisca duo*. Et alicubi ab Nobis Tuscis solet dici *è uno spanto* pro judicanda re pulcherrima elegantissimâque. Ex Rainesio in Libello de Inventione Reliquiarum Sanctorum Eutychetis, & Acacii, apud Ughellium *Tom.* VI. habemus: *Crucem Domini ex auro purissimo fecit admirabili artificio compactam, quod* Spanoclaustum & Antipenton *vocabatur*.

Nostri Jesu Christi . Et Cl. Boldettus *de Cameteriis pag.* 191. unam exhibet vitream, in cujus medio orbiculo imago apparet SS. Apostolorum Petri, & Pauli; & quamvis idem eruditus Auctor alterum Vas planum, quod diffractum exhibet *pag.* 166. operculum fuisse existimet, mihi in proclivi est, Patenam eum etiam credere. Nam capita Apostolorum exhibet (65); uvam, palmitesque refert, quas, ut videbimus infra in Patena Abellensi, Eucharistiæ typum esse nullus ambiget. In tribus etiam Patenis antiquioribus, quas mihi per Cl. Paciaudium exhibuit Illustr. Præsul Petrus Maria Carafa Ec-

(65) Apostolorum imagines in Patenis, Calicibus, & Crucibus obviam ubique sunt. Casalius de *Veter. Christianorum Sacr. Ritibus cap.* 7. Crucem exhibet, ex opere musivo S. Clementis in Monte Cœlio: ubi duodecim Columbæ inspiciuntur; octo in recto, quatuor in transverso ligno, quas Apostolos significare apertissimè docet Paulinus *Epistol.* 16. *ad Severum* :

Crucem Corona lucido cingit globo,
Cui Coronæ sunt. CORONA Apostoli;
Quorum figura est Columbarum Choro.

Ecclesiæ Sancti Nicolai Barensis dignissimus Prior, apparebat in medio orbiculi Christus, vel è monumento resurgens, vel super monumenti lapidem ad instar triumphantis sedens, encausto opere elegantissime depictus: quod suo non carere mysterio mox videbimus. Nec absimili figura ornatur Patena recentior, XIV. scilicet sæculi, quam una cum suo Calice servat Cimeliarcha Ecclesiæ Ravellensis, & Scalensis.

In nostra autem Patena Forocorneliensi *Agnus* conspicitur, Altari, vel cuidam Sacræ Mensæ impositus, cui Crux nuda imminet: ibidem enim Agnus oblatus Crucifixi vices adimplet.

Primus, qui ovis, & Pastoris imagines in Sacris Vasis depictas, sculptasve commemoret, Tertullianus est, loco superius exagitato de *pudicitia cap. VI.* Monstro autem quid simile videri potest, Franciscum Junium existimasse in hoc Tertulliani loco exprobrari, quod ex usu Ethnicorum, & moribus pictis Calicibus uterentur Christiani: atque inde Auctorem probare de iisdem

Ethnicis

Ethnicis parabolam, non de Christianis Peccatoribus esse exponendam. At Junium toto aberrare Cœlo clamat Doughteus, licet ejusdem gregis vir, & vi veritatis adactus: fatetur, Christianos suas habuisse imagines, quas suæ pietati, & devotioni debent: passimque apud eos obtinuisse veteris, novique Testamenti historias in Sacris Vasis effingere: sicuti, ut infinita penè prætercam exempla, videre est in Amula Romæ effossa, primùm ab Clarissimo Blanchinio, inde minoris formæ recusa in Liturgia Summi Pontificis Gregorii. In ea nempe anaglyptico opere sculpta occurrit Imago Christi inter Discipulos stantis, & in Canæ Nuptiis aquam in vinum vertentis. Si plura desideras, Arringhius, Ciampinius, Boldettus unico intuitu ultra votum satisfacient.

Sensus autem Tertulliani in præcitatis verbis, teste Cardinali Bona *capit.* 25. *pag.* 291. *col.* 1. continet illius jam Hæretici, impiique Montani asseclæ adversus Catholicos amarulenta convicia, ac si Pastorem ovem perditam gestantem in Calicibus pingerent, ut

hìnc

hinc in omne scelus animarentur, tanquam Pænitentiam summi Pastoris misericordia recepturi post lapsum, quam ipse, ut dixi, à Catholicorum castris infelix transfuga, negabat (66)

Qualis vero fuerit Fidelium mens in hujusmodi Evangelica Parabola Sacris Vasis effingeda aperit ex Pamelio Baronius *ad annum Christi* CCXVI. -- *Eo quoque commentario, illud insuper antiquitatis referatur egregium monumentum; nimirum in Sacris Calicibus, qui Divino Ministerio celebrando essent usui, effigiari consuevisse Pastorem, ovem humeris gestantem: quo Sacerdotes admonerentur, imitandum sibi esse Divinum Pastorem; qui primus eum eximium Pastoralis curæ, ac caritatis specimen dedit* -- Similia sensit Isidorus Peleusiota *lib.* 1. *cap.* 136. ad Herminum -- *Episcopus enim, qui Christi typum gerit, ipsius munere fungitur: atque ipso etiam habitu* (loquitur hic de ipsius Pastoris effigie habitibus Sacerdota-

(66) Quod exsurgit etiam ex ejusdem loquendi formulâ. Non enim dicit *depingimus*, sed *depingis*, sacramque hanc imaginem vocat *ebrietatis Idolum & Mœchiæ asilum*.

dotalibus intexta (67) *illud omnibus ostendit , se boni illius , ac magni Pastoris imitatorem esse , qui gregis infirmitates sibi ferendas esse proposuit* -- Hæc eadem recinit , quandoque cum nostris sentiens , Basnagius *Annal. tom.* 2. *pag.* 273. *num.* 3 -- *Sacros quoque Calices , boni Pastoris effigiem , ovem requirentis , ornatos fuisse putamus , ut hoc veluti symbolo , & in Peccatores Pastorum mansuetudo commendaretur ; & crudelissima Montani doctrina profcinderetur* -- Aliter sensit Ciampinius , qui in expositione vitrei emblematis Cardinalis Carpinei , exhibentis Imaginem Salvatoris , cum humeris oviculâ onustis , mediique positi inter figuras Jonæ ab Cæte deglutiti , & mox in arenam dejecti ; Danielis inter leones securi : Abraami cultrum in Filii jugulum aptantis , & horum similium , subdit -- *Figuras has præcipue in Calicibus in usu fuisse existimo, ut Fideles in pretiosissimo Jesu Christi Redemptoris nostri Sanguine delibando è Calicibus ; ipsius Salvatoris , aut antiqua, seu*

(67) Nisi mavis dicere , loqui hic de Pallio Episcoporum , ovium lanis contexto ,

seu novæ legis Patrum, eorumque, qui pro Christi amore sanguinem effundere, aut Martyrium subire non detrectarunt, imaginem introspicerent, illiusque renovaretur memoria, qua in ipsis Fidelibus ardor, & fortitudo ad profitendam fidem magis accenderetur -- Ambrosius vero Mediolanensium Antistes super Psalm. CXVIII. ita sacrum Ovis, & Pastoris arcanum declarat -- *Agnoscis utique Mysterium, quomodo ovis lassa reficiatur, quia non potest aliter humana conditio lassa recreari, nisi Sacramento Dominicæ Passionis, & Sanguinis Jesu Christi.* -- (68)

---

(68) Cur autem Christo inditum sit *Pastoris* nomen, vide apud Chrysostomum *Homil.* III. *Tom. v. pag.* 719. Theophylactum *in cap.* II. *pag.* 315. *& in capit. x. Joannis pag.* 205. Basilium Cæsariensem: *Homil. xxvi.* quæ est de Martyre Mamante *Tom.* I. *pag.* 597. & de *Spiritu Sancto, capit. VIII.* Nazianzenum *Orat. xxxvi, pag.* 592. & *Orat. XIX. pag.* 288. Eusebium *Demonstr. Evang. Lib. IV. pag.* 105. Nyssenum *Orat.* III. *contra Eunomium*, *&c.* ex quibus locis pronum erit Basnagio difficultatem exuere contra Acta SS. Felicitatis & Perpetuæ: ubi Imaginem Pastoris videbatur

Baronii autem, & aliorum secum unà sentientium opinionem firmare videntur nonnulla alia sacræ antiquitatis Monumenta: præsertim pulcherrimus lapis, quem è Musæo Kircheriano Antonius Maria Lupus S. I. in suis animadversionibus ad recens effossum Severæ Epitaphium transtulit: ubi Imaginem observabis Pastoris habitu oviculam super humeros gestantis; ibique Fideles agnorum specie figuratos, qui defixo in Pastorem intuitu opem vel exposcere, vel exspectare videntur. Unde & duos illos Agnos sub Cruce positos, ac sese è regione intuentes, in Templo S. Januarii Civitatis Interamnensis pro Fidelibus explicat Rosvveidus *in Notis ad Paulinum*. Similiter Casalius in Cruce gemmata, lapide musivo expressa, in apside Lateranensis Basilicæ, & quam ab Constantino Magno constructam volunt, in Agnis ad ejus pedes depictis innocentes Fideles designari contendit. Et

L in

---

batur illi, non satis cum gravitate & dignitate conjungi. *Vid. Not. seq.*

In antiqua Basilica Constantiniana Pictura apparebat olim, Sanctissimum Salvatorem Nostrum D. J. C. repræsentans: ad cujus pedes Agnus veluti occisus. Nec procul alii septem Agni ex Civitate quadam, Hierusalem scilicet, ut lemma superpositum denotabat, exeuntes: quos comitabantur alii septem ex Bethleem venientes: *e significano*, ait Franciscus Maria Torrigius Romanus *delle Sacre Grotte Vaticane* Romæ 1639. *part.* 1. *pag.* 66. *I Fedeli Cristiani seguaci della Santa Chiesa*. Alia plurima exempla occurrunt in Roma subterranea: ubi in imaginibus antiquis nil frequentius est, quam *Christus Pastor* cum Agnis, vel ovibus pictus. Et hanc Domino Nostro Redemptori figuram placuisse patet ex visione S. Perpetuæ, relata in Actis ejusdem, ac S. Felicitatis apud Ruinartium *pag.* 95. -- *Et ascendi*, inquit illa, *& vidi spatium horti immensi, & in medio horti sedentem hominem canum in habitu Pastoris, grandem ovem mulgentem, & circumstantes candidatos millia multa, & levavit caput, & adspexit me; & dixit mihi*; Bene venisti Tecnon

cnon (69) *& clamavit me , & de caseo* (70) *quod mulgebat , dedit mihi , quasi*

L 2 *buc-*

(69) Salutatio quasi Parentis ad Filiam . Nam τέκνον, Græce *Filius*, ad utrumque sexum accommodatur . Acta hæc , post quindecim sæculorum decursum , omnium venerationi , & admirationi habita , inventus est Basnagius , qui in jus vocaret ; Sanctasque has veluti Montanistas traduceret . Hùc scilicet eum adduxit impia contra Nos Critices exercendæ libido . Sed eum tot mendaciorum modios (ut ita dicam) in medium adferre , quantum vix una navis vehat , abundè eruditèque monstravit V. Cl. Joseph Augustinus Ursi Ordin. Prædicatorum in sua Dissertatione Apologetica *Pro SS. Martyrum Felicitatis & Perpetuæ Ortodoxia*, Florentiæ edita Ann. MDCCXXVIII.

(70) In schedis tumultuariis Holstenii , quas vidit Ruinartius , explicabatur locus hic pro lacte , quod Catechumenis porrigebatur . At cum Perpetua , ejusque Frater , cui visionem patefecerat , inde intellexerint *Passionem esse futuram* , & cœperint , nullam *spem in sæculo habere* , optimè visum est Ruinartio , hìc adumbratum iri ritum percipiendi Sanctissimam Eucharistiam , antequam dies certaminis advenisset . Caseus enim quasi *buccella* Perpetuæ porrigitur ; ipsa eum accipit *junctis manibus* ;

buccellam, *& ego accepi*, *& manducavi*, *& universi circumstantes dixerunt*: Amen (71). Frequentiores sunt hujusmodi

---

manibus; inde comedit, circumstantibus *Amen* acclamantibus. Quæ omnia adamussim ritibus illis conveniunt, quos in Sancta Communione observatos fuisse constat. Videsis Tertullianum *de Spectaculis capit. xxv.* Cornelium, apud Eusebium *Histor. lib. vi. capit. xliii.* Dionysium *Append. Euseb. lib. vii. capit. ix.* Augustinum *Serm. ad Infan. de Sacram.* Ambrosium *Lib. iv. de Sacram. cap. v.* Cyrill. *Cathec. v.* Concilium Trull. *Can. ci.* ubi Patres -- *eos damnant*, *qui ex auro*, *vel ex alia materia receptaculum efficiunt ad divini muneris susceptionem*, *& per ipsa immaculatam Communionem recipiunt*, *ut qui inanimatam*, *subjectamque materiam præferant*, *Dei imagini* -- scilicet *Crucis*, brachiis decussatis ab eis formandæ, qui Eucharistiam suscipiebant.

(71) De hujusmodi more respondendi *Amen* post acceptam Eucharistiam, vide S. Justinum *Apolog.* 2. ad Antoninum, *Tertull. Lib. de Spetac. capit. xxv.* Cyrillum *Catechesi ultima*, Ambrosium *Lib. x. de Sacram. cap. ix.* & est aliquid notatu dignum apud Eusebium *Histor. Lib. vi. capit. xliii. pag.* 315. *edit. Cantabrig.* 1720.

jusmodi visiones in Actis Sanctorum Martyrum, quas divinâ providentiâ ad eorum sublevandos labores evenisse nullus dubito. Quorum charismatum dona passim occurrunt apud Ruinartium, & præcipuè in Actis sinceris, ac genuinis Jacobi, & Marciani, tum Montani, & Lucii, ac Sociorum, & alibi tantum non semper. Horum autem revelationum copiam ampliorem longe fuisse initio Ecclesiæ, quam posterioribus sæculis, eruitur ex Origene adversus Celsum, referente hujusmodi signorum vestigia apud paucos dumtaxat morum candore, vitæque innocentiâ celebres remansisse (72). Ad revelationem vero S. Perpetuæ, quod spectat, mihi fas sit dicere, id omne, fortasse, eam sibi repræsentari divinitus vidisse, quod vigilantis oculos continuâ, assiduâque contemplatione

(72) *Lib. VII. pag. 317. edit. Cantabrig. Signa autem Spiritus Sancti initio quidem doctrinæ Jesu, & post ejus assumptionem plurima ostensa sunt; deinde verò pauciora. Sed & nunc ipsius apud paucos extant vestigia, qui animas & verbo, & congruentibus actionibus expurgarunt.*

tione occupabat. Nam cum ea, quæ sensu volvuntur, vota diurno tempore nocturno reddat amica quies, quid mirum S. Martyrem, id, Deo permittente, in revelatione vidisse, quod die semper præ oculis habebat? Christum scilicet in habitu Pastoris depictum (73) in Parietibus, in Calicibus, in Vasis Sacris, in libris Evangeliorum præcipuè: quos Martyres secum in carcerem deferre, fuisse solitos, patet ex Actis Sanctorum Martyrum Scillitanorum apud Ruinartium *pag.* 87. ubi Saturnino Proconsuli interroganti, quosnam libros legerent detenti in vinculis, respondit Speratus, è numero Martyrum unus: *Qua-*

tuor

(73) Postquam hæc scripseram animadverti, Holstenium in laudatis Notis mecum sentire -- *Reprehesentatus est Perpetuæ Christus ea forma, qua pictus cernebatur in Oratoriis, & vasis sacris illorum temporum. Nam cum Evangelia titulum, & personam Pastoris præcipuè Christo adtribuant, gaudebant eorum temporum Christiani, hanc ejus amabilissimam speciem Fidelium, nomine ovium passim designatorum, frequentissimè oculis objicere.*

tuor Evangelia Jesu Christi, *& Epistolas S. Pauli Apostoli*. Quod si admittere velint Hæterodoxi, jam sub anno CCII. vel CCIII. quando Perpetua, & Felicitas passæ sunt, Sanctarum Imaginum usum in Ecclesia confiteri non detrectabunt.

Neque Agnus, qui in nostra Patena visitur, suâ caret significatione Mysterii. Sciunt hi, qui in sacris historiis, & ecclesiasticis antiquitatibus non penitus hospites sunt, hujusmodi figurâ referri Dominum Nostrum Jesum Christum in Eucharistia, qui velut Agnus ad occisionem ductus, Sanguine suo Sanctissimo nos lavit à peccatis nostris, pro quibus se hostiam præbuit æterno Patri. In libro Pontificali edito ab Isaacio Haberto *pag.* 3. Episcopus consecrans dicit -- *Immolatur Agnus Dei*, *qui tollit peccatum Mundi*, *pro Mundi vita*, *& salute* -- Arator *Histor. Apostolic. in Bibliot. Patrum Tom.* VIII. *cap.* 14.

. . . . . . : quæ pocula vitæ
Misceat, *& latices cum Sanguine*
porrigat Agni

Hymnus ad lotionem pedum juxta

 morem

mòrem Moscovitarum ex commentariis Sigismundi Liberi.

Trux Lupe Juda pessime ,
Fers Agno miti basia :
Dans membra loris regia ,
Quæ sorde tergunt sæcula .

Consona his fuit antiquorum mens. Epiphanius *hæresi* cxix. *Tom.* v. *pag.* 324. -- *Agnus propter innocentiam , & quia per ipsum peccatum fuit ablatum ; dum ipse oblatus fuit tanquam ovis in mactationem , quoniam venit , ut impassibilis* (74) *pro nobis pateretur , ut nos salvaremur* -- Theophilactus *in cap.* 1. *Joannis -- Dicitur Agnus , eo quod Deus Pater propter charitatem suam erga nos tradidit mactandum pro nobis* -- Chrysostomus *Homil.* xiii. *tom.* vii. -- *Vocatur Agnus propter victimam in carne assumptâ* -- Ab reliquis supersedendum. Tantummodo hujus appellationis paulò longè petitam rationem adferam ex Clemente Alexadrino *Pedag. lib.* 1. *capit.* 9. *sub finem -- Quoniam Scriptura Pueros infantes* Agnos *vocat , Deus , qui est Verbum , qui propter Nos homo factus est*

---

(74) Græcus Textus habet ὁ ἀπαθής.

est , qui in omnibus Nobis assimilari volebat ; vocavit Agnum Dei , Filium Dei , Infantem Patris . —

Nonnulli , nisi auctoritate Balsamonis , contra hujusmodi morem , locum Synodi sextæ adferre solent in *Canon. lxxxii*. Balsamoni adhæret Caranza *in Summa Concilior. Canon. prædicto* . At perperam : nam Synodus hæc (quæ quinisexta debet appellari , seu Trullana , quæcumque illa demum fuerit) (75) non Agnum , Christi

(75) Habita fuit Synodus hæc anno 692 , sub Agathone Papa , & Constantino Pogonato Imperatore. Et quamvis Conventus hic non possit numerari inter Oecumenicas Synodos, neque ejus Canones tanquam Generalis Concilii recipiendi , etiamsi venerando sextæ Synodi titulo sint insigniti ; factum tamen , ut nonnulli ex iis Canonibus ab quibusdam Romanis Pontificibus, & ab sancta septima Synodo , sub nomine sextæ , fuerint prolati . Qui certe Canones , non ex hujus auctoritate Conventus , sed cum sint Ecclesiasticis & Apostolicis Canonibus congruentes , aliunde vim suam nanciscuntur . Unus autem ex iis sub numero *lxxxii Tom. vii Concil. pag.*

Christi Symbolicam Figuram, vel pingi, vel sculpi vetuit, sed ei anteferre statuit ipsius Salvatoris Imaginem, humanam speciem præseferentem. Sententia tueri potest testimonio Eliæ, & Epiphanii, & ipsius sextæ Synodi, Epistolæ Synodalis Tarasci, ac Adriani Papæ; cujus verba hìc exscribenda sunt *de Consecrat. distinct.* 3. *Canon. Sextam Sanctam -- In sextæ Synodi divine, & legaliter prædicatis Canonibus recipitur pictura illa veneranda, in qua* Agnus *digito Præcursoris demonstratus graphice est in-*

---

pag. 1383. *hic est -- In nonnullis venerabilium Imaginum Picturis Agnus; qui digito Præcursoris monstratur, depingitur, qui ad gratiæ figuram assumptus est, verum nobis Agnum per legem Christi, Christum Deum nostrum præmonstrans. Antiquas ergo figuras, & umbras, ut veritatis signa, & characteres amplectentes, gratiam, & veritatem præponimus, eam ut legis incrementum suscipientes. Ut ergo quod perfectum est, vel colorum expressionibus omnium oculis subjiciatur, ejus qui tollit peccata Mundi Christi Dei nostri humana forma characterem* (κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα secundum humanam naturam) *etiam in Imaginibus pro veteri Agno erigi, ac depingi jubemus. --*

insculptus, qui in typum gratiæ assumptus, verum nobis per legem Agnum, *nempe Christum Deum indicat*. --

In nostrâ Patenâ Agno superimponitur *Crux*, cujus salutiferum signum etiam in Sacris Vasis exhibendum, Sanctum Concilium Nicænum, *Act.* IV. & VII. disertè decrevit -- *Definimus, sicuti figuram vivificæ Crucis, ita Venerabiles, & Sanctas Imagines proponendas; tàm quæ de coloribus, quàm quæ ex aliâ materiâ congruenter in Sanctis Dei Ecclesiis, & Sacris Vasis, & vestibus, & in parietibus, & tabulis, domibus, & viis, &c.* (76) Hinc quocumque oculos vertas

(76) Cruces autem *in solo & pavimento* depingere, & repræsentare eadem Synodus quinisexta Canon. LXXIII. prohibuit: & quæ jam depictæ & formatæ erant, delere jussit: & in contravenientes segregationis pœna animadvertit: *ne incedentium conculcatione victoriæ Nobis trophæum injuriâ afficiatur*. Cavendum igitur ab Crinito *Lib. 9. de Honest. discipl. capit. item 9.* Ibidem enim, aut Typographi incuriâ, aut Veteratoris calumniâ, vox illa *humi*, quæ extat in Codice Justiniani, præteritur. Hæc eadem

vertas in Poculis Euchariſticis, in Altaribus, in Pixidibus, in Patenis, in Linteaminibus, in Hoſtiis, & neſcio ubi non, Cruces apponuntur, vel teſſellatæ, vel ſculptæ, vel pictæ, vel acu contextæ.

Sub Cruce autem ſtatuitur *Agnus*, qui in hujuſmodi Sacro Vaſe, Chriſti in Sacroſancto Sacrificio immolati typum gerens, non poterat aptiùs collocari. Vetus enim in Eccleſiis conſuetudo fuit, ſub Cruce in meditullio Altaris poſita, Sanctiſſimam Euchariſtiam in Pixidibus, Turriculis, vel Columbis adſervare: juxta præceptum *Canonis* III. Concilii ſecundi Turonenſis, alibi ab nobis obſervati -- *Corpus Domini in Altare, non in imaginario ordine, ſed ſub Crucis titulo componatur* -- Titulus autem Crucis, Crucem ipſam ſignificat, quæ ſuper Altare pendere ſolebat; teſtante Gregorio Turonenſi *in lib. 2. de Miraculis S. Juliani cap. 43.* -- *Pendebat*, inquit, *ſuper*

---

eadem ab nonnullis recentioribus Italiæ Synodis cauta fuiſſe quandoque animadverti.

ſuper ipſum Altare Crux holocryſa eleganti opere facta .. Quomodo autem Crux penderet in Altari ſuper Ciboria, jam ſuperiùs ex Mabillonio aperuimus.

Quod autem Crux in noſtrâ Patenâ nuda, ut nobis Italis loqui mos eſt, ſcilicet ſine Jeſu Chriſti Corpore in ea ſuſpenſo, efferatur, duo potiſſimum ſunt in cauſa; juxta Caſalium *de veterum Chriſtianor. Ritib. pag.* 1. Cum enim primævis illis Eccleſiæ temporibus Crucis ſupplicium apud Gentiles frequens eſſet adhuc, veteres Chriſtiani magnâ circumſpectione Cruci, Jeſu Chriſti Imaginem, apponebant: fragilitati recens Initiatorum indulgentes, quibus ſeu ex Judeis, ſeu ex Gentilium grege ad fidem converſis, pudori erat, hominem Crucifixum adorare. Inde nudam Crucem, vel potius gemmis circumfertam, ornatamque publico cultui exponebant: Unde illud.

O Crux ſplendidior cunctis aſtris

vel aliud.

Arbor decora, & fulgida

vel etiam floreis, aureiſque coronis redimitam, juxta illud Paulini ad Se-

verum

verum *Epistol.* XXXIII. *pag.* 203:

Crucem Corona lucido cingit globo,

ed aliud ibidem,

Ardua florifera Crux cingitur orbe Corona (77)

Quarum coronatarum Crucum exemplum exhibet Casalius *pag.* 6. in Cruce musivi operis Romæ in Ecclesia Sancti Clementis.

Vel etiam ad pedes ipsius Crucis, vel Altari prope eam posito, ut in hâc nostrâ, Agnum fingebant, Sanguinem, ut plurimum, seu ex pectore, seu ex pedibus effundentem: unde Paulinus toties laudatâ Epistolâ ad Severum;

Sub

(77) Hujusmodi Crux apparuisse dicitur Juliano Apostatæ nefariis sacris operam danti: afferente Gregorio Nazianzeno *Orat.* I. *in Julianum-Ferunt*, *cum Julianus sacrificaret victimarum exta*, *coronatam Crucem apparuisse*. In Nummis etiam Imperatorum spectantur Cruces coronâ quandoque quernâ, vel floreâ circumdatæ. Veluti Zenonis & Valentiniani Imperator. apud Lipsium *de Cruce*; Eudoxiæ, & Valentiniani III. apud Gretserum *Lib.* 3. *cap.* 16. Pulcheriæ Augustæ, & Majorani *Capit.* 17. Julii Nepotis, & Zenonis *Capit.* 18.

Sub Cruce Sanguinea niveo stat
Christus in Agno .

At hæc non adeo arctâ significatione sumenda sunt , ac si nullum priscis temporibus Crucifixi vestigium in Ecclesiis extitisset . Scimus enim ætate Gregorii Turonensis , si ipse vera commemorat *in libro* 1. *de Gloria Martyrum capit.* 28. quem laudat Mabillonius de Liturgia Gallicana *lib.* 1. *cap.* 8. *pag* 77. -- *Extitisse in Narbonensi Ecclesia picturam , quæ Dominum Nostrum , quasi præcinctum linteo indicabat Crucifixum , Christus verò cuidam Presbytero apparuisse dicitur : conquestus , quod se nudum spectantium oculis exhibuissent . Monitus Episcopus desuper velum expandi jussit . Dignum nostræ ætati exemplum* -- (78) Et reverà optandum foret frequen-

(78) Vir Cl. Cyrus de Alteriis , Neapolitanæ Ecclesiæ Sacerdos , & eximius sacrorum studiorum cultor , admonuit ex Molano *Histor. SS. Imag. lib.* 4, *cap.* 4. in Ecclesiis Græcorum Crucifixi Imaginem vestibus amictam , jamdudum , & nunc , consuevisse . Et irasci Molanum , quod quidam irrideant Lovanienses , apud quos in primaria Ecclesia,

quentiores, his nostris diebus, hujusmodi apparitiones esse: quibus Episcopi, & Ecclesiarum Prælati monerentur, Pictorum coercere licentiam, & diris devovere impudentissimos pennicillos, qui in sacris Templis Imagines seminudas, vel theatralibus vestibus amictas indecorè exhibent; ita ut

---

sia, & in ipso Pastoralis officii Altari, veneranda Imago Crucifixi Christi, quæ in publicis supplicationibus, arduas ob causas indictis, ex avito & religioso more, ab duobus sæculis circumfertur, vestita cernitur: statimque subdit, quæ ex Gregorio Turonensi supra retulimus. Ex qua mirabili apparitione factum putat Mabillonius *Præfat.* 1, *in Sæcul.* 10. *pag.* 205. *edition. Tridentinæ*, ut in nonnullis Ecclesiis, apud Gallos, Crucifixi veteres statuæ conspiciantur, velamine quodam circum amictæ; Qualis ea est, quæ in æde S. Ceciliæ, Beati Remigii Nutricis, apud Remos hodie quoque visitur. Apud Nostrates etiam in Basilica S. Martini longiori veste ad talos usque demissa, & aureis fimbriis ornata, amicitur vetustissima Christi Crucifixi Imago, *Vultum Sanctum Lucensem* vocant. In cujus nomine se sacramento adigere, mos fuit antiquis Britanniæ Regibus, ut ex Muratorio *in Antiquitatibus extensibus*.

ut honestissimis viris, pudicisque Matronis, potiùs quàm venerationi, scandalo sint. Fatendum enim, ab nostris magis, quam ab exteris in hoc genere peccari. Et licet Episcoporum plurimi sapientissimis constitutionibus in Synodorum Conventibus huic malo obviam ire tentaverint; paucas nihilominus in Templis Sanctarum Virginum, vel Martyrum imagines adspicias, in quibus non placitum fuerit Pictoribus lascivire: eòque res deducta est, ut nonnulli eorum ausi sint perfrictâ fronte Amasiarum vultus, nec vel parum ad modestiam compositos, sacris Virginibus accommodare. Sed ii videant, quorum munus est Ecclesiarum nitorem, ac sanctitatem curare: eisque perutile erit *Canonem* IV. *Sess.* V. Synodi *Braccarensis* III. Prov. anni 1566. sub Bartholomeo à Martyr. *Braccaræ* 1567. *pag.* 117. *à tergo* præ oculis habere. Item Concil. Provinc. Mediolanense sub Divo Carolo ann. 1565. Venet. 1565. *part.* I. *pagin.* 14. Mihi amplius extra semitam esse non vacat.

Modo pro coronide eorum, quæ

dicta sunt, addam: Vasa, quæ Picturis insignita sunt, vocari *Imaginata*. Unde *Calices imaginati* in Testamento Sancti Remigii, apud Mabillonium *in Liturgia Ecclesiæ Gallicanæ in Appendice Probationum pag. 496. -- Tibi hæredi meæ Ecclesiæ super memoratæ jubeo Turribulum* (*Turriculum* legit Mabillonius) *& imaginatum Calicem fabricari* -- In charta Rudesindi, apud Antonium de Jepez *Tom. 5. Chronici Ordinis S. Benedicti* hæc habentur -- *Diptagos aureos, argenteos, imaginatos, Calices argenteos exaratos tres* -- Confer Bartholomeum Gavantum in *Rubrica Missæ part. 2. tit. 1.*

In nostra ulterius *Patena* Forocorneliensi Salutiferum Christi signum apparet, hinc inde notatum literis A, & Ω, juxta illud Apocalyp. XVIII. Mens erat antiquis ambabus his literis, quarum una aperit, claudit altera Græcum Alphabetum, innuere Christum Verbum Patris principium omnium, & finem esse: ut advertit Clemens *Pedag. cap. VI. -- ut aperte verbum utrumque esse ostendatur* A, *&* Ω, *principium, & finis* -- Tertullianus de Monogrammate *cap. V. -- Duas Græciæ literas sum-*

mam, *& ultimam sibi induit Dominus; initii*, *& finis concurrentium in se figuras* — Aliter sensisse videtur Paulinus Nolanus; & ad rem nostram aptiori sententiâ docet, Christum his literis designari: quoniam in Cruce Victor Inferis, & Cœlo potitus est. *In Natali* XVIII. *pag.* 662.

Alpha itidem mihi Christus, *&* Ω, *qui summa supremis*
Finibus excelsi pariter complexus, *& imis*,
Victor, *& inferna pariter cælestia capit*;
Effractisque Abyssis Cælos penetravit apertos;
Vexillum Crucis super omnia sydera fixit.

Et hùc fortasse respexisse crederem artificem lucernæ antiquæ fictilis, quam mihi dono dedit eximius vir, & italici nominis ornamentum, & decus, Matthæus Ægyptius, Serenissimi Utriusque Siciliæ Regis à Bibliotheca. In ea enim *Crux* prominet in medium decussata, & in duobus superioribus lateribus A, & Ω, in inferioribus *C. V. Christus Victor*, vel *Chri-*

 stus

ſtus vincit, Tabula IV. Fig. I. Niſi fortaſſe cuiquam placeat *Chriſtus Jeſus*, V pro Y poſitâ, quod ſæpius evenire advertit Fridericus Rhue *Specimen Philog. numiſ. pag.* 32. *&* 34. In Sepulchris Chriſtianorum frequens eſt Monogramma Crucis, duabus his literis intermedium Tabula IV. Fig. 2. Extat exemplum apud Cl. Lupum de Epitaphio Severæ in lapide, quem edidit ex Boldetto. Plura ſane occurrunt in Roma ſubterranea Patris Aringhi: ubi *lib.* 3. *pag.* 28. hoc idem Monogramma diverſâ ratione efformatum occurrit: eo ſcilicet modo, quo recentiores Pictores Dei Omnipotentis Nimbum, ſeu diadema, ut vocant, ad innuendam in tribus Divinis Perſonis Unitatem, & in Unitate Trinitatem, formare ſolent Tabula IV. Fig. 3. (79) Sed

---

(79) Vide hæreſim Colobarſianorum, apud Tertullianum *Lib. de Præſcriptione capit.* 50. ab duabus his literis *Alpha* & *Omega* conflatam, deductamque. Nec deſunt, qui in hujuſmodi Trigono perplura myſteria conſiderant: utpote qui continet primam

Sed & T literam (80) quandoque mediam habent Alpha, & Omega: ut in inscriptione, apud Boldettum

 tom. I.

---

mam figuram Ternariam completam. Qua de re vide Calvorium *Part.* II. *sect* IV. *capit.* XIX. *pag.* 605. & Rhodiginum *Lect. Antiq. lib.* 10. *capit.* 18.

(80) Hujus mysticæ literæ meminit Ezechiel *Capit.* IX. *v.* 30. & Joann. *in Apocal. capit. item* IX. *v.* 3. quo Dei famuli in fronte signabantur, Vide Hieronymum *in Ezechiel. capit.* IX. Isidorum *Lib.* III. *Origin. capit.* 3. Hujusmodi verò litera in vetusto Alphabeto Samaritano, quem nonnulli antiquum, vel prophanum existimant similis est literæ X. Unde Primasius Episcopus Adrumentinus *in Comment. ad Apocalypsim lib.* IV. *capit.* XIII. censet ab Apostolo alludi ad Monogramma Christi, dum T literam memorat. Tali signo ad lævum humerum appenso signantur hodie Regulares S. Antonii Abbatis in Galliis, origine Hospitalarii. Unde Du-Vert *Tom.* I. *pag.* 91. morem hunc derivatum scribit ab ligneis substentaculis (Italice *Le Croccie*), quæ ab morbo, ignem S. Antonii vocant, fideles liberati, veluti in anathema Divo Liberatori parietibus Templi affigebant pendula. Eodem etiam signo signabantur olim Equites

L'arme pure di S. Maria Nuova di Firenze, è una croccia.

tom. 1. *pag.* 80 qui & anulum refert signatorium, utraque litera exculptum Tabula IV. Fig. IV. In nummis Phocæ, & Siconulfi aliter exprimitur Christi Monogramma : quo signo non pedum Pastoralem à veteri lituo derivatum, ut Begerus *Thes. Brand. tom.* 2. *pag.* 857. aliique passim docent Tabula VIII. Fig. 3. sed Sacrum Christi Monogramma rudius, ut temporibus illis, expressum significat ; quod recte animadvertit laudatus P. Le-Vitri in *Titi Flavii Clementis tumulo illustrato pag.* 14. Habet & Sanctum Venerandumque Beatæ Mariæ Virginis Nomèn, suum Monogramma, quod Græci in statuis, picturis, ac nummis, literis

non è un T l'insegna degli [illegible], ma uno strumento a guisa di trivella

Equites ab Altopassio, Hierosolymitanis coævi : quorum armis loca Senas inter & Lucam inhospita, & grassatorum excursionibus malefida Peregrinis ad Vultum Sanctum Lucensem properantibus, tutiora reddebantur. Non autem assentior Doctissimo Du-Vert, qui jamdudum contractam pruriginem explodendi ab nostris ritibus mysterium omne, ac si quidquid in eis occurrit, vel ex necessitate, vel ex consuetudine effluxerit, hâc datâ occasione refricare non desinit.

teris Græcis efformabant : quodque, nescio quis, infelicissimus Sycophanta, qui suum iter Italicum Gallicè datis ad Amicum literis describens, lippis oculis, & hæretica labe infectis pro Μιτηρ Θεῦ legebat Μαρια Θυγατηρ : quo nihil dici potest obtusius : cum Sole lucidius sit, legendum esse *Mater Dei*, non *Maria Filia* Tabula VIII. Fig. 4. Græci enim literas has Μ Θ Sacris Mariæ Virginis Imaginibus potissimum apponere consueverant, ut hæresim Nestorianam configerent.

Ignoscat modo benevolus Lector, si, in gratiam meorum Sodalium, Academiæ Ecclesiasticæ sub Eminentissimo Præside, & Patrono *Josepho Cardinali Spinelli*, Ecclesiasticæ Historiæ in hac sua Civitate Assertore, qui in confutandis, refellendisque Samuelis Basnagii erroribus acerrimam navant operam, quædam dicere instituo, contra Jacobum Basnagium primùm in Historiâ Judeorum Gallicæ scriptâ *Tom.* 3. *part.* 1. *cap.* XXVIII. inde contra Samuelem alia. Scribit Basnagius Christi, quod vocamus, Monogramma, ante Constantinum, Chri-

M 4 stianis

ſtianis incognitum, apud Gentiles tantùm uſuveniſſe, qui eum non raro in nummis exhibuere. Proinde facilem ſibi blanditur inveniſſe viam, ut erroris, ac ignorantiæ notam inureret venerationi, quam nos Sacris Lipſanis exhibemus: quæ è Sacris Cryptis eruta, veluti Martyrum reliquiæ, habenda ducimus: propterea quod, ait ille, in Sepulchris, ubi condita ſunt, Monogramma hoc apparet, veluti ſecurum inditium, eos pro Chriſto mortem oppetiiſſe -- *il ne faut s' imaginer, que dans tous les Tombeaux, & les Monumens, ou ſe trouve cette lettre elle ſoit caracteriſtique du Chriſtianiſme; car cela n' eſt arrivè, que depuis la chute du paganiſme, & le regne du Coſtantin* -- Quò vero verba hæc colliment, & ſcripturæ contextus, & Auctoris genius abundè demonſtrant. Damus Baſnagio, & libentiſſime damus, Monogramma ex P, & X literis compoſitum in Gentilium monumentis, non ſemel occurrere. Quin ab eo adductis teſtimoniis alia addimus. Illud enim videre datur in nummo maximi moduli Ptolomæorum Ægypti Regum,

olim

olim apud P. de Vitri, nunc Romæ inter Cimelia Collegii Societatis Jesu: miraturque Vir doctus in sua dissertatione *de Tumulo Flavii Clementis* Joannem Baptistam Casalium *de Veter: Christ. Ritib.* adfirmasse ex Pignorio: in horum Regum nummis sæpius extare, dum sibi in centenis quibuscumque, vix unum contigit reperire. Nostro item Monogrammate alter insignitur nummus; in Bibliotheca Academiæ Ingolstadiensis, quem vidisse testatur Gretserus *de Cruce tom.* I. *lib.* II. *capit.* XXXVIII. *pag.* 469. nec non alter ab Abrahamo Ortelio observatus, qui inter duos Aquilæ pedes memoratum Monogramma habebat insculptum (81) Hucusque cum Basnagio convenimus, eique herbam porrigimus. At

(81) At fortasse hujusmodi Nummus ad Constantini Magni tempora spectat, ut putat Nicolai *de Siglis Veterum pag.* 183. Vide Minutium Felicem in Octavio *pag.* 286. *edit. Lugd.* 1672. Nam & signa ipsa, & Cantabra, & Vexilla Castrorum, quid aliud sunt, quàm Cruces ornatæ? Consule etiam Regalt. & Ouzel. *Annot. in hunc locum*: & confer D. Antonium Augustini *Discurs. edit. Rom.* 1592. *pag.* 11.

At illud idem significare Monogramma, apud Christianos olim, quod & apud Gentiles, hìc saltus, hic rhodus est.

Certè, eodem teste Auctore, mos fuit Gentilibus, Græcisque præsertim, quibusdam siglis, vel numeris, vel initialibus quibusdam literis uti, ad multarum rerum significationem; vel eum ab Hæbreis, vel ab Ægyptiis hauserint, qua de re Consule Cl. Joann. Nicolai *de Siglis veterum*. Notum est illud Suidæ in voce *Eratosthenes*: quem veluti alterum à Platone Philosophum, notatum litera B designabant: dum Platonem, qui primas inter sapientes obtinuerat, litera A notabatur. Græcorum usum inter Romanos respexisse videtur Martialis *lib. v. Epigramm. xxvii.*

Quod ALPHA dixi, Codre, Penulatorum,
Te nuper, aliquâ cum jocarer in chartâ:
Si fortè bilem movit hic tibi versus,
Dicas licebit BETA me Togatorum.

Nil ergo vero similius, hujusmodi etiam Monogramma, ab eis inventum

fuisse

fuiſſe, ut per compendia rem aliquam ſignificarent . Certe Harduinus *ad Plinium lib. v. cap. xxxi. ſectione xxxvi. pag.* 285. Monogramma in nummo Ptolomæorum , explicat : Καλκὸς Ροδίων, *Æs Rhodiorum*. Et Cl. Nicolai in ſuo tractatu de Siglis Veterum , varias circa hæc explicationes adornat : & inter alia putat fuiſſe nomen vel *Chriſtidori* , vel *Chriſauli* , vel *Chriſanti* , vel cujuslibet alterius Monetarii . Cui ſubſcribit Burchardus *Epiſt. ad Joannem Ciampinium de Monogram. Chriſti Lipſiæ* 1696. Nihilominùs Eruditiſſimus Nicolai propenſior eſt ad credendum in hoc nummo Ptolomæorum ſignificari χρηστήριον , ſeu *oraculum Jovis Hammonis*; vel , ut alii volunt , χρυσαορεὺς , quod fuit Jovis cognomen apud Chares . Oſtendunt item Cangius in utroque Gloſſario , & Monfoconius in Palæographia Græca , ſignum hoc in plurimis veterum monumentis , ſumi pro χρόνος , χρυσός , χρυσίον , & χρυσόστομος . Cujus ſententiæ non parum lucis affert Eruditiſs. Le Vitri his verbis -- *Eſt in Collegio Romano Concha patula , paulò grandior : quam R. P. Joſephus Luſi*

ex

ex Patria sua Cephalonia detulit, his coloribus picta, qui antiquam Græciæ Christianæ pietatem potius, quàm elegantiam redolent. In ea stat S. Joannes Chrysostomus, medius inter S. Basilium, & S. Gregorium: trium horum Ecclesiæ Græcæ Doctorum nominibus in hunc modum adscriptis, Oʿ Aʾ BACIΛEIOC Oʿ Aʾ IΩ ☧ COΘ Oʿ Aʾ ΓPΗΓOPIOC -- Advertit ulterius apud Veteres Grammaticos Græcos hoc signo in margine libri apposito innui consuevisse illa, quæ judicabatur, χρισα, seu χρίσιμα, *bona & utilia* esse, ac digna, quæ in Excerptis adnotarentur. Unde Isidorus *lib. 1. orig. capit.* 20. agens de notis sententiarum notam hanc χρήσιμον vocat, & de ea inquit -- *Hæc sigla ex voluntate uniuscujusque ad aliquod notandum ponitur* --. Et hæ, vel harum similes poterant esse hujus Monogrammatis significationes apud Gentiles.

Sed quid hæc cum Sepulchris Christianorum, in quibus etiam ante ætatem Constantini apparuere Monogrammata hujusmodi? Testes sunt, ab omni labe mendacii immunes, Lapides apud Aringhium, S. Alexandri Martyris

tyris ſub Antonino Imperatore ; & S. Marii Militum Ducis ſub Adriano. At reponet fortaſſe Baſnagius, revocari poſſe in dubium in his lapidibus, Monogramma noſtrum, ſignum Chriſtianorum eſſe. Cur ergo *Palmis*, *Columbis*, *Coronis*, *Piſciculis*, *bono Paſtori*, *&c.* adnectitur, quæ omnia ſcimus ad Chriſtianiſmum referri? Cur jungitur non ſemel ampullæ vitreæ, ſanguineo adhuc colore tinctæ, imo ipſo ſanguine incruſtatæ, quæ procul dubio nota Martyrii eſt, ut paulo infra videbimus? Cur tantùm non ſemper Chriſimus noſter occurrit medius inter duas literas *Alpha*, & *Omega*? Num & hæ quoque ſigna fuere Gentilium? Cur denique in parietibus, in ſtratis viarum, in fornicibus Sacrarum Cryptarum tam frequens eſt, ut Cl. Boldettus ſacrorum Cæmeteriorum Romæ Cuſtos, aſſerat in Cæmeteriis, præſertim Priſcillæ, & Ciriacæ, centies, & millies occurrere : vel in calce, quo parietes obducuntur, ſcalpo deſcriptum, vel opere teſſellato compactum? Quis modo, cui cerebrum non nutet in capite, aſſerere audeat, tempore imma-

nium

nium persequtionum, ideoque ante Constantini Regnum, quando subterranea hæc loca hospitio erant Christianis, in eis penetrasse Gentilium Artifices: eisque tantum otii, & quietis datum, ut Chrisimos hos affabre, diligenterque componere potuerint? Vel fortasse nobis credendum erit, veteres illos Christianos in hæc sacra loca, ubi pavimenta madebant sanguine Martyrum; inter lacrymas, & suspiria Confessorum, inter sacrificia, & preces, queis jugiter noctu, diuque vacabant, aliquod gentilitatis argumentum, qualecumque illud tale fuerit, invexisse? Cum ergo Monogramma nostrum in parietibus, & fornicibus Cæmeteriorum, nil aliud, quam Christianismi nota fuisse oporteat, non video, cur & in Sepulchris non ita.

Sed hæc omnia missa facimus. Rei momentum est, quod Basnagius splendidissimè fallitur. Nostrarum enim consuetudinum ignarus, putat Sarcophaga omnia, in quibus Chrisimus apparet, ab nobis statim pro Martyrum repositoriis haberi. Id fal-

sum

ſum eſt, ſicut omne, quod eſt falſiſſimum. Summorum enim Pontificum decretis, Sanctiſque Conſtitutionibus ſancitum eſt: *palmas, eiſque junctum Vas Sanguine tinctum habenda eſſe ſimul, pro ſignis certiſſimis verarum Reliquiarum*: alia omnia ſigna in incertum poſita eſſe. Unde Sarcophaga illa, quæ Criſimum tantum habent, nec aperiuntur, nec effodiuntur: idem teſtante eodem Boldetto, cujus Præceſſor Raphael Fabrettus in ſuis inſcriptionibus *pag.* 555. *&* 556. aſſerit, obteſtaturque, ſe unico Martyris Sanguine in teſtimonium Martyrii uſum fuiſſe -- *Quo præcipue*, inquit, *uno & unico uſus ſum, dum Sacrarum Reliquiarum extractioni, & cuſtodiæ præfui* -- Nec cura hæc, & diligentia in veris a falſis Martyrum Reliquiis dignoſcendis, in Eccleſia Catholica recens eſt, vel nuper introducta. Aliter rem ſe habere nos admonet teſtimoniorum antiquorum nubes, ab Sacrorum Conciliorum decretis advocanda, ſi otium mihi ſupereſſet. Adeat Baſnagius Concilium Carthaginenſe v. anni 438. *Canon. v. tom.* 11. *Conciliorum pag.* 1456. Africanum

num *cap.* 30. *Canon. Placuit, de Consecr. distinct.* 1. Lateranense IV. anni 1215. sub Innocent. III. *Tom.* XIII. *Concil. pag.* 998. Decret. Gregor. IX. *Tit.* 45. *de Reliq. SS. capit.* 2. *cum ex eo*; Tridentinum *Sess. xxv. de Invocat. SS.* prope finem; Capitularia Caroli Magni *Lib.* 42. Synodum Turonensem anni 1582. sub Simeone Maillè, apud Bocchell. *Lib.* 4. *Decr. Eccles. Gallic. tit.* 5. *capit.* 8. Concil. Gallicana apud Sirmondum *pag.* 556. Concilium Provinciale Mediolan. IV. sub S. Carolo *Capit. de SS. Reliq.* Mediolanense alterum sub Card. Paleoto; Synodum Pictaviensem anni 1387. sub Simeone de Caramando; Tolosanam anni 1590. Adeat etiam Optatum Milevitanum *Lib.* 1. *advers. Parm. pag.* 17. *edit. Paris.* 1721. ubi advertit Dupinius, Martyres nondum vindicatos, scilicet nondum ab judicio Ecclesiæ in numerum Martyrum relatos, nec in dypticha transcriptos, venerationi exponere haud fas esse: & ex Concilio Cæsaraugustano observat Baronius *ad ann.* 592. *num.* 31. dubias Reliquias, vel in Templis repertas, ignis judicio examinari olim consuevisse:

Quod

Quod & asserit Leo Cassinensis *Lib.* 2. *cap.* 34. Item Gregor. Turonen. *de Glor. Martyr. cap.* 19. Beda *Lib. de Locis Sanctis capit.* 5. Andreas Quercetanus *in Notis ad Bibliot. Clun. lib.* 7. *pag.* 28. Alia addi possunt. Sed cui bono, cum hæc abundè sint?

Hallucinantur etiam non pauci opinantes, Chrisismum Christianorum ex duobus literis, latinâ unâ, Græcâ alterâ, ita componi, ut legendum sit *Pro Christo*: atque ideo in Sepulchris innuere hominem ibi cubantem, pro Fidei veritate, proque Christiana Religione mortem oppetiisse: quam sententiam contra Chavalerium meritò explodit Burchardus *in præfata ad Ciampinium Epistola*. Eruditis enim omnibus compertum est, in Monumentis veterum Christianorum nil aliud, quàm Sacrum Christi nomen exhiberi, duobus tantum prioribus literis expressis: veluti in Græcorum Imperatorum nummis, præfatum Sanctissimum nomen IHCOYC XPICTOC his tantum siglis IC̄ XC̄ efferebatur. Tali ratione inter Cimelia Christianissimi Regis, ut

observat Rutgersius *Variar. Lect. lib. 1. cap. 1. pag. 6.* insculpta est gemma quædam, sacrosanctum Salvatoris nostri vultum, etiamnum juvenis, exprimens; his adjunctis initialibus literis Ι Χ Θ, scilicet ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΘΕΟΣ, *JESUS CHRISTUS DEUS*. Quas cum oscitanter legisset V. Cl., ac de omni antiquitate supra quod dici potest optimè meritus Fulvius Ursinus, ac initialem I pro T sumpsisset, reddidit *Titus Quintius Deus*: ac si Gemma Titum Quintium referret, ob Græciam liberatam ab bello, quod ei Populus Romanus minitabatur, in deorum albo relatum. Cæterum hujus nos veritatis admonet Eusebius in Vita Constantini *lib. 1. capit. 25.* ubi post descriptum piissimi Imperatoris Labarum, hæc subdit -- *In fastigio ipsius operis Corona affixa lapidibus pretiosis, & auro politè circumtexta. In ea salutaris appellationis Servatoris nota inscripta duobus solum expressa elementis, idest duabus primis literis nominis Christi: erat enim litera P in medio literæ X curiosè, & subtiliter inserta, quæ totum Christi nomen perspicuè significavit.* --

Nec

Nec desunt utique, qui hujusmodi Monogrammate, non tantùm priores duæ literæ, sed omnino sex illæ (nam duplex *sigma* pro uno numeratur) quibus Sacrum Christi nomen constat repræsentari censeant: ΧΡΙΣΤΟΣ. Id explicat S. Paulinus in Natali S. Felicis XI. olim inter Anecdota latina Viri Cl. Ludovici Muratorii *Tom.* I. *pag.* 42. nunc & inter ejusdem opera, edita Mediolani: cujus verbis jugulatur etiam opinio Brentii, hæretici per quàm famosi, qui in hoc Monogrammate *Christi nomen* agnoscebat, at in eo *Crucis* nec volam apparere ullam effutiebat; ut Sacri ipsius Ligni antiquissimam venerationem in dubium revocaret. En verba Paulini:

Nunc eadem CRUX *dissimili compacta paratu*
Eloquitur Dominum, tanquam Monogrammate, Christum:
Nam nota quâ bis QUINQUE *notat numerante latino* (82)

 Cal-

(82) Ex Notis Cl. Muratorii. Numerus *Decem* per X exprimitur apud Latinos: quæ litera apud Græcos *Chi* dicitur.

Calculus , hac Græcis CHI *scribitur,*
& medium RHO : (83)
Cujus apex , & SIGMA *tenet* :(84)
quod rursus ad ipsam
Curvatum Virgam facit O , (85)
velut Orbe peracto :
Nam rigor obstipus facit I , *quod in*
ellade JOTA *est :*
TAU

---

(83) Fortasse scribendum est , *& media est Rho*.

(84) Ita legi cum Muratorio: qui hæc addit . Hoc elementum dupliciter scribitur modo Σ & modo C . Sed quomodo sigma illud in Monogrammate exprimitur , ut verum sit , quod Paulinus canit :

Atque ita sex , quibus omni nomine nomen
Celsius exprimitur , coeunt elementa sub uno
Indice .

Neque enim Σ ibidem cernitur . Propterea censeo alteram ejusdem literæ figuram in Monogrammate constitutam fuisse , quæ efformatur in hemicyclo literæ P, nempe in Ɔ , qui si reflectatur, exhibet verum sigma C . Aliter Paulinus non potest explicari.

(85) Nempe in linea curva ipsius P; quâ lineâ demptâ remanet litera I , ut in sequenti versu.

TAU stylus (86) *ipse brevi retro a cacumine ductus*
Efficit : atque ita SEX, *quibus omni nomine nomen*
Celsius exprimitur , coeunt elementa sub uno
Indice , &c.

En ergo in Chrisismo nostro *Christi* nomen , non verùm *Pro Christo* , ut Veteres nostri credidisse supponit Basnagius. Quod ut certius appareat, inspiciendum est quorumdam Monogrammatum genus: quorum non pauca , quin per plura in Cæmeterio S. Agnetis inveniri, testem se prebet Boldettus *pag.* 336. Parvo hæc includebantur orbiculo, ubi spatiola, quæ ex recta linea literæ P, & ex duobus aliis invicem se decussantibus literæ X, reliquis Elementis replebantur , quæ ambas has voces *Spes Dei* conficiunt: ita dispositis, ut Monogramma suppleret vices literæ P. Quæ aliter explica-

 ri

(86) Posito Iota , si transversam ejus cacumini superponas, habes T: cujus altera pars in sinum curvata integrum deinde P præbebit.

ri posse non video, nisi quod Christus, cujus nomen in Monogrammate legimus, Auctor est nostræ *Spei in Deum* : utpote quem apud Patrem, Patronum, & Advocatum habemus. Tabula IV. Fig. 6.

Sed ut Basnagio quendam alium lapidem movendi occasionem adimamus -- *parce que*, ut ait, *la reputation de le Catacombe de Rome*, *& la veneration des Reliques souffre des violentes attenteintes par certaines Traces de Paganisme*, *qu' on y decovure de tems en tems* -- audiat suis ipsis verbis Cl. Boldettum, hujusmodi rerum versatissimum Virum : sui enim muneris, demandatique officii onus erat, hæc non nescire -- *Quindi è*, *che per nulla quanto à nota di Martirio si considera questo segno* (Monogramma scilicet Christi, de quo ei sermo est) *nella recognizione*, *che facciamo de' Corpi de' Martiri* : *anzi nè pure ordinariamente si aprono i Sepolcri*, *che sono distinti col medesimo*, *quando esternamente non vi sia unito il vaso del sangue* (87) *o pure scolpita la*

(87) Observat Mabillonius ex Bosio in *Lib.* 1.

la palma , segni specifici del Martirio . In ordine a questa pratica aveva scritto nella prima edizione della sua Epistola il P. Mabillone , ciocche forse da qualche Persona non bene istrutta potè avere inteso , che : si quis tumulus in Romanis illis antiquis Cæmeteriis nondum reseratus occurrit cum Christi Monogrammate , & signo Palmæ , Columbæ.

Lib. 1. *capit.* 20. plurimis veterum testimoniis constare , quantà curà , ac diligentià illorum temporum Christiani , sanguinem Sanctorum Martyrum collegerint . Hunc enim vel pannis , vel linteaminibus exceptum , vel bibulis spongiis haustum in ampullis reponebant . Cujus generis hæ sunt , quæ hic Neapoli adservantur cum sanguine B. Januarii Urbis & Regni præsentissimi Patroni: & ea , quam S. Stephani sanguine repletam huc pariter advexisse traditur Gaudiosus Episcopus . Talis etiam ampulla Biturigas ab S. Ursino allata , cujus meminit Gregorius Turonensis de Gloria Martyrum *cap.* 34. Unde Mabillonius ipse de Cultu *SS.* ignotorum inter Præfationes *edit. Trident. tom.* 2. *pag.* 617. eorum , quæ in prima editione scripserat , veluti palinodiam recinens ait : *Sed satis de ampullis sanguine tinctis , quas pro vetustissimis signis Martyrii habendas esse non dubito .*

bæ, Paſtoriſve, aut aliquo conſimili tumulus ille detegitur, hominis condita oſſa è tumulo efferuntur, tuncque pro certo indicio Sanctitatis habetur, ſi nomen aliquod quomodocumque inſcriptum ſit, vel vaſculum Vitreum Sanguine, ut creditur, tinctum, & in tumulo reconditum habeatur -- *Poiche eſſendo ſtato aſſicurato del vero nella ſeconda edizione laſciò le parole :* hominis conditi oſſa è tumulo efferuntur : E *quelle*: Tum pro certo indicio Sanctitatis habetur, ſi nomen aliquod quodcumque inſcriptum ſit : E *finalmente*, ut creditur in tumulo reconditum: *Ed in vece di quei primi ſuoi ſentimenti ſi correſſe in tale maniera* -- Tumulus ille detegitur, & ſiquidem certum Martyrii, aut Sanctitatis in eo apparet indicium, puta Vaſculum Sanguine tinctum, hominis conditi oſſa è tumulo efferuntur -- Hæc ille, cujus teſtimonio conſtat oſſa iis tecta lapidibus in quibus Chriſiſmus ſolum apparet, adſervari quidem in ſpem reſurrectionis, & pro Chriſtianorum lipſanis haberi, nunquam vero publicæ venerationi, veluti Sanctorum, qui pro Chriſto

sto sanguinem suum fuderunt, exponi.

Nunc revertamur ad sarcinas, mox eas deserturi, ut cum Basnagio altero congrediamur: Figuræ enim *Pastoris*, *Ovis*, *Agni*, *& Crucis*, quæ in Patenis, & Calicibus obviam fiunt, pituitam movent eidem Scriptori *Anal. Eccles. polit. anno* CCXVI. *Tom.* 2. *pag.* 273. *num.* 3. Ubi Baronio illudit *exultanti*, *& triumphanti*, eo quod ab hujusmodi Sacrorum Calicum, & Patenarum Imaginibus credit demonstrari, aliarum etiam Sacrarum Imaginum usum, communi fidelium consensu, jamdiù in Ecclesia inolevisse: miraturque, Eminentiss. Virum non animadvertisse, picturas, quæ Symbolicæ sunt, & ornamenti causa fiunt ab Sacrarum Imaginum numero esse rejiciendas, quia, *ut sint venerationi*, in Ecclesia non collocantur. At quandonam scripsit Baronius, Symbolicas has figuras in Calicibus sculpi, *ut essent venerationi*? Ex eis usum tantum imaginum in Ecclesia arguit: Nam certe si imagines in Ecclesia non fuissent admissæ, neutiquam nec in Sacris Calicibus, & Patenis

tenis

tenis eas admittere ausi essent Fideles. Verba Baronii sunt -- *Apertissime declaratur, Sacrarum Imaginum usum fuisse communi consensu Fidelium in Ecclesia antiquitus consecratum* -- Basnagio æquior Thaes, licet & ipse à vera Ecclesia desciverit, qui in Mantissa ad Doughteum de Calicibus, ex ipsis imaginibus eruit -- *Quod primitiva Ecclesia nullo modo imaginum usum respuebat, sed eum magni facere, in morem ei positum erat* -- Et concludit -- *Id nec Doughteus nec alii ejusdem fidei Socii negare audent* -- Inde exemplo rem probat. Quærit enim, cur in Templo Blancharnensi antiquissima Deiparæ Virginis Imago deauratorum lapillorum, seu calculorum fabrefacta compositione, fuisset olim exposita? Num ad cultum? Antiquior ergo Imaginum cultus in Oriente. Num ad ornamentum? Cur eam ergo Constantinus Copronimus, Leonis Isaurici Imperii, ac impietatis successor, & Sacrorum Imaginum infensissimus hostis, eam deleri jussit, ut habetur in Vita Stephani junioris? Sed quid moror amplius? Antiquum in Ecclesia Imaginum usum tam late

ab

ab noſtris contra Hetherodoxos demonſtratum eſt , ut aliquid addere idem eſſet , ac in luce meridiana lucernam accendere . Noſtri penſi eſt de Calicum , & Patenarum figuris diſſerere , quas Baſnagius è Sacrarum Imaginum numero vult eſſe rejiciendas.

Sed videat primum , an ab eodem numero eas expulerint Epiſcopi Orientales , qui una cum Apoſtolicis Legatis Conſtantinopolim convenere anno DCCLXXXVI. in Synodo , quæ anno ſequenti in Nicæam Bithyniæ translata , aliquando Conſtantinopolitana , aliquando , & rectius quidem , Nicæna ſecunda dicitur , ſeptima Univerſalis . Cum enim Conſtantinus , dictus Copronimus , impiiſſimi Patris non degener Filius , anno DCCLIV. coacto trecentorum triginta octo Epiſcoporum cætu , cultum imaginum damnari curaſſet , eidem extincto Leo Filius ſuffectus fuit anno DCCLXXX. Interim Taraſius ad Sedem Patriarchalem evocatus , non prius ad eam dignitatem capeſſendam adduci potuit , quàm ei poteſtas facta fuiſſet congregandi Synodum hanc , de qua

agimus, ad reſtituendum Sacrarum Imaginum cultum. Hujus ergo in actione VII. quot verba ſunt, totidem jacula in Baſnagium contorta -- *Statuimus cum omni exacta cura, ac diligentia, ſimiliter ac Sanctæ Crucis, & vivificæ figuram, venerandas, & ſanctas imagines palam proponi, quæ coloribus teſſelliſve conſtant, aut alia quavis idonea materia in Sanctis Dei Eccleſiis, in Sacris VASIS, ac veſtibus, necnon parietibus, & tabulis, ædibus, ac viis: nempe tùm Domini, ac Dei Salvatoris Noſtri Jeſu Chriſti Imagines, tum incontaminatæ Dominæ Noſtræ Sanctæ Dei Genetricis: necnon honorabilium Angelorum, ac Sanctorum omnium, ac Piorum virorum. Quanto enim frequentius per imaginatam expreſſionem videntur, tanto magis, qui illas intuentur, ad Prototyporum recordationem, & deſiderium excitantur. Et ipſis oſculum, & honorariam adorationem deferunt. Non tamen verum ſecundum fidem noſtram latriæ cultum, qui ſoli Divinæ Naturæ convenit: ſed eodem modo veneramur, quo figuram vivificæ Crucis, & Sancta Evangelia, & cætera ſacra donaria, tam ut ſuffitus, & lumina ad illas hono-*

honorandas adhibeantur, quod fuit antiquorum religiosa consuetudo -- . Hic advertendum, primò per Sanctam Synodum nil discriminis intercedere inter imagines, quæ in Ecclesiis, in tabulis, & parietibus, & quæ in Sacris Vasis, Sacrisque donariis effingebantur, & parem eis asserit deberi cultus. Secundò Sacrorum Vasorum Imagines, ex earum numero esse, quæ nos ad *Prototyporum recordationem, & desiderium excitant*. Tertiò, quod Nos propriùs spectat, Sacrarum Imaginum cultum non novum à Sancta Synodo induci; sed id præscribi, quod jam fuit secundum *antiquorùm religiosam consuetudinem usitatum*. Unde Joaanes Faes post quam verba hæc Concilii exscripsit, arguit ex illis ipsis: *primitivam Ecclesiam usum imaginum nullo modo respuisse*. Pamelius in Notis ad Tertullianum de pudicitia *capit. 6. num. 3. pag. mihi* 1219. *col.* 1. *Unde*, inquit (ex verbis scilicet Tertulliani, memorantis boni Pastoris imaginem in Calicibus sculptam) *tunc temporis Calices depingi solere figuris historiarum novi Testamenti, unde confirmatur usus imaginum in Ecclesia*. Talia

sentit

ſentit Baronius, talia Roſvveidus in notis ad Divum. Paulinum Nolanum *num.* 152. *&* 153. plerique alii, quos advocare in re tam clara, nec oportet, nec vacat. Qui omnes Calicum figuras, & quæ ad hiſtoriam Evangelicam referuntur, ex Sacrarum Imaginum albo expungere non auſi ſunt, quin potius has quoque, nulla hæſitatione illis accenſerunt. Valeat modo Baſnagius, & ſequenti ſuæ frigidiuſculæ ſententiolæ plaudat -- *Vitreum igitur eſt argumentum, quod pro antiquitate Sacrorum Imaginum ex Vitreis Eccleſiæ Calicibus ducitur, ipſis ſane longe fragilius.* --

At urget ulterius, rationemque allaturus, cur Calicum, & Patenarum imagines non habendæ ſint pro Imaginibus Sacris, ſubdit -- *quia neque ſui cauſa, ut ſint venerationi; neque ut exemplaris ſui vultum reddant, in Eccleſia collocantur* -- Et re vera nos imagines veneramur -- *ut ſtudium, & effectum noſtræ dilectionis erga formam Perſonæ imaginis demonſtremus* -- Ut inquit Athanaſius *in quæſtionibus ad Anthiocum quæſt.* 39. -- *& quatenus verum ſit,*
imaginis

imaginis honorem ad Prototypum referri -- Ut ex Divo Thoma docet Eſtius *lib.* 3. *diſtint.* 9. *pag.* 29. At neceſſe non eſt, ut quæ referuntur ad objectum principale, quod eſt Perſona honoranda, relatione reali referantur; nam ſatis eſt ad id relatio rationis. Hæc enim ex doctrina D. Thomæ id habet, ut licet rationis ſit, tamen vera cenſeatur: & licet non dependeat ab objecto, tamen ob rationem quandam, quæ intervenit, animo apprehendi non poteſt ſine illo; quæ ratio, quia vera, non ficta eſt, id efficit, ut relatio illa ab nobis habeatur, ut realis: ſicuti bene notat Joannes Fronto de cultu Sanctorum *pag.* 230. Et exemplum profert ex verbis Athanaſii *in orat.* 4. *contra Arianos*: advertentis, quod -- *qui adorat* τὴν εἰκόνα, *imaginem, adorat Regem* -- Monente Ariſtotele, eundem eſſe motum in imaginem, & in rem ipſam, repræſentatam per imaginem. Certe ex inſtitutione Divina quædam in veteri lege fuerunt, quæ ob relationem, eamque rationis tantum, qua ad Deum referebantur, honore, & reverentia

verentia ſoli Deo debitis afficiebantur. Hujuſmodi fuit Arca Dei , quæ ob relationem , quæ cum Deo habebat, divinis honoribus proſequebatur : & nominibus ſoli Deo competentibus appellabatur . Nam quando legimus Levitic. *xiv. capit. 2. immolare Agnum coram Domino : orare coram Domino xv. 15. Altare coram Domino*: Exodi *xxvii. 20. Ponere lucernas à Veſpere uſque mane coram Domino* ; *Num. xv.* 28. aſſerunt interpretes , nec contra ibunt Adverſarii , quoties hic legimus *Domino*, hebraicè eſſe *Arca Domini* . Ad eum igitur modum, quo Arca Domini venerabatur ob relationem rationis, quam cum Domino , Deoque habebat , tali profectò ratione Imago Boni Paſtoris , & Agni venerari poterat ab Antiquis ob eandem relationem , quæ eam , & Chriſtum Dominum intercedit . Ex teſtimonio Divi Paulini Nolani in Epiſtola toties laudata ad Severum , ſcimus Spiritum Sanctum ſub ſpecie Columbæ antiquitus in Altaribus veneratum .

Pleno coruſcat Trinitas Myſterio ,
Stat Chriſtus Agno , vox Patris Cælo tonat ,

Et

Et per Columbam Spiritus Sanctus finit (88)

Quod idem docet Concilium Constantinopolitanum anno DXXXVI. sub Menna habitum : *ubi act. v.* hæc habes in Epist. Clericorum Antiochiæ de Sacrilegio Severi -- *Columbas aureas , & argenteas in formam Spiritus Sancti super divina Lavacra , & Altaria appensas , una cum aliis sibi appropriavit dicens : Non oportere in specie Columbæ Spiritum Sanctum nominare* -- Sicuti ergo Figura Columbæ animum veterum Christianorum ad tertiam Divinæ Trinitatis Personam elevabat , uti & hodie nobiscum evenit , ita & Imago Pastoris , & Agni eundem eorum animum ad Dominum Nostrum Jesum Christum deducere potuisse nemo ibit inficias . Sacræ enim Scripturæ eos docebant , & Spiritum Sanctum fuisse olim sub *specie Columbæ* designatum ; & Christum Dominum ab Joanne Baptista *Agnum* dictum ; & *quasi Agnum coram tondente* se obmutescentem ab Isaia : & *Agnum mansuetum* ab Jeremia , & *Agnum*

(88) Vide quæ latè disputat Bellarminus *Lib. 2. de Imaginibus* ,

gnum, qui occisus eſt, in Apocalypſi prædicatum; qui ſuo eodem ſanctiſſimo ore *Paſtorem ſe bonum* nominavit apud Joannem *capit.* 10. *ver.* 14.

At reponet Baſnagius: ideo Columbam, Paſtorem, & Agnum ſuper Altare à priſcis Fidelibus veneratum, quia ibi erat, ut veneraretur, & non ut ornatum, & decorem augeret Altaribus: ſicuti eſt in Calicibus, & in Patenis, ubi tantummodo ornamenti gratia inſculpebatur. Sibique favere opinatur Vaſqueſium *de adoratione diſput.* 4. (non 104. uti mendoſe in Annalibus) *capit.* 6. *pag.* 216. cujus hæc verba exſcribit -- *Nam quoties figura aliqua, veluti appendix alicujus operis ponitur, ad nullam ſui adorationem movet* -- Nec plura. Pigebat enim eum ultra progredi: Nos integrum locum adferamus -- *Sed in totum ipſum opus animus potius intenditur, veluti cum Beata Virgo depingitur in Cælum ab Angelis Aſſumpta, animus adorationis in ipſam Virginem fertur, non in Angelos, qui ipſam ſublevant, aut comitantur; tametſi in ipſos quoque converti non repugnet*. Aſſerente ergo Doctiſſimo

Viro

Viro, ideo Imaginem Beatæ Mariæ in Cœlum Aſſumptæ venerari, quia animus adorationis in ipſam Virginem fertur: Et concedente, quod non repugnet animum adorationis in ipſos Angelos etiam, qui eam comitantur, poſſe converti, ſequitur inde, mentem ei fuiſſe, figuras quoque ornamenti gratia depictas venerari poſſe, quoties in eis animus adorationis convertatur. A priſcis autem Fidelibus Paſtorem in Calicibus ſculptum, non veluti nudum ſimplexque ornamentum habitum fuiſſe, ſed ulterius in eum animum intendiſſe, ut ex ea figura Chriſtum Dominum in memoriam revocarent, teſtem adduco Tertullianum in libro de pudicitia, loco a nobis ſuperius laudato: cujus verba hic repetenda ſunt: -- *Procedant picturæ Calicum veſtrorum, ſi vel in iſto perlucebit interpretatio pecudis illius, ovis ſcilicet deperditæ, & ab Paſtore Evangelico humeris ſuis ad caulam revocatæ* -- Ipſe jam Montaniſta, & crudeliſſimi dogmatis, quo pœnitentia denegabatur, propugnator, objurgat Orthodoxos, eo quia à Pâſtoris effigie

 depicta,

depicta, occasionem arriperent in pejora scelera ruendi; animo fidentes, se iterum gratiam impetraturos esse ab eo, qui aberrantem ovem humeris suis ad caulam reportavit. Viderat ergo Tertullianus, & quondam sacrorum mysteriorum conscius propriâ scientiâ resciverat, non ideo in Calicibus Pastorem effingi, ut Sacri hujus Vasis decorem tantùm augeret; sed ut Fideles in eo Christum Dominum recognoscerent, & commissorum delictorum veniam pænitentes consequerentur.

Id quod proculdubio & posteriorum sæculorum Fidelibus cordi fuit. Refert Isaacius Habertus Pontif. *pag.* 96. *quod in Conciliabulo Iconomachorum audacter à Catholico quodam oblatus est libellus adversus Episcopum aliquem, qui Calicem confregerat, eo quod ipsi essent insculptæ imagines Christi, & B. Virginis.* Peto enim, quodnam in hujusmodi Calice Icononiacho Episcopo displicere potuit, ut eum confringeret? Certe imagines in eo insculptæ. Sibi ergo suaserat, non has ab Catholicis Sacris Vasis insculpi, veluti pura putaque

que ornamenta, id enim fieri posse non adversabantur Iconomachi, nec sub hujusmodi consideratione Vas illud, veluti violatæ religionis reum, traduxissent; sed tanquam imagines & figuræ, quæ ad vera prototypa mentem nostram manuducerent: unde perditi hominis furor in Calicem exarsit.

Provocat inde Basnagius ad Judæorum disciplinam -- *quæ imaginibus nuda erat, licet Templum compluribus figuris repleretur, quæ in ornamentum cedebant* -- Fateor. Nam erant præ aliis (hos potissimum seligimus, ne per omnia teneamur excurrere) duo Cherubim ante Arcam in Oratorio Templi collocati. Si opinio placeret quorundam recentiorum, opinantium, Cherubimos hos non humanam figuram repræsentasse, sed ex aspectibus, partibusque quorumdam animalium fuisse compactos, nempe ex aspectu humano in ore, & manibus; leonino in pectore, & cervice; aquilino in alis; vitulino in pedibus, in tutum caderet responsio: nam veluti monstra quædam, & chimeræ nullam prope-

 modum

modum merebantur venerationem, & animus in eis nil præter ornamentum advertere poterat. At quia opinio hæc a multis nigro obelo notatur, placet responsionem ab Doctissimo Vasquesio, cui & Basnagius visus est deferre, mutuo accipere -- *Non erant* (duo illi Cherubim) *in statu movendi animum ad adorationem, sed ut ornamentum ipsius Arcæ. Erant enim in medio Oratorii Templi ante Arcam, & duobus alis se invicem tangebant, ut ita veluti in obsequium, & custodiam ipsius Arcæ ad illius gloriam, & majestatem ostendendam potius, quam ut adorarentur, viderentur positi. Quamobrem exsistente Dei prohibitione, ne ulla fieret effigies, potuit optimè Salomon absque ullo crimine ad majorem Arcæ majestatem duas illas Statuas ex suo sensu, absque ulla Dei dispensatione, erigere: Cum præceptum Dei solum effigies in statu, & modo adorationi accomodato, non autem in ornamentum, & additamentum alterius rei prohiberet.*

Adverte igitur, non absolutè amplectendam esse sententiam opinantium, Deum per Mosem omnem penitus imaginem Hebræis vetuisse, ut putasse

taſſe videtur Baſnagius . Nam unico præcepto tria complecti voluit , quorum ratio eſt eadem , & finis unus , inquit Petavius *de Incarn. lib. xv. capit. vii. pag. 291. edit. Venet.* videlicet, ut nec alii Dii contra Deum habeantur, nec Idola , vel ſimilitudines creatarum rerum exprimantur, eæ nimirum , quæ perinde ac Idola pro vero Deo adſciſci poſſunt ; ac denique ut ne ſimulacra hæc colantur , neque adorentur. Id docet Tertullianus contra Marcionem *Lib. 4. capit. 22. pag.* 537. licet alibi , ut erat verſatilis judicii, minimeque conſtantis , aliter ſentire videatur. Id etiam Auguſtinus *Lib. 7. quæſt. ſup. Jud. 41. tom. x. pag. 65. num. 23. recent. edit.* & hanc ipſam divinæ legis interpretationem adprobant illi fere omnes , qui adverſus Iconoclaſtas Catholicæ Eccleſiæ traditionem de Imaginum cultu vindicarunt . Ex quo ſequitur, nec Deum omnem imaginem Judæis prohibuiſſe , nec divinam prohibitionem Cherubim Arcæ tetigiſſe : non enim nec tales erant, nec taliter collocati , ut Populo pro Idolis proponi poſſent . Unde malè infert Baſnagius,

Cherubim hos tanquam ſimplicia ornamenta , & non tanquam Imagines eſſe accipiendos.

Progreditur Baſnagius -- *Neque Calicum picturæ , ut Ethnicis bene notæ , impedimento fuere , quominus objicerent Chriſtianis apud ipſos Imagines deprehendi nullas , quia neque conſecratæ erant , neque adorationi expoſitæ* -- Bona verba quæſo. Undenam Ethnicis Calicum picturæ, & Euchariſticorum Vaſorum Imagines *BENE* innoteſcere poterant ? Nonne id præ cæteris, antiquis Fidelibus cordi fuit , & id potiſſimum cautum, ut Sacra Myſteria prophanis non pateſierent ? In cryptis inde ſubterraneis , in ſpeluncis , in locis remotioribus conventus agebant ; itaut nec ipſis Tyrannis quidem , licet ſuperſtitiosâ (ut ita dicam) indagine in geſta Chriſtianorum inquirerent , loca hæc paterent . Ea nempe ſubinde mutabant ; & huc illucque profugi , non ſatis conſtare ſinebant , ubinam gentium illos ſuos antelucanos conventus agerent . In actis SS. Juſtini , & Sociorum , apud Ruinartium *pag.* 59. Ruſticus Romæ Præſes quæſivit ab Juſtino

ſtino, quonam Chriſtiani convenirent? Cui Sanctus Martyr -- *Eo unumquemque convenire, quo vellet, & poſſet. An exiſtimas omnes nos in locum unum convenire ſolitos? Minime res ita ſe habet* -- Sacras Imagines quod ſpectat, eas occultare infidelium oculis ſedulò ſatagebant, quemadmodum ſcimus egiſſe Silveſtrum Pontificem, Eccleſiæ picturas prophanis obtutibus ſuffurando. Nec perperam Doctiſſimo Schelestratio *de Diſcipl. Arcani pag.* 124. viſum eſt, hujuſmodi imagines etiam, ſub Arcani diſciplina comprehenſas fuiſſe: ne ſcilicet Gentiles, & Catechumeni Deum, quem Chriſtiani inviſibilem, & incorporeum prædicabant, *humana figura depictum videntes, alienum quid ab ejus majeſtate conciperent. Quinimo ignorantes myſterium Sanctiſſimæ Trinitatis facile ex picturis illis, Patrem in figura Senis, Filium in figura Viri, Spiritum Sanctum in figura Columbæ repræſentantibus in notitiam ſummæ Divinitatis venirent, quam eis occultare ſtudebat Eccleſia*. Seu, ut alii putant, ne Sacrarum Imaginum ſignificationem, & myſteria ignorantes, vel pro ludibrio deſpicerent,

cerent, vel in rabiem acti pessumdarent. Unde è loco abeuntes eas secum deferebant. Et parvo quidem negotio, utpote quæ non, ut nobis mos est, in latioribus tabulis pingebantur, sed in parvis tabellis, quarum facies sibi invicem occursantes plicabantur, & minusculis innixæ cardinibus, veluti obductis postibus claudebantur: Dipthyca vocabant. Nec aliam fuisse mentem Illiberitani Concilii dum *Canone xxxvi.* statuit *picturas in Ecclesia esse non debere, nequod colitur, & adoratur, in parietibus pingeretur*, censent Eruditiores, & ii, qui Canonem hunc suppositum fuisse ab hæreticis negant; vel ab uno ex Claudii Taurinensis discipulis confictum: nisi quod firmæ stabilesque picturæ, & quæ parietibus adhærerent ab Ecclesiis arcerentur. Præ foribus enim erat tunc temporis immanis Diocletiani persecutio; qua furente, & Fidelibus vertere solum coactis, Sacras illas Imagines vel conspurcari opus erat, vel deleri, vel Gentilibus, & prophanis hominibus ludibrio esse. Cæterum reddita parumper Ecclesiæ pace, & persecutionum fervore

vore detumescente, cum in publicum Sacra sua prodire passi sunt Christiani, non desiere Gentiles Sacrorum Imaginum cultum eis abunde exprobrare. (89)

Eandem cum Basnagio tibiam inflat Scaliger, qui in commentario ad Numisma Constantini Imperatoris ait -- *Nam primi fideles navem, piscem, Columbam sculpebant, aut pingebant, hominem non ita* -- Et superius dixerat -- *Hæc erant simbola simplicissima illorum temporum, cum formas rerum, aut animalium, non autem humanas auderent pingere* -- Quæ verba asserit esse Clementis Alexandrini *lib.* 1. *Pedag. cap.* 11. Nugas vendit Scaliger, & aut fallitur, aut consulto mentitur, ut alios decipiat. Nam ibidem Clemens agit de sculptura anulorum, quam non vult esse apud Christianos alicujus Idoli, sed potius aquilæ, navis, piscis, vel his similium, quibus res aliqua symbolicâ significatione designaretur

(89) Consule Petavium *Tom.* vi. *de Incarnat. capit.* xv. *pag.* 313. *num.* viii. *edition. Ven.*

retur -- *Sint autem nobis ſignacula Columba , vel piſcis , vel navis , quæ curſu celeri à vento fertur , vel lyra , vel anchora nautica , &c.* -- Subditque rationem -- *Neque enim idolorum ſunt imprimendæ facies , quibus vel ſolum adtendere eſt prohibitum* -- En quam perverſe Scaliger, quæ de Idolis dicuntur, ad Sacras Imagines transferat : dignus propemodum , qui in hac re Baſnagio facem impietatis præferat . (90) Aſſerit præterea tempore Paulini non auſos fuiſſe Fideles pingere humanas formas. Audiat ergo Paulinum ipſum, qui vixit declinante ſæculo quarto, eum mendacii redarguentem in Epiſtola ad Severum , in qua meminit Imaginis Sancti Martini , unà ſimul cum ſui ipſius effigie in Templo depictæ

Aſtat Martinus perfectæ Regula vitæ,
Pau-

(90) Videat Lector quàm bene Scaligero reponi poſſent ea , quæ Nicæni Patres reſponderunt ad falſam Synodum contra S. Imagines *Act. 6. Ea , quæ Divini Viri contra Idola loquuti ſunt , hæc iſti homines , etiam poſt cognitionem veritatis , detorquent in imagines ſacras .*

Paulinus veniam quo mereare docet.
Hunc Peccatores, illum spectate Beati,
Exemplar Sanctis ille sit, iste reis.

Advertat hic obiter Lector pro corollario eorum, quæ superius dixi, nullas alias picturas posse dici appositas in Ecclesia ornamenti gratia, magis quam picturæ illæ, quæ hominem vivum, & adhuc in humanis agentem præferebant. Attamen Divus Paulinus docet ex scriptis versibus, Fideles Populos, ut in suam effigiem intendentes oculos, animo percipiant spem, quam peccatores in Deum habere debent. Idem etiam in Natali Sancti Felicis meminit Martyrum utriusque sexus, quorum effigies super Regias, seu medias fores (91) depictæ erant.

Trinaque cancellis currentibus ostia pandit
Martyribus mediam pictis, qui nomina signant.

Basilius qui vixit an. 370. hanc de Imaginum humana forma in Ecclesia scribit in homilia quadraginta Martyrum

(91) Ex tribus januis Sacrarii ea, quæ media erat, *Regia* dicebatur.

tyrum -- *In Ecclesia ad spectandum me alliciunt picturæ flores . Contemplor fortitudinem Martyris , coronarum præmia , & tanquam igne incendor æmulandi cupiditate , atque prostratus , & supplex per Martyrem Deum adoro , salutemque percipio* -- En ergo ætate Basilii imagines in Ecclesia , eorumque cultus , per quem ad Deum nostra vota diriguntur . Eodem pertinent quæ recenset Irenæus *adversus hæreses lib. 24. de Encraticis* ; Epiphanius item *hæresi* 22. eadem verba laudans , ac Theodoretus *lib. 2. de hæretic. fabul.* Facessant ergo Basnagius , & Scaliger , & futilibus his desinant imponere imperitis .

Quoad vero symbolicam figuram Agni in nostra Patena , cui adjungi possunt figuræ *Piscis* , *Columbarum* , *Leonum* , *Tigrium* , *Bovis* , *Aquilæ* , & horum similium , quandoque eæ pariter in sacris monumentis , & præcipue in Sacris Vasis occurrunt non raro , sciendum est apponi ibidem consuevisse , non tantum ornamenti caussa , sed ea etiam ratione , ut Christi figuram , ut diximus , adumbrarent : vel ut Sanctorum Martyrum , qui partim

tim in aquis immerſi, partim feris lacerati diem obierunt ſuum, memoriam refricarent; vel ut Apoſtolos ſub *bovis*, & *aquilæ* figuris indicarent; vel Martyrum animas ad Cœlum veluti *Columbas* aſcendiſſe innuerent, juxta illud Prudentii Hymno III.

Emicat inde Columba repens,
Martyris os nive candidior
Viſa relinquere (92)

Quod

(92) Aliam, cauſam pingendi figuras, & ſymbola hujuſmodi in Eccleſiarum fornicibus, parietibus, porticibusque adfert Paulinus Poema XXVI. Quod eſt Natale IX. *pag.* 641. *verſ.* 551. Ut ſcilicet concurrentes ad feſtos dies è vicinioribus pagis agreſtes viri, contemplandis imaginibus, picturiſque intenti minus epulis, & compotationibus vacarent.

Dumque diem ducunt ſpatio majore tuentes
Pocula rareſcunt, quia per miracula tracto
Tempore, jam paucæ ſuperant epulantibus horæ.

De hujuſmodi abuſu vide Epiſtolam Auguſtini, quæ in nova editione primum prodiit

Quod si hujusmodi picturæ fidelium calculo jam olim destitutæ fuissent, profectò illas non tam frequenter usitatas videremus in primis Ecclesiæ Sæculis: donec paulatim Christiana Religio libenter prodiret in publicum, & Fidelium pietas hujusmodi Symbolis veras Imagines, mortuorum effigiem reddentes, substitueret. Unde Sanctus Nilus, Olimpiodoro eum per literas compellanti, an liceret similibus symbolis Ecclesiæ parietes ornare, respondit *in act.* 4. *Concilii Nicæni Tom.* VII. *Conciliorum editionis Labbejanæ* eas illicitas non fuisse -- *Sed quod infantium est, & parvulos decet his, quæ picta sunt, seducere fidelium oculos; firmi, & senilis sensus proprium est, Historiis Veteris, & Novi Testamenti; replere hinc inde manu optimi pictoris Templum Sanctorum; quatenus qui nesciunt literas, neque possunt Divinas Scripturas legere, contemplatione picturæ memoriam sumant fortis facti*

---

diit, ad Alipium *num.* XXIX. item Canon. Concilii Hipponens. insertum ex *Canon.* 3. Concilii Carthag. procurante haud dubie Augustino tunc temporis Presbytero.

cti eorum, qui vere Deo propriè servie-runt.

At reponet non nemo eorum, qui nobiscum non sunt: cur ergo eas symbolicas quoque Figuras, veluti *Piscis*, *Leonis*, *Bovis*, *Aquilæ*, *&c.* quæ vel Christum, vel Apostolos significant, non venerandas esse dicimus, sicuti è contra *Boni Pastoris*, *Agni*, *&* *Columbæ*? Verum equidem: maxima enim differentia utrasque Figurarum species distinguit. Harum enim alteræ, communi calculo Ecclesiæ, primævâ illâ ætate fuerunt admissæ, veluti sacrarum literarum oraculis consecratæ, & speciali quadam frequentiâ repetitæ. *Pastorem* se Christus sæpius nuncupavit: *Agnum* eum dixit Joannes Baptista, & innumeris prædicavit; & sub *Agni* immolandi figura, Christi passionem Prophetæ nobis obumbrarunt: & Spiritum Sanctum sub *Columbæ* specie super Jordanem è Cœlo descendisse scripserant Evangelistæ. Unde non immeritò visum fuit antiquioribus Fidelibus figuras has præ cæteris eligere, tanquam in Sacra Scriptura frequentiores, divinisque Prototypis magis accommodas.

VI.

NEc Figuris tantum, & cælaturis, ſed inſcriptionibus etiam ornabantur Vaſa Sacra, *Calices* præcipue, & *Patenæ* : cujuſmodi mos ab Gentilibus profluxiſſe crederem, quibus ſolemne fuit in poculis inſcriptiones ſculpere. Id genus ea erant, de quibus Athenæus *Lib. xi. cap. xlv.* loquitur, vocatque γραμματα ποτήρια, *Pocula literata* : veluti Neronis, ab eo *Homerica* dicta, quia Homeri verſibus inſcribebantur. Unde lemmata illa in Poculis Chriſtianorum, quibus Gentilium morem ſanctioribus inventis conſecrarunt : videlicet -- *Bibas in pace Dei* -- *Ante ſæcula Rex benedicte* -- *Bibe pie zezes* -- *Bibe vivas multis annis* -- *Refrigeris in pace Dei* --, & his ſimilia.

Vetuſtior omnium inſcriptionum, quæ occurrunt in Calicibus, videtur Doughteo illa in Calice S. Remigii, cujus aliàs meminimus.

Hauriat hinc Populus vitam de Sanguine Sacro
Injecto, æterno quem fudit vulnere Chriſtus.

Alii

Alii exhibent illud Joannis -- *Sanguis Jesu Christi Filii Dei munda nos ab omni peccato*. In aliis habetur -- *Si Deus pro nobis, quis contra nos*: vel -- *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata Mundi*: & in nonnullis legitur -- *Jesus Christus nos dilexit, & suo Sanguine à peccatis nostris nos lavavit*: vel in eis exhibentur hæc ex Divo Thoma Aquinati;

Pie Pellicane Jesu Domine
Immundum munda tuo
Sanguine:
Cujus una stilla salvum facere
Totum Mundum posset
Ab omni scelere.

In Turricula Eucharistica Pirnitii in Moravia, superius laudata, tenia quædam, vel fasciola, quæ ambiebat uvæ racemos circa ostiolum, ex quo apparebat intuentibus Sacramentum, hæc literis jam exolescentibus habebantur: *Esto Nobis Turris fortitudinis*. In nostra argentea Patena hujusmodi est Inscriptio:

Quem Plebs tunc cara Crucis Agnus fixit in Ara,
Hostia fit Gentis, primi pro labe Parentis.

 Quam

Quam male mutilatam, ex Dominico Macrio in Hyerolexico, refert Hofmanus in Lexico *Tom.* 2. *pag.* 420. *col.* 1.

Majoris modo indaginis, plenumque aleæ opus erit, inquirere, an signa illa, quæ apparent in peripheria minoris orbiculi, ubi Crux, & Agnus est in Mensa collocatus, vel literæ sint aliquid significantes, vel ornamenti tantum causa fuerint ibidem apposita.

Literas esse opinantur nonnulli, inter quos Dominicus Mita in editione operum Sancti Chrysologi, in quorum fronte Patenæ typum exhibuit, iis inferiùs additis carminibus:

Et quænam signent quæris, quæ grammata circum?
Oedipus interpres non sum ego, Davus ego.

Abbas item Pastritius in suo Tractatu de nostra Patena, Romæ edito anno MDCCVI. Typis Antonii de Rubeis, pro literis signa hæc accipit; & primum Anonymi cujusdam interpretationem confutat, qui omnes has literas Græcas esse sibimet suadens, hanc eis significationem effinxerat. Incipiens enim à folio illo rosacco, quod

quod è regione est caudæ Agni, & dorsum versus procedens, legebat in primo laterculo Μαρια, in altero Μιτιρ, in tertio Χριστι, in quarto demum σοτηρι, *Maria Mater Christi Salvatoris*. Quibus abunde explosis, suam aperit mentem; ac ducendo initium a folio capiti Agni opposito, ex Orientalium more per sinistrum latus procedens, putat in primo laterculo contineri literas has S. T. ϛαυρός, *Crux*: inde sequi literam hebræam *Aleph*, & *Adam* nomine innuere; In secundo laterculo primam nominis Hevæ, *Ihet* ה literam expiscatur. In tertio laterculo litera Hebræa est Vau ו; in quarto cubat eadem litera Vau duplicata; quæ vim habet V. & M. Simplex autem Vau Virginem sonat; unde exsurgit *Virgo Mater viventium*. Quis modo tam bene somniavit, nonne sibi blandiri potest ea vidisse in somnis, quæ nemini expergefacto videre contigit?

Elementa etiam cujusdam Alphabeti eas credidit Cl. Paciaudus, qui precibus ab me compellatus, ut sententiam suam aperiret, humanissime

 fecit:

fecit : datisque literis fassus est , non hæc sibi signa arbitraria videri , sed literas consultò positas ; quamvis eas modo ignotas nobis , & penitus obscuras longa ætas, & sera temporum vicissitudo reddiderit . In suæ sententiæ testes advocat Vir eruditus , Græcas literas Edmundi Chiscull in Inscriptione Sigea ; Runichas Olai Wormii ; Monetales Lastanosæ Maudel & de Barris ; Mervvingias in Lapide Gordiani & Theophilæ , quem adferunt Arringhius , & Mabillonius in itinere Italico . Animadvertens autem, nullas hujusmodi scribendi rationes ullo pacto ætati Patenæ nostræ convenire , refugit ad Monogrammata Antiquorum , quorum plurima referunt Heineccius de Sigillis , Fontaninius in vindiciis antiquorum diplomatum , & Ficoronus in antiquis plumbis . Et his Monogrammatibus accensendas esse vult siglas nostræ Patenæ. Nec inficiam , alios quoque eruditos Viros inveniri posse , qui in suam sententiam pedibus eant . Sciens inde, me in hac blandienti hæresi esse, ut signa hæc Patenæ, nec Literas, nec Mo-

Monogrammata, , ſed Meandros eſſe conſtantiſſime putem , eruditè admodum obſervat , continuum fuiſſe in meandris linearum ductum ; nec unquam uſuveniſſe in eis diverſarum figurarum formam inducere : & è contra proprium eſſe Literarum , & Monogrammatum , varias ſpecies exhibere : ut in his noſtris , de quibus diſſerimus, luculentiſſime apparet . Ulterius addit , quod non ſibi ſatis conſtaſſe videretur Patenæ Artifex , ſi in aliis Patenæ hujus ornamentis effingendis , regularem quandam , ſimplicem , æqualemque rationem ſequutus, in his poſtmodum irregulari quodam mentis æſtu percitus , nulliſque ſervatis elegantiæ , ſeu , ut vocant, ſimmetriæ legibus, ea ſibi oſcitanter & phantaſticè è manibus ſiviſſet effluere. Hæc illius mens eſt : cui non contradicendi prurigine, ſed inquirendæ veritatis ſtudio hæc pauca reponam . (93)

(93) -- *A me dunque ciocchè voi chiamate*

Primum quod ſpectat dubium ſuo ſat Auctore dignum, nemo puto negabit, hujuſmodi ductus, & linearum ſimilitudinem in meandris. Et obſervari poteſt in his meandrorum figuris, quæ ornant Patenam Abellenſem Tab. v. & alteram, quæ apud me eſt Patenam cretaceam, vetuſtam ſane

mate Meandrici lavori ſembra carattere e ſcrittura. Due ragioni mel perſuadono. La prima, che ſe foſſero ornamenti, vi ſi dovrebbe ſcorgere fra eſſi qualche ſomiglianza, o per meglio dire ugnaglianza: il che non è nella ſuddetta Patena. La ſeconda, che queſto, cui Voi chiamate Meandro, non ha niente di ſomiglianza col reſtante dell' ornato della Patena, onde ſarebbe ſtravaganza troppo grande, che l' Artefice in una parte aveſſe lavorato con ſimmetria, e proporzione, e nell' altra aveſſe poſto un' ornato di così mal guſto. Creſce il mio ſoſpetto, qualora io paragono per poco queſte cifre ed ornati, che ſieno con alcune forme de' caratteri eſotici. Il carattere Palmireno, come ce lo preſenta Giambatiſta Ottio nello Spicilegio intorno a Giuſeppe Ebreo. Il Greco antico tal quale ce lo dipinge Edmondo Chiſhull ſull' Iſcrizione Sigea; Le lettere Runiche come ci vengono effigiate

ne Tab. VI. & in iis, quas ex variis vasis, aliud tunc cogitans, incidi curavi Tabula IV. Hæc autem vera sunt, si differatur de Meandris longioribus, qui prolixiori linea producuntur, vel latiori quodam ambitu, nullo intermedio signo interrupti, circumducuntur. At breviores, & qui arctioribus spatiolis, ab extraneo quodam signo definitis, circumscribuntur

effigiate da Olao Wormio sulla letteratura di quelle Provincie; I caratteri che sulle monete dette Ispaniche hanno osservati Lastanosa Mandel, & de Barris. Ed i caratteri Merovincici della Lapida di Gordiano e Tesfila recata dall' Aringhio, e dal Mabillon nel viaggio d' Italia; tutte ci presentano certe lettere, che intrecciate insieme farebbono a un dipresso una sigla poco diversa da quella della nostra Patena. Quanto so io vedere, i Meandri hanno sempre fra loro una forma costante e regolata, e se non si estendono lungamente quei pezzi, che stanno di ricontro, per lo più vanno pari pari, il che non avviene nella Patena -- Hæc Paciaudus: qui Meandros ab Dempstero, Monfoconio, ac Gorio relatos, asserit observasse: quod & ego cum præstitissem, vera asseruisse deprehendi.

buntur, ut in noſtra Patenâ, unam tantùm formam habent, quam iterum repetere anguſtiæ loci non ſinunt. Et latè fallitur, niſi ſplendidiùs fallar ego, quiſquis in Orbitâ noſtræ Patenæ, unum tantum Meandrum recognoſcit: cum potius plures ibidem occurrant Meandri, roſaceis foliis unus ab altero diviſus, diverſiſque laterculis diſtinctus. Præ manibus omnium eſt Gloſſarium infimæ Latinitatis Clariſs. Du-Cangii: ubi ad calcem Tomi III. occurrit in Tabula V. Figura D. N. J. C. utriſque manibus ſuper Capita Romani, & Eudoxiæ expanſis. Cippus, qui Chriſti figuram ſuſtinet, variis ornatur Meandris. Tertius eorum ordo roſaceo folio bifariam dividitur: & hinc inde Meandros habet, ſed diverſæ figuræ, & diverſimode alterum ab altero ductum. Pallium, quo tegitur dexter humerus S. Sebaſtiani, apud Ciampinium *Veter. Monum. tom.* II. *Tabul.* XXXIII. quatuor exhibet Meandros, parvis ſpatiolis contentos, ſed unoquoque eorum ſuam peculiarem formam ſervante. Et pluribus aliis hæc probari fortaſſe

tasse possent, si in iis amplius vacaret immorari. Sufficiat tantum alium observasse Meandrum, quem forte fortuna ex vase Nolano exhibui in Tab. IV. Fig. 5. Ibidem meandrorum series spatiolo ⊠ hoc distincta, apparet semper diversa, nec unquàm sibi similis.

Si verò in quæstionem quis revocet, an insolentior & infrequentior res sit Artificibus vasorum, ornamenta mutare potius, quàm formam & figuram literarum, ibidem insculpendarum, nescio profectò, in quam partem vota Judicum irent. Esto enim quod placuisset Artifici Patenæ in eâ adornandâ pro libito lascivire; id ei pariter licuisse dicendum erit, in efformandis literis, vel in effingendis lemmatibus, quæ huic sacro vasi debebant insculpi? Ita ut lemma primum Romanis characteribus elegantissimè ductis compositum sit, & alterum, quod volunt, siglis ignotissimis compactum? Inde Clariss. Matthæus Ægyptius rem arduam esse scribit, percipere, quomodo in una eademque Patena simul literæ veluti Syriacæ, & Romanæ copu-

copulari possent . (94) Subdes verò , has esse Monogrammatum figuras , quos etiam sæculo XI. & XII. & XIII. in moribus fuisse advertit doctissimus Paciaudus . At in cujus mysterii gratiam lemmata hæc ibidem apposita fuisse credimus ? Certè pietatis gratia . Quidquid enim in sacris vasis vel sculpebatur , vel pingebatur , ad id erat , ut communicantibus majoris in Deum amoris argumentum esset . Cur ergo ab communi Populi , vulgique intelligentia subtrahi debebant ? Cur Ravennati , & Forocorneliensi plebi hariolandum erat , ut quid ex sacra Patena spiritualis lucri hauriret ?

Eodem tempore quo Paciaudus observavit Patenam nostram , paulo superius , sed nunquam pro merito laudatus

(94) Casa 9. Luglio 1744. -- *Lettere Siriache e lettere Palestine non stanno male insieme : ma è poi troppo difficile l' indovinare, come in una stessa Patena si veggano e lettere Siriache, e lettere Latine . E se quelle sieno veramente Siriache , potreste informarvi di qualche Soriano , che vi venisse incontrato .*

datus Ægyptius : primo intuitu suspicatus est, siglas has elementa esse Palestina. Eorum enim vestigia ei videbantur occurrere in antiquo Alphabeto hujus linguæ. At nihil certi adfirmandum statuit. Veretur enim acerrimi judicii Vir, non hujusmodi Alphabetum fictitium sit : unumque ex lxx iis, quæ nescio quis Sycophanta fucum faciens eruditis, incidi curavit, Paulo V. Pontifici nuncupata. Mihi ergo suasit, is est animi sui candor, doctiores in Orientalibus linguis adire Viros. Statimque decrevi doctissimum in hac civitate virum consulere, Cl. scilicet Alexium Symmachum Mazzocchium, sacræ Neapolitanæ Ecclesiæ Canonicum, & in regia hac Universitate sacrarum literarum professorem : utpote qui in orientalibus literis versatissimus, unus is erat, qui omnem dubitandi scrupulum adimeret. Nec incassum vota cessere. Respondit enim datis ad me literis humanissimus Vir, Pastritium, cujus interpretationes ei transmiseram, apertis oculis somniasse : literas, quas roseus Patenæ orbiculus servat, alias quidem Græcis,

cis , alias Hebræis , nonnullas Syris aſſimilari ; ſed nullus earum ſenſus : & ab omnibus nil aliud emergere quam opus arbitratu Artificis compactum : veluti ægrorum ſomnia , in quibus vera quædam falſis ita commiſcentur , ut unà ſimul mendacium ſint . (95) Tanto viro alium addam Joannem Dominicum Manſium , meum in Congregatione Matris Dei collegam , qui ſcribens ab ſe in Bibliotheca Lucenſi obſervatum fuiſſe Paſtritium , agenſque de ſuis interpretationibus , ſubdit eas eſſe , quas ab me rejiciendas credit : ſigna enim illa , nullam videntur ſubire poſſe explanationem . (96) Nec mihi ſatis adhuc

(95) Caſa 29. Febbrajo 1744. -- *I ſentimenti del Signor Paſtrizio traſmeſſimi ſono viſioni . Le lettere , che ſono nel cerchio roſato , raſſomigliano è vero alcune alle Ebree , altre alle Greche , altre a quelle de' Siri ; ma tutto inſieme non ſono altro che lavori grotteſchi .*

(96) *Le interpretrazioni del Signor Paſtrizio ſono tali , quali sò che Ella ſi guarderà dall' adottarle ; pigliando egli per lettere*

adhuc fecisse visus, amantissimum Fratrem D. Dominicum Pauli, Romæ degentem literis exoravi, ut eruditissimum Præsulem Assamanum circa hæc consuleret. A quo comiter exceptus, postquam sedulò diligentiusque Paternam adspexerat, audivit, signa illa non elementa, sed pura ornamenta esse, & ex eis duo tantùm, ægrè tamen, & nonnullis immutatis reduci posse ap elementa illa Hebraica, quibus ineffabile Dei nomen effertur. (97) Unde alium exoticarum linguarum scientis-

---

re quelle cifre, che a mio parere nulla significano.

(97) Roma 29. Luglio 1744. -- *Ricevuta la vostra sono volato subito a Monsignor Illustrissimo Aßaman, il quale compresa la difficoltà, ed oßervate con somma accuratezza le supposte lettere, ha creduto, che non siano tali; ma puri ornamenti. Imperocchè di tante appena due, situate a mano sinistra dell' asta della Croce, quasi sovra la lettera A, potrebbono ridursi a significare in lingua Ebraica il nome ineffabile di Dio: ove però una si anteponeße all' altra, e dalla prima si togließe quell' asta, che transversalmente lega le altre due linee, o siano aste. Dell' altre nulla se ne raccapezza.* --

entissimum adivit Virum Cl. Teoli linguæ Hæbraicæ in Colleg. Propag. Fid. Professorem : eidemque unam cum Assamano esse mentem rescripsit. Denique tantorum Virorum agmen claudat Reverendiss. Doctissimusque Sanctæ Inquisitionis in Urbe Consultor F. Joannes Antonius Bianchi: cui nescio quid monstri simile visum est, in illis signis literarum formas aucupari velle .. His ità expositis, pro libito nunc erit Lectoribus utramlibet placuerit sententiam amplecti, eique calculum apponere, vel ab ea discedere . Ab me certè obtinere nunquam potui, ut siglas has literas crederem.

Parum absimiles negabit nemo eas esse siglas, quas in Abellensi Patena, (cujus supra *pag.* 232. cursim memini) observavi unà cum Clariss. Paciaudo; dum Eminentissimum Principem Cardinalem Spinellium in autumnalibus feriis in Nolæ suburbiis rusticantem comitaremur; hospitales ædes præbente, effusæ humanitatis viro D. Abbate del Re, inclyti Cœnobii Marcianensis meritissimo Moderatori. Quin ex hujusmodi Eminentiss. Principis

tùm

tum doctrina, tum dignitate perspicui beneficentiâ, ejusdem Patenæ interioris tantum orbiculi specimen do Tabul. v. quod ipse pro sua in me comitate, & pronâ in Ecclesiasticis studiis promovendis voluntate, ab Ecclesiæ Custode libentissime obtinuit.

Volupe erit Lectori, duos in ea è terra promissa reduces Exploratores inspicere: humeros incurvantes sub unius racemi uvæ pondere, quem transverso baculo medium ægre admodum ferre videntur: quo, ad Eucharistici Corporis, & Sanguinis Domini figuram, nil poterat aptiùs excogitari. De Christo enim loquens Sponsa Canticorum, *Botrus Cypri*, ait, *Dilectus meus in vineis Engaddi*. In cujus loci mysticam significationem juvat proferre verba Paschasii Abbatis Corbejensis *Lib. de Corpor. & Sanguin. Christi in Bibliot. PP. edition. Colon.* ubi hæc -- *Vinum, quod bibimus, sanguis est, ejusque vitis, quæ de latere ejus fluxit. Christus uva dicitur, quam Viri exploratores, Apostolorum scilicet, & Prophetarum Chorus, suis ad Nos humeris fortiter detulerunt; de quâ denique uvâ, dum prælo pre-*

 mitur

mitur passionis, sanguis effluxit salutis. - Nec adversis avibus opinaretur, quicumque Patenam hanc prægrandem, uvæ benedicendæ primitùs destinatam fuisse crederet: ritum enim hujusmodi cum in Orientali, tum in Occidentali Ecclesia viguisse comperimus ex Euchologio ad diem sextam Augusti, & in Gregoriano Sacramentario VIII. Idus item Augusti in prima Missa S. Xisti. Eumque obtinuisse scimus in Ecclesia Turonensi S. Martini, ac in Lugdunensi, in cujus Manualibus ritus hic describitur, & durat adhuc in Rotomagensi Monasterio S. Audoeni. Ex Missali verò Pictaviensi vinum novum ex uva recenti liquabatur in Calicem, quod improbat Concilium Quinisextum *Canon.* XXVII. Pingere autem, vel sculpere in sacris vasis nonnulla ex sacris historiis excerpta, quæ eandem rem præferrent, ad quam vasa illa destinabantur, consuevisse olim, nullus dubitat.

Cui vero hominum tam benè Numinis genius indulsit, ut in barbaricis illis Notis, quæ Patenæ anteriorem limbum infarciunt, dicterium, vel

lemma

Tab.

242a

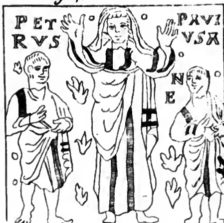
lemma quoddam valeat expiscari? Et hic quoque, veluti sub nubilo, literas nosces Hebraicas, Arabas, Græcas, ac Syriacas: at quid inde? Nihil. Nec absimiles elementorum Figuras exhibet vetusta Patera apud me, cujus superius memini. Hujus ecthypum do Tabul. VI. veluti dignum, ut eruditorum ingenium exerceat. Et fortasse ibidem Etruscæ linguæ vestigia invenient Clarissimi illi Viri, qui Cortonensi Etruscorum rebus elucidandis Societati nomen dedere. Adverto tamen adeo erasas, temporisque edacitate comminutas esse siglas illas, ut earum non paucæ, non nisi informes reddi potuerint; & proclamata res sit, eas ad pristinam formam restitui quandoque posse. At si, & hæ pariter siglæ, Meandri non sint, & arbitraria ornamenta, quæ in Etruscis vasis communissima occurrunt, nodus erit, Deo vindice dignus, qui exsolvatur. Nec minori indiget oedipo Figura, quæ Pateræ fundum occupat. Suspicabar ego in ea vel theatralem Personam, vel Ducem è suggesto militibus verba facientem re-

præſentari. Verùm in re tam obſcura malo aliena audire, quam mea proferre.

His ita præhabitis placet modo horum Meandrorum originem altius aliquanto repetere. Præcipua Romanæ Tunicæ ornamenta Bullæ quædam fuere, ad inſtar clavorum purpurei coloris. Tunicarum Equeſtrium anguſtiores, Senatoriarum ampliores: ut jam ad horum ordinum diſcrimen *Laticlavi*, & *Anguſticlavi* dicerentur: ſiquidem fides Octavio Ferrario de re veſtiaria *Lib.* III. *capit.* 12. *pag.* 208. qui plurimis Auctorum teſtimoniis, neſcio an ſponte, an per vim in ſuam ſententiam adductis, id nervis omnibus probare contendit. Potior fortè Alberti Rubenii opinio, clavum ſcilicet Romanorum, purpuræ ſegmentum fuiſſe, in acutum deſinens: quodque ab ſuperiori veſtis extremitate ad infimam uſque pectoris partem deducebatur. Unde Horatius *Latum demiſit pectore clavum*: Eademque exhibet Hieronymus in Iſaiam, qui Græcam vocem μεσοπορφυρν, *tunicam clavatam purpurâ* latinè reddidit. Iſidorus etiam

Lib. 19.

Tab. VII. Fig. 245.

Lib. 19. *capit.* 22. antiquam dalmaticam defcribens, ait: *Tunicam effe Sacerdotalem cum clavis, & purpurâ*. Hujufmodi autem clavi eæ fafciæ funt, quas Alcuinus *de Celebr. Miff.* nominat *virgulas coccineas*: & Amalarius *de Ecclef. Offic. lib.* 2. *Lineas coccineas vocat*. Uti eæ funt, quæ occurrunt in limbo veftis Sanctæ Agnetis, & Sanctorum Apoftolorum Petri & Pauli in vitro antiquo Tabul. VII. (*) At fafciarum fimul & clavorum formam, benè præfert vitrum alterum, cujus fpecimen damus ex Buonnarotio Tab. VIII. Fig. 2. ubi fafcia illa Mulieris clavata eft, & bullis ornata: nifi velimus dicere, eas effe uniones: nam circa collum etiam fafciola apparet hujufmodi bullis diftincta.

Nec tantum veftibus clavi purpurei inditi, fed etiam fupellectilibus lectorum, ac menfarum, ut ad Lampridium notavit Cafaubonus. Hinc tibi occurret *Mappa laticlavia* in Petronio: *pura, & clavata lintea*, apud Lampridium;

 pridium;

(*) Adverte hic Antiquorum morem *Agne*, nunquam *Agnes* fcribentium.

pridium ; *lintea* item toralia *duos clavos habentia* , apud Ammianum , & penès Martialem *lato variata Mappa clavo* .

Ex hujuſmodi laticlavorum ornamentis effluxiſſe opinor ea , quæ Meandros vocant , quibuſque veſtium ora in ſtatuis , in imaginibus , & vaſorum limbi , & ſinus decorabantur. *Meandros* autem dicunt , quia a Magneſia Urbe Ætholica ad Meandrum ſitam originem traxiſſe putant Eruditorum omnium filii , cum flumen illud variis ambagibus , & circuitionibus labatur . Videatur Sponius in ſuo itinerario *parte prima pag.* 250. ubi in tabula , fluminis hujus curſum depictum exhibet : ipſumque cum Caiſtri ſpiſſis volutationibus comparat . Feſto pariter : *Meandrus genus eſt picturæ , ita dictus ab ſimilitudine flexus amnis , qui appellatur Meandrus* . Meminit horum ornamentorum Virgilius *Æneid. lib.* 5. *ver.* 251.

Victori clamydem auratam quam plurima circum
Purpura , Meandro duplici Melibæa cucurrit .

Tertullianus item *de pallio capit.* 4. --

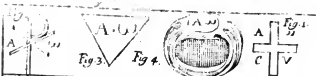
Prorſus

Prorsus si quis Meandrico flexu dilicatam vestem humi protrahat ; audiat prope se Comicum : qualem demens iste clamidem disperdet -- Cujus nominis vestigium videntur retinuisse Græci , qui vocant ποταμοὺς , *flumina* , lineas quasdam rubras , vestibus Monachorum olim assutas . Vide Goarium in Euchologio in notis ad Missam Sancti Joannis Chrysostomi . Quin & in Sacris Pontificalibus vestibus hujusmodi Meandri irrepserunt : illud enim vestimenti genus , quod *Sticarion* vocant , purpureum erat , & hinc inde variis linearum ambagibus ornatum . Simeon Thessalonicensis *in libro de Templo* inquit -- *Sticarium Episcopi desuper descendentia flumina habet : est enim undulatum, & gratiam dicendi in eo repræsentat* -- : Balsamon etiam disertè de Patriarchalibus ornamentis loquens *in lib.* VII. *juris Orientalis* , ait : -- *Sticaria undulata sanguinis , & aquæ rivos , qui ex divino latere stillarunt , significant* -- . Unde merito corrigendus doctissimus Meursius in Glossario , qui trahit in regulam id , quod habet Demetrius Chomasenus *in respon. Pontificalia* , scilicet,

Sticaria fuisse ἁπλα simplicia ; ideſt χωρις ποταμων, non undulata, non fluviata, ut ipſe explicat. Nec diverſimode accipiendæ ſunt Cappæ illæ *brodatæ* de quibus antiquus ritus Eccleſiæ Turonenſis, apud Martene *de Antiq. diſcipl. pag.* 501. *Omnes legunt in Cappis brodatis*.

At veſtimentorum luxus ulterius proceſſit ; mos enim paulatim invaluit in eis animalia, arbores, frondes, ſaxa, ſylvas, & id genus contexere, & acu pingere. Plutarchus in Vita Demetrii ait, in publicum proceſſiſſe pretioſiori veſte indutum, in qua zodiaci ſigna. Neque hic rei modus, & finis. Nam eouſque proceſſit veſtimentorum luxuries, ut chriſtianæ Mulieres in eis ſacrorum Evangeliorum hiſtorias depingere non erubeſcerent. Exſtat apud Rubenium *Elec. capit.* 1. inſignis locus Aſterii Epiſcopi Amaſeni, ubi noſtræ ætatis mores prophetico ſpiritu, & vaticinanti ſimilis carpere videtur. Noſtris enim diebus nonne vidimus minuti etiam popelli fæminas his amiciri telis, quas perſicas, vel indicas vocant: quæque neſcio

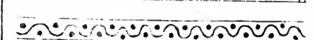
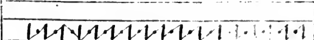

Fig. 5

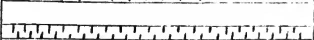

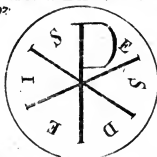

Fig. 6. Pag. 197.

Tab. IV. Pag. 249.

Tab. VIII. Pag. 245

Fig. 2. Pag. 245.

Fig. 3. Fig. 4.

P · M-PΘV · MA-ΘY.

nescio quo atro colore perlinitæ, sacras historias ab Luca, vel Matthæo descriptas referunt; itaut non rhedis tantum, & curribus per Urbis compita ab Matronis, ingenuisque Puellis, sed per trivia etiam & diobolares Tabernas, si Diis placet, Evangelia circumferantur:

Cæterum Meandrorum usum in vestibus demonstrat vitrum antiquum apud eundem Bonarotam, quem typis æneis minori forma, & nos incidi curavimus; ut videat Lector quam bene hujusmodi ornamenta fluminum ambagibus comparentur Tabula VIII. Frequentiores & in vasis, pateris, vasculis: in his præcipue, quæ *Etrusca* vocant; quæque potiori fortasse ratione *Campana* dicerentur: Nolæ enim potissimum effodiuntur: quorum ibi uberrimam, & profecto Regiam supellectilem vidi apud Clariss. & Patricium Virum Felicem Mariam Mastrillum, ab eo nullo non labore, sumptibusque comparatam. In eis, in quibus non raro literæ Græcæ, rarius Etruscæ apparent, nil obvius quam ejusmodi Meandrorum perpetuus usus.

Neque

Neque eis destituuntur celeberrima vasa , quæ olim Neapoli Vallectanæ Bibliothecæ erant ornamento : quorum Icones etiamnum servat Franciscus Valletta Vir humanissimus , & in his præcipue , quæ studia literarum spectant , veluti Aviti , ac Paterni moris æmulator, juvandis natus Amicis. Ex his nonnullos excerpsimus , quos una cum aliis aliorum vasculorum, quæ apud me , vel apud Amicos sunt , in tabula exhibemus : ut uno intuitu quam varie fuerint, & pro cujuslibet arbitratu diversæ Meandrorum species Lector inspiciat . Tabula IV.

En igitur unde nata , deductaque fuisse crederem obscura illa signa, quæ in nostris Patenis Forocorneliensi , & Abellensi , & in altera Patena Etrusca occurrunt . Magnus interim mihi erit Apollo , qui ex his omnibus aliquem sensum , vel sententiam educere valeat.

Nostram vero Patenam pressiùs inspicientibus, quædam aliæ parvulæ notæ occurrunt in Limbo panni , quo operitur Mensa , supra quam mysticus ille Agnus quiescit . In prima lineola

hæ

hæ ſicut C..ↃC : In altera inferiori hæ aliæ L L L : quas Paſtritius , vaticinanti ſimilis , tali ratione declarat. Literæ C C C , quarum una inverſa eſt, ſignificant *Chriſtus Crucifixus Cruci* : duo puncta . . intermedia , duas clavorum fixuras , manuum ſcilicet, & pedum. Reliquæ literæ L L L reconditioris interpretationis videntur : quas tamen mire , & perbelle hariolus noſter aſſequitur: *Leo Leſit Leonem* : quas explicationes cordatus quiſque Vir , niſi fallor , *Libens Lubens Lubentiſſime* rejiciet.

Ego interim opinor primas notas C..ↃC nihil aliud eſſe quam bullas ibidem aſſutas pro panni ornamento: rotundæ enim , vel ſemirotunda ſunt, ritèque diſpoſitæ ; & capita clavorum repræſentant . Harum ſimiles Clariſs. Senator Bonarota obſervavit in Figura 11. quam apud ipſum invenies in Tabula ſexta , ubi boni Paſtoris tunica in inferiori parte ab duobus orbiculis, ſeu bullis ornata eſt: eaque ornamenta , ſubdit , in Actis SS. Perpetuæ , & Felicitatis à Græca voce κάλλος *Calliculas* appellari. Quarum aliæ

oc-

occurrunt in antiquis figuris apud Lambecium *Bibl. Cæsar. tabula 4. apen. pag.* 301. & Petrum Sanctem Bartolum *Pitture antiche delle grotte di Roma*; Et apud Virgilium Vaticanum tempore Constantini exaratum, ante secundum librum Æneidum. Quin & in Vitro Sanctæ Agnetis, quem superius exhibuimus, plana superficies videtur nonnullis his orbiculis distincta. Et, ut rem acu tangamus, videsis hujusmodi bullas, vel orbiculos in Mensa, seu Altari: ubi Agnus alter, nostro similis, jacet: cujus ectypum ex Ciampinio iterum excusum damus. Tabula IX.

Et si testimonia desideras, orbiculos hos Clavos fuisse & Bullas, quibus Altarium vela, vel superiora integumenta ornabantur, vide Anastasium in Leone III. *super Altare majus fecit vela holoserica, alithina quatuor, cum hastillis, & rosis chrysoclavis*: Chrysoclavum idem esse *ac clavis ornatum* docet hic in Notis Dadinus Altaserra. Idem in Benedicto III. *& vela duo de olovero, cum cruce de olovero, & lista similiter de Chrysoclavo*: & infra:

similiter

ſimiliter veſtem de purpura imperiali munda ſuper Altare majus , ex omni parte , cum hiſtoria , & cancellis , & Notis ex Chryſoclavo . Conſulto hîc prætercam globulos hos apud Antiquos Divinitatis ſignum , vel notam fuiſſe. Tullius in ſomnio Scipionis -- *Novem tibi orbibus , vel potius globis connexa ſunt omnia : quorum unus eſt cæleſtis extimus , qui reliquos omnes complectitur , ſummus ipſe Deus arcens & continens cæteros* -- Macrobius in eundem ſomnium *lib.* 1. *capit.* 14. *Divinæque mentes omnibus corporibus , quæ in formam teretem , ideſt in Sphæræ modum , formabantur , infuſæ ſunt.* Inde apud Livium *decad.* 1. *libro* 8. *capit.* 20. Romanos Globulos, ſeu Orbiculos hos æneos Sango Deo , vel Herculi , hoc nomine ab eis culto , conſecraſſe legimus : *quodque æris ex eis redactum eſt , ex eo æneos orbes facti, poſiti in Sacello Sangi* . Quapropter non poteſt ab Eruditis non probari ſententia Cl. Comitis Franciſci Joſephi Bagnoli in ſua erudita Diſſertatione *Hortatoris Nautici* rectiſſimè opinantis : ex hujuſmodi Gentilium more , illud apud eos pariter defluxiſſe , tot anulorum ,

coro-

coronarum, globorum in rebus sacris; vel toties aras, & templa, & rogos in sacrificiis circumeundi.

Earum literarum vero L L L, quæ in altera linea exhibentur, originem, auspicor ab usu illo antiquorum, quo vel Artificum, vel Dominorum nomina in extremis vestium oris assuere, vel intexere consueverunt, & teste Plinio *lib.* 33. *texeras* (98) vocabant. Idem Plinius *libro* 31. -- *Tantas Zeuzes opes comparavit, ut in ostentatione earum Olympiæ aureis literis contextum nomen suum ostentaverit* -- Vopiscus in Carino -- *Inscriptum est adhuc in Choraule Pallio thyriathino, quo illo veluti spolio nobilitatis exultat, Messalæ nomen, & Uxoris* -- Ausonius item meminit cujusdam Fœminæ, cujus opificium erat, hujusmodi literas in vestibus acu pingere: quem morem usque ad inferiora Imperii sæcula deductum, vides ex Balsamone *in Can.* 27. *Concilii Trullani*, No-

(98) Carolus Dati in Notis ad vitam Zeusis totus est, ut ex variis Ms. Codicibus ostendat, in hoc Plinii loco pro *Texeris* legendum esse *Texturis*.

Nomina autem hæc, & præcipue Artificum per compendia, & per initiales tantum literas efferebantur (99) ut Romæ in pluribus musivis observatur adhuc: in quibus in limbo (*periclysim* vocant) vestium Apostolorum ad hujusmodi moris imitationem elementa quædam solùm conspiciuntur. Idemque pluries animadverti Panormi in Regio Sacello: ubi elegantissimis musivis parietes incrustantur: sententiam meam adprobante Clarissimo Viro Antonio Mongitore, cujus nuperam mortem literaria Respublica dolet, semperque dolebit. Ciampinius etiam *pag.* 103. refert Ravennæ in Ecclesia Sancti Apollinaris in limbis, & in oris vestium imaginum, varias inspici literas, videlicet Z. N. J. L. N. T. F. &c. Et apud Boldettum de Cæmeteriis

---

(99) Et hæc satis constant ex tot tantisque vasorum inscriptionibus: ubi passim *Att. F.* Atto Fecit: *Cel. F* Celsus fecit: & in unius operculo apud me *Baß. Off. Baßi Officina*. Sed & in vilioribus tegulis, ac aqueductuum canalibus figlæ hæ obviam fiunt.

meteriis *tom.* 1. *pag.* 60. in limbo veſtis foſſoris cujuſdam conſpiciuntur hæ notæ [symbols] : quas ſi quis eſſe Cruces Græcas velit, dabo manus victas; dummodo detur & mihi, has quoque in veſtium ornamenta ceſſiſſe. Et apud Boetium Philoſophiam, ſibi in ſomnis viſam, veſtes circumdabant; in extremo margine quarum P. Græcum Π, & in ſupremo T Græcum Θ legebatur. (100) In veſtibus etiam Patriarchalibus, ut eſt apud Balſamonem *de Privileg. Patriarch.* erant trianguli multi intertexti, ſive figuræ literæ Γ

Doctiſſimum Senatorem Philippum Buonarotam quædam inceſſerat opinio fortaſſe

---

(100) Hujuſmodi literarum explicationem P. ſcilicet Practicam ſignificare, T. Theoricam, non eſſe Divi Thomæ Angelici, ut quidam opinantur, ſed Thomæ Angli Cardinalis oſtendit Joſeph Maria Suareſius Epiſcopus Vaſionenſis de veſtibus literatis, qui & ſuam interpretationem addit: ſcilicet *P* Græcorum Π, *Retboricam*; & Θ *Theologiam* innuere.

fortasse in hujusmodi Siglis aliquod mysterium abscondi potuisse Gentilium mentibus invium . Ea enim erat sanctorum Patrum vulgi instruendi sacra prurigo , & numquam non sedula sollicitudo , ut sæpius in eorum dictis, factisque aliquid cubet ad fidelium pietatem augendam , vel symbolicis signis, vel verborum metaphoris opertum , iis præcipue , quibus, nondum Christianorum Sacris initiatis , penitiora Religionis mysteria sub nubilo erant . Tali ratione signum illud in veste Sanctæ Agnetis T Tabulæ VII. si quis crederet fuisse Græcum Σ sigma , facile potuit innuere numerum sexagesimum Virginibus sacrum , ut tradunt Sanctus Cyprianus *de habitu Virginum* , & Prudentius *lib.* II. *contra Symmachum* . Si vero mavis literam H. in eo inspicere, hæc penès Græcos octavum numerum relevat, alterius vitæ , æternæque beatitudinis symbolum . Sicut , addam ego , patet etiam ex Epistola Barnabæ , apud Cotelerium *Tom.* I. *pag.* 29. ubi per literam T. trecentesimum numerum designabant -- *Nam centesimus numerus* ,

ſubdit Doctiſſimus Scholiaſtes, *plenus perfectuſque habetur, ac ſæpe ab Eccleſiæ Doctoribus de benedictione, & vita æterna exponitur, ſicuti è contra per numerum octodecim, literas innuebant, quæ primæ ſunt nominis Jeſu* (101) His autem, quæ ſuperius diximus, acrioris ingenii vi, & è ſecretiori eruditionis penu derivatis, fatetur Clariſs. Senator, veroſimilius eſſe, hujuſmodi veſtium ornamenta ad voluntatem Artificis in eis contexta eſſe, & aerem verberare quisquis in eis præter laſcivientis pictoris commentum, aliquid aliud veritati conſonum reperire præſumat.

Hæc igitur animadvertens facile mihi ſuaſi literas L L L in panno noſtræ Patenæ

(101) Omittenda hîc de induſtria, inquit Cotelerius ad hunc locum Barnabæ, quæ circa priora nominis Jeſu elementa deblaterant Gnoſtici; ne charta impuris dictis conſpurcetur, neve cum Sanctorum explicationibus deliria impiorum conjugantur. Ea petes ex Ireneo *Lib.* 1. *capit.* 1. *pag.* 17. *cap.* 12. *pag.* 87. ex Epiphanio *hæreſ.* 31. *capit.* 14. & *Hæreſ.* 34. *capit.* 8.

Patenæ nil aliud esse, quàm signa quædam arbitraria ab Artifice superposita, ut religiosius imitaretur morem eorum, qui nomina Artificum, vel Officinarum in pannis intexuerunt.

Nihilominus, si mihi bona Lectoris veniâ hariolandi facultas, ut olim Pastritio, daretur, non tres tantum, sed quatuor L. L. L. L. ibidem facile reperirem; iisque elementis, quatuor nostræ legis Evangelistas significari, non uno exemplo demonstrarem. Certe Benedictus Mellini, Christinæ Svecorum Reginæ olim à Bibliotheca, penes Ciampinium *tom.* I. *pag.* 100. ex musivis, jam dudum in Ecclesia, nunc ad prophanos usus conversa, Sancti Andreæ in Barbara, exstantibus, asserit L, vel inversum Γ ad instar gamma Græcorum, esse *invariabile signum Apostolorum* ad discrimen vestis Christi, quæ habet unum H. Nec adduci potest, ut credat, talia elementa denotasse Artificis nomen -- *Quoniam is ipse Artifex, qui Sancti Andreæ Tribunam musivo opere concinnavit, illam certè Sanctæ Mariæ Novæ construere non potuit, cum inter has duas ducentorum, & ultra annorum*

 spatium

ſpatium intercedat : pariterque qui Sanctorum Coſmæ , & Damiani Tribunam ædificavit , neutiquam potuit illam Sanctæ Praxedis ædificare : cum prima conſtructa fuerit circa annum 530. ſecunda circa annum 820. & nihilominus in iis omnibus veſtes Apoſtolorum hac nota inſignitæ ſunt -- Et licet Ciampinius, cui & ego libentiſſime aſſentior, regulam hanc non ſemper firmam habere deberi, luculenter oſtendat; fatetur tamen, Auctores in harum Siglarum explicatione diſcrepantes -- *tantum convenire in ſe videri , quod per literas* H *&* X *nomen Chriſti , per* L *vel* Γ *Apoſtolorum Symbolum prænotetur .*

Non autem inſolens eſſe in hujuſmodi linteis Altaria operientibus literas depingere paucis oſtendam. Antemenſia, Græcis Ἀντιμίνσια, quorum frequentiſſima mentio apud ipſos, erant opercula Altarium, ſacra inſtrata, aut linteamina Altaria *operientia*. Cum enim Græci Altaria portatilia non haberent, eorum vice utebantur Antimenſiis ; quorum conſecratio exſtat in Euchologio *pag.* 648. Quomodo hæc fierent, docet Manuel Epiſcopus Bellenſis in quæſitis

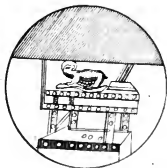
quæsitis -- *Antimensia scimus facta, quando Sacerdos ipse dedicationem faciebat : ut ex panno substrato, & circumvolvente Mensam in partem discisso, Sacerdotibusque distributo, atque sine his Sacra fieri non posse* -- Similia habet Balsamon *ad Canon.* 31. *Concilii in Trullo*, ubi male Gentianus Ervetus τα αντιμηνσια reddit *superatoria*, voce satis barbara. De ipso autem nomine locus est apud Nicephorum Homologetam -- *Vocantur autem antimensia, quod multa ejusmodi fercula exprimant, & referant, quæ Sanctam Dominicam Mensam perficiunt* -- cujus nominis rationem irridet Bona Card. *capit.* 20. *num.* 2. Vide notas ad Concilium Florentinum Roberti Chreyghton *in sectione quarta cap.* 11. *pag.* 16. *& in sectione* 11. *cap.* 4. *pag.* 39. La Cerda *in Adversariis cap.* 51. *sectione* 5. Hujusmodi autem *Antimensiis* assuebantur ad extremum limbum *lora* quædam, seu *Zonæ*, quas Joannes Episcopus Citrensis vocat *antepanna*, Ἀντίπανα. Quæ vox occurrit etiam apud Balsamonem *Canone* 27. *Concilii in Trullo pag.* 390. *& ad Canonem* 16. *Concilii Nicani secundi*

 pag. 535.

pag. 535. eamque interpres vertit *diversi coloris lembos*, loquitur enim de vestibus Clericorum: & subdit, vestes has habere non solum *antepanna*, *praterea & sumptuosas aureas literas*, γράμματα χρυσῆλατα. Suicerus *tom.* 1. *colon.* 380. Meursium sugillat: eoquod non animadverterit, in his verbis mendum cubare, & per γράμματα, literas, legendum ῥάμματα, *limbos* (non lembos, uti interpres Balsamonis) ad extremas Antimensium oras assui solitos. Doctissimi Viri etuditiorem me Judicem exspectent. Advertam tantummodo in hujusmodi Canone loras, & fimbrias vestimentorum vocari Margelia, Μαργελια: *Sed preciosiora auro intertexta sunt signa, vulgo dicta Margelia, lora, & limbi.* Et hoc quidem apertissime demonstrat Moschopulus his verbis -- *Margo extremitas alicujus rei, & eam finiens, ut quod vulgo dicitur* Μαργέλλιον, *Margelium* --. Sed quando etiam Balsamon pro γράμματα scripsisset ῥάμματα, *signa*, eaque pretioso auro intertexta, quis neget, & hæc signa quoque pro literis intelligi potuisse? Tunc temporis proculdubio in moribus erat literas in vestibus

2 5 2 a

Tab. IX. Pag. 252.

vestibus intertexere: & hæ literæ nihil aliud denique erant, quam signa quædam. Quid ergo interest, ea γράμματα, vel ῥάμματα nuncupari? Quod autem ad rem nostram arctius facit: non insuetum esse assuere Antimensiis literas, & picturas ornamenti gratia, ostendit Manuel Charitopulus *Libr.* 3. *juris Orientalis*, apud Isaacum Habertum Pontificale Græcum *pag.* 664. -- *Scimus Antimensia fieri, postquam Pontifex per se dedicationem celebravit, atque ex panno quoque substrato, & Mensæ circumjecto in frusta dissecto, & literato Sacerdotibus dari*. Ut ut sit, mea refert, linteamina, quibus Altarium Mensæ operiebantur, *Zonis*, *picturis*, *diversique coloris limbis* quandoque exornari: ut inde non incongruè eruam, signa C.. ƆƆ, & LLL in linteo Altaris nostræ Patenæ, non *Christum Crucifixum*, *nec Clavorum fixuras*, *nec Leonem*, *Leonem Ladentem* significare; sed tantùm ibidem assuta, vel depicta ornamenti, & decoris gratia fuisse. Sed de his jam satis.

VII.

ANtiquissimi in Ecclesia moris fuit, ea, quæ ad Dei cultum mancipantur, benedictionibus, & precibus ad id destinatis consecrare. Unde & cum Patenis quoque id fieri consuevisse testantur Rituales Libri: ubi verba in eis initiandis ab Sacerdotibus proferri consueta, passim prostant. Hujusmodi moris originem fortasse ab Gentilium cæremoniis deducendum quis putaret. Profecto scimus, Pateras præcipuè apud eos consecrari consuevisse: addito in eis signo quodam, ut cuinam Numini addictæ erant dignosceretur. Locus enim Homeri Π Iliad. sacrificium Jovi, ab Achille propinatum describentis, nos admonet: non omnium promiscue deorum sacris Pateras adhibitas; sed eorum tantum, quorum nomini fuerant dedicatæ.

Illic autem ei Poculum erat paratum, neque aliquis alius
Neque virorum bibebat cum ipso vinum nigrum;

Neque

Neque alicui libabat deorum ; nisi Jovi Patri .

Apud Copticos, ut habet Renodotius in Liturgia *Tom.* 1. *pag.* 53. in dedicatione Patenarum hæc præscribebantur -- *Dominator Dominus Deus, Dominus Bonus extendat brachia sua Sancta, & Sanctificet discum hunc, plenum bonis, qua præparavit diligentibus Nomen suum Sanctum, recumbentibus in convivio annorum mille* (102). *Et nunc Domine Amator omnium, extende manum tuam Dominicam super discum benedictum, quem impleturi sunt partibus, seu reliquiis Corporis tui Sancti, quod offerent super Altare Sanctum Sanctæ Civitatis N. N. Gloria tibi cum Patre tuo Bono, & Spiritu Sancto* -- Statimque subditur -- *Accipiet Chrisma, & Discum signabit, dicens: Benedictus Jesus Christus Filius Dei, & Spiritus Sanctus* -- Alia idem Renodotius refert *pag.* 315. ex Sacramentario Gregoriano -- *Consecramus, & Sanctificamus*

---

(102) Suspicabar equidem hic errorem Millenariorum cubare. Sed nihil aliud, quam cœlestem diuturnamque felicitatem significat.

ctificamus hanc Patenam ad conficiendum in ea Corpus Domini Nostri Jesu Christi patientis Crucem pro salute nostra , omniumque ; &c. -- Item -- *Domine Deus Omnipotens , qui per Moysem Famulum tuum Tabernaculi tui Altare , & Vasa omnia Divino Cultui mancipasti , Clementiam tuam supplices deprecamur , ut hoc Vas aptum cultibus tuis , dignumque Altaribus reddas , ut Sanctificatum in Nomine tuo pretiosum Corporis tui ferculum deputetur* -- Alia pariter Benedictionis formula -- *Oremus , Fratres Charissimi , ut Deus Omnipotens hoc Ministerium Corporis tui Filii tui Domini Nostri gerulum , Benedictionis tutamine , atque defensionis donatione implere dignetur : orantibus nobis , &c.* -- Et in Sacramentario Gallicano Mabillonii *pag.* 389. -- *Deus Omnipotens , qui , cum Moyse famulo tuo in Chore Monte servanda Populo tuo præcepta disponeres , Templum Sanctum qualiter ædificaret instituisti , precamur , Domine , tuam Majestatem , ut hunc Calicem , Patenam , Turrem , in qua celebraturi sumus , Sancta Mysteria cælesti benedictione sanctifices , atque benedicas , ut Sanctis Vasculis tuis acceptabilem deferat*

rat famulatum -- Si autem quid immundum vel in Calicem, vel in Patenam decidere contigisset, hæc ad eorum pollutionem abstergendam, in eodem Sacramentario Sacerdotibus benedictio præscribebatur -- *Misericordiam tuam, Domine, supplices deprecamur æterne Omnipotens Deus, ut descendat benedictio tua in horum vasorum pollutionem: emundet sive vinum, sive* (103) *oleum, mel* (104) *aut aquam, ut nullam inquinationem sentiamus:*

(103) Sacris enim Vasis utebantur ad oleum retinendum, cujus usus multiplex in Ecclesia, potissimum ad recens baptizatos perungendos. Cui in Ecclesia Orientali aqua addebatur: teste Metrophane *in Confess. Orient. capit. VII. pag.* 85. *Constit. Apost. lib. VII. cap. XXII. pag.* 977.

(104) Mel etiam pueris baptizatis propinabatur. Adultis quoque. Nam cum Baptismus sit secunda nativitas, ideo veteres post lavacrum, veluti tenellis Infantibus mel lacte mixtum degustandum porrigebant. Res notissima. Ecclesia verò occidentalis Christo renatis, cum lacte vinum parabat, teste Hieronymo ad Isaiæ *Cap. lv.* 1. Vide, si placet, benedictionem lactis & mellis in antiquis Ritualibus. Vide etiam Cotelerium *Tom.* 1.

tiamus : qui dixit, omne, quod intrat os, non coinquinat. Nos humiles servi tui exigui Sacerdotes jussa implentes, laudes honoris tui in corde retinentes, Cruce tua expellimus sordes omnes : fiducia Divina protege : omnes vincamus molestias in Nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti regnantis in Sæcula Sæculorum Amen. -- Ex iis, quæ hucusque a nobis allata sunt, animadvertere potest Lector, quàm bene ab Cl. Georgio in Liturgia Summi Pontificis impudentissimi mendacii reus traducatur Hospinianus: qui licet ritum vasa benedicendi in Ecclesia non oppugnet, natum tamen esse tantummodo circa Annum Domini 900. tradit *de origine dedicationum capit.* III. *&* IV. *pag.* 110. *editionis anni* 1587. Primam ei falsitatis dicam impingit testimonium Sozomeni, qui de Ecclesia, seu magno Martyrio Hierosolymis ab Constantino Anno Domini 335. ædificato, magnisque donariis ditato agens, hæc habet *lib.* II. *capit.* XXVI: *pag.* 483. -- *Igitur Episcopi Hierosolymam delati Ecclesiam consecrarunt, simulque ornamenta, & donaria ab Imperatore transmissa, quæ quidem in eadem*

Ba-

Basilica hactenus manent , & ab cunctis non sine ingenti stupore spectantur ob magnificentiam , atque amplitudinem -- Ex quibus verbis manifeste eruit Baronius anno 335. 55. 43. *benedictionem, & consecrationem jam tum in Ecclesia solemni ritu consuevisse*. Alteram ei inurunt capitularia Regum Francorum , quæ Caroli Magni ævo prodierunt . Ita enim in his -- *Simul & hoc statutum est , ut nullus Sacerdos , quàm in Deo DICATIS Vasis & ab Episcopo consecratis Missas celebrari præsumat : quia sicut non est concessum , ut alii Missus , & Sacrificia consecrent , quàm illi , qui ab Episcopo sunt consecrati ; ita non est licitum , ut in aliis Domibus , vel Altaribus , aut VASIS Missas Sacerdotes celebrare præsumant , quàm ab Episcopis consecratis . Sunt etiam ab Episcopis consecranda Corporalia , Palla , & alia vestimenta Sacerdotalia , nec non & omnia, quæ in usu Ecclesiæ, sive in Ministerio Sacerdotum ad Divina Mysteria explenda complectuntur , quatenus cum iis Sacris Deo sacratius , sive placabilius ministrare valeant* -- Postremùm , sententiam ejus jugulare non desinunt verba Pontificalis Egberti Archiepiscopi Eboracensis,

racensis, qui obiit anno DCCLXVI. ab Martene editi de antiquis *Ecclesiæ Ritibus par.* II. *pag.* 349. cujus verba apud ipsum Auctorem videri commode possunt.

VIII.

Quod autem in Sacris Mysteriis designarent Patenæ Sacerdotales, & Minores jam superius, aliud agentes innuimus, cum ex B. Alberto Patenam, lapidem illum, quo Christi Sepulchrum claudebatur, significare docuimus. Similia habet Severus Episcopus Achemonin penès Renodotium *in Notis ad Liturgiam Copticam pag.* 195. -- *Christus positus est in Disco, sicut in Sepulchro, & in Præsepe olim collocatus fuit* -- Ibidem de fractione -- *Cum totum Corpus, sive omnes, quæ in Disco sunt, Particulæ signat, significat ipsum esse, qui occisus est* -- In Homiliis etiam in Ecclesia Alexandrina legi solitis olim, habetur -- *Videri à Christianis Corpus ejus in Disco positum, sicut in Sepulchro* -- Hanc eandem significationem habebat apud ipsos velum illud, vel aer, quo rege-

tegebatur Christi Corpus: Germanus *in Histor. Eccles. pag. mihi* 153. -- *Velum, sive aer est ; & dicitur esse vice lapidis, quo munivit Monumentum Joseph* . -- Ciborium etiam , in quo Sacramentum adservatur , non tam dictum volunt , quod in eo Sacrum Cibum contineatur ab Græcorum κίβα , *pera* , vel *sacculo* , sed fortasse , ut opinatur Calvorius *Tom.* I. *lib.* II. *Sect. lxxxv. pag.* 727. ab Hebræo *Kefer* , aut *Kefura* , *Sepulchro* , aut *Sepultura* : & probat ex illo Genes. xxxv. *& statuit Jacob al-Kephurath Rachel* : *Sepultura Rachelis* . Alium Mysticum Patenarum sensum aperit Germanus *in Histor. Eccles.* Postquam enim dixit -- *Discus Lectica est , in qua Corpus Domini ab Sacerdote , & Diacono componitur , qui sunt Joseph , & Nicodemus* -- *& pag.* 164. -- *Discus est loco manuum Joseph , & Nicodemi , qui funus Domini celebrarunt* -- Subdit -- *Discus autem , si velis interpretari , in quo Christus fertur , est Cæli Orbis , indicans in parva circumspectione spiritualem solem Christum* . -- Juvat etiam ea adferre, quæ de Patena mysticè scripsit Anonymus Auctor in Opusculo , cui Titulus

My-

Mysteriorum Evangelicæ Legis, ac Sacramenti Eucharistiæ, & Missæ, Romæ edito Typis Antonii de Rubeis 1729. *Patena, quæ dicitur à patendo, cor latum & amplum signat. Super hanc Patenam, id est, super latitudinem charitatis, Sacrificium justitiæ debet offerri, ut holocaustum animæ pingue fiat. Hanc latitudinem cordis Apostoli habebant, cum Petrus ajebat*: Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo: *Similiter & omnes discipuli Christo dixerunt. Propter quod Dominus intulit, dicens: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Sed latitudo cordis ab eis aufugit, & latuit, cum omnes discipuli relicto Magistro fugerunt & latuerunt. Et ideo post susceptam oblatam Sacerdos abscondit sub Corporali Patenam, vel ab Altari remotam Subdiaconus retro continet involutam, per quod discipulorum fuga, vel latibulum designatur, qui dum verum Sacrificium offerreretur, fugerunt relicto Christo, & latuerunt, sicut eis ipse prædixerat*: Omnes vos scandalum patiemini in me in hac nocte: Scriptum est enim: Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis; postquam autem surrexero, præcedam vos

vos in Galilæam . *Et ideo Sacerdos Dominicæ Resurrectionis annunciaturus Evangelium , resumit Patenam , quia cum esset sero die illa una Sabbatorum , & fores essent clausæ , ubi erant discipuli congregati , propter metum Judæorum , venit Jesus , & stans in medio dixit eis:* Pax vobis : *resumens oves , quæ trepidantes aufugerant .*

I X.

PRo coronide hujus Dissertationis modò quædam ab nobis disceptanda sunt de veneratione , ac reverentia veterum Christianorum , erga hujusmodi Sacra Vasa . Argumenta multiplici fonte derivari possunt . Primum ex continuo contactu Corporis Domini . Unde Augustini ævo , licet nondum in Africa Sacrarum Imaginum cultus undique viguisset , attamen , Paganos arguens ob cultum simulacrorum , sacra vasa ibidem honoris fuisse habita , apertissime docet , eo quod Sacris Mysteriis fuerint addicta : *Psalm.* 213. *pag.* 997. *col.* 1 *A.* -- *Sed enim & nos pleraque instrumenta , & va-*

ſa hujuſmodi materia , *vel metallo habemus in uſum celebrandorum Sacramentorum* , *quæ ipſo Miniſterio conſecrata Sancta dicuntur*, *in ejus honorem*, *cui pro ſalute noſtra inde ſervitur* -- Et Auctor Carolinus apud Mabillonium *præfat. pag.* 203. ex præconcepto adorationis, aliorumque Rituum Græcorum odio, tam longiùs progreſſus fuit, ut Sacris Vaſis, qualemcumque honorem indulſerit, quem ob metum ſuperſtitionis Sacris Imaginibus denegavit. Inſigniora ſunt quæ docet Hieronymus *Epiſt. ad Theoſ.* -- *Diſcant*, *inquit*, *qui ignorant Calices Sacros* , *& cætera* , *quæ ad cultum Dominicæ Paſſionis pertinent* , *non quaſi inania*, *ſeu ſenſu carentia ſanctimoniam non habere* , *ſed ex conſortio Corporis*, *& Sanguinis Domini* -- Secundo ab Epiſcoporum conſecratione , & Sacris Chriſmatis unctione : à quibus & benedicuntur , & illiniuntur , quod ſuperius vidimus. Quapropter inter res ſacras numerantur *in Bibliotheca Juris Canonici lib. 2. tit. 1. Inſtit. pag.* 1308. -- *Sacræ res ſunt* , *quæ rite* , *ac per Sacerdotem Deo conſecrata ſunt*, *velnti Templa*, *& Vaſa*. Unde vetitus eorum tactus prophanis

phanis hominibus decreto *Sixti I A quo*, ait liber Pontificalis, *constitutum fuit, ut Ministeria Sacrata nonnisi ab Sacris Ministris tangerentur* -- Quod & sancitum fuit decreto Concilii Agathensis *capit. lxvi.* -- *Non oportet insacratos Ministros Sacra Vasa contingere* (105) Subdiaconis etiam *ex Canone xxi. Concilii Laodiceni* juxta plurimorum sententiam non licuit : quod autem in

 Con-

---

(105) Tali modo cum aliis explicat Canonem hunc Aristinus in Synopsi : *Vasa Minister ne tangat neque enim Orario induitur*. Juxta versionem autem latinam *Cod. Canon. Eccles. Univers.* hæc habet. *Quod non oportet Ministros locum habere* ἐ τῷ διακονικῷ *in Secretario & Dominica vasa contingere* Zonaras autem, & Balsamon contendunt non intelligi per *Diaconicum* locum, sed munus, & officium Diaconorum, eamque Canonis sententiam esse: ne ea quæ ad Diaconos spectant Ministri inferiores aggrediantur, & pro sacra vasa Corpus & Sanguinem Domini interpretantur : quam expositionem, ut genuinam amplectitur Leo Allatius de Templis Græcorum. Cum vero alii Interpretes Diaconicum pro Secretario intelligant, non videt doctissimus Suicerus, cur ab receptiori sententia sit recedendum.

Concilio Bracarensi I. *Canone* xxviii. fuit eis permissum : sicuti , & Sanctimonialibus vetitum ex Constitutione Soteris Papæ , ut ex Anastasio -- *Hic constituit , ut nulla Monacha pallam Sacram contingeret* -- quod & repetitum fuit ab Bonifacio I. ut ex eodem in ejus Vita. Reliquis vero inferioris Ordinis Ministris in Concilio III. Romano denegatur : nisi fiat lineæ Mappæ interventu. Tertium quod inter Sacra Vasa in Scevophylacio , seu Diaconico , quod latini *Secretarium* dicebant, adservabantur Patenæ , easque aliò transportare piaculum erat. Huic autem Sacrario custos præerat , quem Græci Scevophylacem (106) , seu Cemeliarcam vocant . Cujus dignitatis,

(106) Scevophylax unus erat ex Exocatacelis , idest primariis in Clero : De quibus vide Codinum *de Officiis cap.* i. una cum Balsamone eos hoc ordine connumerantem : *Oeconomus*, *Sacellarius* , *Scevophylax* , *Cartophilax* , *Sacell. Præfectus*. De Exocatacelis mentio occurrit in Concilio Canon. vii. quorum munus docet laudatus Codinus *Capit.* x.

tis, & muneris inter Constantinopolitanæ Ecclesiæ officia meminit Codinus *capit.* I. Testante Cardinale Bona, hujusmodi officio fungebatur in Ecclesia Romana Sanctus Laurentius, de quo sic canebat Prudentius:

Hi primum è septem viris
Qui stant ad Aram proximi,
Levita sublimis gradu,
Et cæteris præstantior,
Claustris Sacrorum praerat;
Cælestis arcanum domus
Fidis gubernans clavibus.

Quartum argumentum venerationis Patenis exhibitæ dare potest antiquissimus mos suspendendi eas Navigantium collo: quemadmodum de Maximo Abbate superius vidimus ex Gregorio Turonensi *in libro de Gloria Confessorum capit.* XXII. Sed & cum mortuis quoque id consuevisse habemus ex Surio *Tom.* VI. *die* III. *Decembris*, ubi loquitur de Sancto Birinio Episcopo -- *Invenisse dicitur Corpus Episcopi integrum, cum duplici Stola, & infula rubra è panno serico, cum Cruce ex metallo confecta pectori ejus imposita: denique Patena cum Calice ad umbilicum posita*

sita (107) . Quintum denique miracula in Patenis ab Deo patrata , divinaque ultio , quam in earum prophanatores quandoque exarsisse scimus . De nostra Patena Forocorneliensi, jam vidimus , aquam per eam immissam , indeque religiose haustam eliminandis acrioribus febribus non semel conducere : rabidique Canis morsus , vulneri superinfusam , citò sanare . Unde Dominicus Mita Forocorneliensis , eidem Patenæ formis æneis incisæ , suæque Sancti Petri Chrysologi editioni præfixæ , hos versus subdidit .

Chrysologi mira hac Patina est , Myste venerandi .

Quam

(107) Moris etiam fuit , Sacerdotes cum Sacerdotalibus indumentis sepelire . Vide Mabillon. *Præfat. pag.* 117. *num.* 53. Amalarius Fortunatus *de Eccles. Offic. lib.* IV. *capit.* I. XLI. de Beato Cuthberto Episcopo loquens , cui mortuo *Oblatam* super pectus posuerunt , ait pro *Oblata Calicem* intelligi debere . Nomine enim *Oblatæ* venit *Panis* ille parvulus usui Eucharistiæ addictus , ut habetur ex Isone Magistro *de Miraculis S. Othmari lib.* I. *capit.* III.

Quam Patria in Templo Principe munus habet.
Hæc rabidi morſus Canis, exitiumque febrile
Hauſtu defuſa, credite, ſanat aqua.

De tribus Patenis Sancti Martini, quarum meminit Gregorius Turonenſis de Miraculis ejuſdem Sancti *lib.* 4. *capit. x.* hæc eadem memorantur: Si quis enim ex iis Patenis aquam hauriebat, à morbo levabatur. Idem Auctor de Gloria Martyrum narrat, cuidam Britannorum Comiti laxitudine pedum laboranti, quæ diu medicorum artem eluſerat, & medicamentorum opem irritam fecerat, neſcio quem ex Aulicis conſuluiſſe, ut ſi ex Vaſis Miniſterio Sacris addictis, unum quodlibet aſportari juberet, in eo pedes lavaturus, futurum inde, ut ſanitatem reciperet. Voti compos factus, & in Sacra Patena, ab dextris Altaris per vim erepta, pedes abluens, acriorem vim morbi impoſterum expertus fuit: ita Divino Numine Sacrorum Vaſorum abuſum ulciſcente. Verba Gregorii exſcribit Georgius in libro

de Liturgia Pontificis *pag.* *lxvii.* ubi de Sacro Ministerio.

Ex iis edocti Nos, qui Sacris Altaribus adstamus, enixè Deum precemur oportet, ut sicut ad Sacra Vasa pertractanda lotis manibus accedimus; ita mundo, puroque corde Sanctissimum Christi Corpus in eis conficiamus.

FINIS.

IN-

INDEX
RERUM NOTABILIUM.

Litera N. Notas indicat.

A

De

Bar-

Colo-

Evan-

F

G

H

Obla-

Pa-

R

Reve-

T

V

Z

X

CORRIGENDA.

Pag. 3. lin. 27. *obstretices*, *obstetricias*. Pag. 87. lin. 17. *operiendum*, *aperiendum*. Pag. 88. lin. 5. *Cappa*, *Cuppa*. Ibid. lin. 19. *aperiebantur*, *operiebantur*. Pag. 93. lin. 8. in N. *Lediolanensi*, *Mediolanensi*. Pag. 96. lin. 11. in N. *Tropiani*, *Trapani*. Pag. 145. *detrahebatur*, *detrahebantur*. Pag. 157. lin. 15. *Gregori*, *Cl. Georgi*.

